ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 22 VOLUME
ČÍSLO 3 – 4 NUMBER

1975

most

most

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

VYDÁVA: SLOVENSKÝ ÚSTAV, CLEVELAND, OHIO, U. S. A. ● PUBLISHED BY: SLOVAK INSTITUTE CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

PREDSEDA: OSV. PÁN JERONYM KOVAĽ, O. S. B., OPÁT KLÁŠTORA SV. ANDREJA SVORADA ● PRESIDENT RIGHT REVEREND ABBOT JEROME KOVAL, O. S. B. ST. ANDREW'S ABBEY

REDAKTOR: MIKULÁŠ ŠPRINC ● REDAKCIA: Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, WICLIFFE, OHIO, 44092 U.S.A. ● ADMINISTRÁCIA: REVUE·MOST THE SLOVAK INSTITUTE 2900 East Boulevard, CLEVELAND, OHIO, 44104 U. S. A.

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA
Predplatné: U.S.A. a Canada $5,00; v ostatných krajinách: $4,00

OBSAH

Dr. Imrich Kružliak: **Valentín Beniak vrchol slovenskej modernej poézie — 1**
Mikuláš Šprinc: Vtáky v chumelici — 13
Mikuláš Šprinc: **Popolušky —14**
Adam Mickiewicz: **Krymské sonety** *(Andrej Žarnov)* **— 15**
Peter Klas: **Biely kabát — 28**
Tibor Kovalík: **Pohľad na slovenské výtvarné umenie — 38**
Jozef Sabo: **Tŕnistá ruža — 44**
Ján Okáľ: **Karol Strmeň a jeho prekladateľské dielo — 45**
TU FU: **Večerná vychádzka po Ťiang-paskom prieplave s mladíkmi z popredných rodín a ich spoločnicami. Poriadne sme zmokli.**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

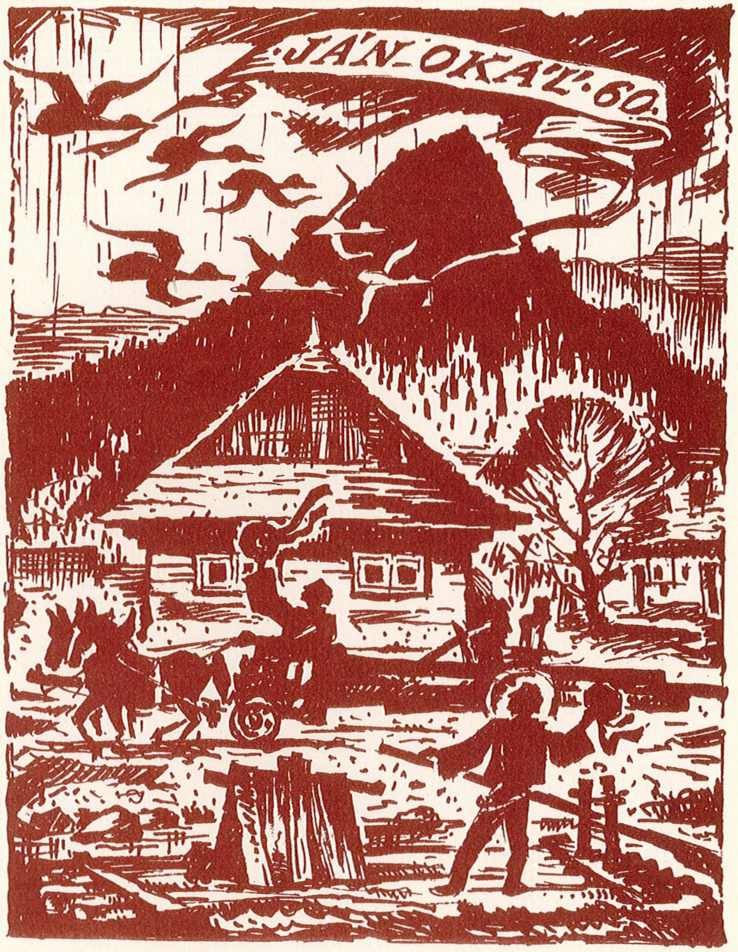

DEL. J. G. CINCÍK 1975

POZDRAV JÁNOVI OKÁĽOVI
K ŠESŤDESIATKE

most

ČÍSLO 3–4 NUMBER 3–4
ROČNÍK XXII 1975 VOLUME XXII

VALENTÍN BENIAK
VRCHOL SLOVENSKEJ MODERNEJ POÉZIE

Dr. Imrich Kružliak

Valentín Beniak (1894-1973) je po Jánovi Hollom (1785-1849) a Pavlovi Orszaghovi Hviezdoslavovi (1849-1921) tretím zjaveným básnikom slovenským. Ako je Andrej Sládkovič (1820-1872), napriek jeho veľkým a populárnym romanticko-lyrickým eposom (Marína a Detvan) iba spojovacím článkom v ideovej línii národného kultúrneho vývoja, medzi Hollým a Hviezdoslavom, tak je aj Ivan Krasko (1876-1958), a zas napriek jedinečnosti jeho bolestnej národnej lyriky, iba spojovacím článkom medzi Hviezdoslavom a Beniakom na ceste k plnej sebarealizácii národa. Vojtech Mihálik právom hovorí, že «Valentín Beniak je po Hollom a Hviezdoslavovi najväčším syntetikom slovenskej poézie».[1]

Beniak sám o sebe hovorí, že «bol svedkom čias a vydával svedectvá».[2] Poézia bola Beniakovi láskou života; tou láskou, ktorá «vydobýja človeku najvyššiu mieru ľudskej slobody».[3] Pochopiť plný zmysel, obsah, krásu a odkaz tejto poézie je toľko ako poznávať dušu národa, jeho sny a túžby, jeho vieru, vzdor, ľudskosť a pravdu ideálov. U Beniaka nie je to len «hľadanie

1 Vojtech Mihálik: O Beniakovej poézii (Romboid 1969, č. 1, s. 16).

2 V.B.: Oneskorený rozhovor s Valentínom Beniakom (Slovenské pohľady 1968, č. 8, s. 59).

3 Milan Hamada: Básnik Valentín Beniak (Slovenské pohľady 1964, č. 6, s. 30-33).

vlastného hlasu, vlastnej básnickej reči», je to hľadanie odpovede na zmysel dejín národa, na zmysel a cieľ jeho poslania. Preto Beniak nielen na vrchole svojej básnickej tvorby, ale už od jej začiatkov «veľmi citlivo reagoval na problémy skutočnosti».[4] Preto je báseň uňho «sama životom, pulzujúcim a dýchajúcim organizmom».[5] Poézia mu bola «sumou ideových, umeleckých a mravných hodnôt života».[6] Beniak zotrvával na ideovom kontakte slovenskej kultúry a cítil sa byť len pokračovateľom na tejto línii duchovnej samobytnosti. Vyjadril to slovami: «Uctil som si, čo zanechali predkovia, od Hollého po Hviezdoslava a Krasku, a mojou ctižiadosťou bolo priniesť do tzv. klenotnice i vlastný podiel».[7]

Beniak vstúpil do literatúry roku 1928 zbierkou Tiahnime ďalej oblaky. A od začiatku je to poézia zrastená s domovom, rodnou zemou a jej ľudom. Odrážajú sa v nej všetky živly vzruchu i nadšenia spoločnosti. Od idyly dedinského zátišia: «Zaliaty prach a pozmetané cesty — / červený muškát v zaclonených oknách, / dievčatá v stužkách a mládencom pyšným / čižmy sa blyštia» (Tiahnime ďalej, oblaky); aj keď je «básnik storaký» spieva ešte: «Vráťme sa my do tichej chyže, / kde vládne zvyk a morál», (Ozveny krokov); ale potom sa už zodpovedne spytuje: «čo dať potomstvu, ktoré bude rásť / v zemi drakov a bábik zasnených, / na cestu ďalšiu, pre gloár a žiaľ...?», (Poštový holub); aby v «Spovedi v Santa Maria Maggiore» vyznal: «Otče, musím ti povedať: / bolí ma život tento!», (Kráľovská reťaz); aby na svojich cestách po Európe si uvedomil aj kozmopolitickú úlohu básnika: «Hľa, lásky básnikov noc ako hviezdy krášlia, / klincami ohňostriel nad mestom pribitú. / Nad mojou odvahou z tých hviezd sa jedna striasla, / tá, čo ma povedie nocou do úsvitu», (Lunapark); aby v zbierke Bukvica, ktorá je už predzvesťou Vigílie a Žofie, vrcholu to Beniakovej poézie, žiadal ešte milosť pre básnika: «dajte nám snívať, jaj, s horizontálnou vierou, / že človek človeka viac nikdy neolúpi». A čo prišlo ďalej v jeho poézii, je jeho prorocká vízia: «Bude pôst, plný

4 Milan Hamada: tamže, s. 31.
5 Tamže, s. 33.
6 V.B.: Oneskorený rozhovor s Valentínom Beniakom, s. 60.
7 Tamže, s. 60.

biedy», (Vigília); aby v zápätí videl už kataklizmu času: «v rozmachu šialenom už začína krv tiecť / a v bedrá zdrásané zaťali prvé nože», (Druhá Vigília). Potom prichádza už jeho Žofia; Žofia — «žena inšpirátorka», Žofia — «poézia mieru»,[8] ale aj oveľa viac: básnikov smäd po vesmíre, obraz Slováka v storočiach, obraz človeka vo «vlne besných múk», kde aj láska zanecháva «v kúte úst trpkú chuť života». Tu prichádza básnik so smútkom na ponos, keď vidí ako aj zem je už studená. Básnik držaný láskou k žene a vierou v život priznáva; «lež ja som utonul v hudbe, čo sférou duje»; «šialene miluje túto zem», «jak vodu sväteníc uctieva» Žofiu, ale «smrť jak pavúk ešte visí», život musí utekať «ohňom a plameňom» a básnik má len jedinú hodnotu — lásku — Žofiu, ku ktorej sa utieka slovom srdca: «jak ľady valia sa cez nekonečné more / nájdi liek Žofia na moje srdce choré». A keď potom zisťuje v príznačnej symbolike: «Žofia všade je, len z tvojho srdca zmizla», má pred sebou obraz nielen ľudskej opustenosti, ale aj poznaný stav svojho národa, ktorý po celú históriu otriasali nedostatok lásky, málo svornosti a dôvery. Ako na úvahu, kým «zrakom do večnosti zabodne», pripomína nám: «Lebo láska neumrie na lekárstvo (Odhalená sa kotúľa) A v smrti čnie ako oblúk víťazný».

Zbierky Popolec, Igric a Hrachor — to je doslov Žofie. V Popolci básnik ešte hľadá miesto pre seba a svoj národ: «Musí byť predsa aj víťazstvo po bitke». V skromnosti pokánia — popolca — žiada aspoň milosť ľudskú: «Zlámanú pýchu a z pokory ukážku / Dovoľte na brehu mi malú prechádzku». Básnik už vidí čo príde, a vraví: «Potom už boli všetky správy falošné.» Preto aj on v zúfalstve, ako pred ním Krasko, píše verše rúhavé: «nech táto zem už nerodí / blúznivé deti jasnovidné», (Igric). Ale láska k rodu prekonáva aj zúfalstvo a z existencionálnej povinnosti voči rodu volá: «udržať bárku našu nad vodou. / Nespúšťať kotvy, prichádza už krajná / núdza, a náš čln musí, ako had / Prístavom smrti prejsť, nie stroskotať», (Hrachor).

Je to obrovská poézia, ktorá svojím významom siaha k tým najzákladnejším otázkam. Poézia jedinečná a neopakovateľná, ako to zistil aj domáci kritik, keď napísal: «Jej jedinečnosť

8 Pavol Bunčák: Cesta k básnickej syntéze (Slovenské pohľady 1967, č. 1, s. 92).

je analogická jedinečnosti básnického diela Jána Hollého, Andreja Sládkoviča alebo Hviezdoslava. V tom je aj jej neopakovateľnosť».[9] Ale je v nej aj čosi iné a čosi viac: vyslovenie existenciálnej úzkosti v balade o ľudskom osude. A to nielen tam, kde autobiograficky sa vkladá do poézie, (Igric), ale od Bukvice (1938) až po Hrachor (1967) vôbec; teda v tých jeho vrcholných dielach, kde sa jeho imaginácia rozozvučala v «poéziu-rieku» a či «riavu».[10] Ako v mohutnom orchestri zazvučalo tu celé ľudstvo, zosobnené vo vnútri básnika. Výstižne to vyslovil Ján Okáľ slovami: «Ešte nikdy sa slovenské slovo nenaplnilo takým nákladom citového a obrazového bohatstva, v ktorom bol na plachtu súčasnosti premietnutý človek v celej svojej veľkosti i úbohosti, hrdosti i pokore, nádeji i zúfalstve, dravosti i nežnosti».[11]

Beniakovi šlo vždy a všade o ľudskosť, o obnovu človeka. Jeho vízia sa neopiera o utópiu, ale o sen vyplývajúci z reality života vôbec a osudu básnikovho zvlášť. Vincent Šabík radí Beniakovu tvorbu k tým zriedkavým dielam, ktoré sú «delfickými stredmi, ohniskami ducha epochy, ktoré ústami Pýtie vyslovujú orákulum nad človekom a jeho svetom».[12] Hovorí, že je «zlým svedomím doby», že «sa zrodilo v bezprostrednom dotyku s krízou moderného človeka, s rozkladom starého sveta... uprostred dvoch víchrov svetovej kataklizmy».[13] Poukazuje na to, že Beniak «vidí človeka a jeho osudy v jasne ohraničenej konštelácii historických, nadčasových, prvotných determinantov a motívov».[14] A pretože jeho svet sa nachádza v búrke storočí, ktorá prevracia hodnoty, ktorá sa podobá dotyku trestajúcej ruky božej, preberá «základné kategórie biblickej metaforiky a kresťanskej symboliky, ktoré sa používajú... v knihe Apokalypsy».[15]

Milan Hamada, jeden z najlepších znalcov Beniakovho diela medzi domácimi kritikmi a rovnako aj obdivovateľ jeho poézie,

9 Milan Hamada: tamže, s. 31.

10 Daniel Rapant v liste redakcii Romboidu k 75. narodeninám V. Beniaka (Romboid 1969, č. 1, s. 19).

11 Ján Okáľ: A smrť zavrela ústa Igrica (Most 1974, č. 1-2, s. 11).

12 Vincent Šabík: Báseň ako odpoveď démonom života (Romboid, č. 1., s. 5).

13 Tamže.

14 Tamže, s. 6.

15 Tamže.

nachádza v nej tri zdroje: «oblasť folklórno-ľudovú, biblickú a intelektuálnu», ktoré sa v jeho «vrcholných skladbách dostávajú do jedinečnej syntézy a vytvárajú v našej poézii jedinečnú básnickú reč, jedinečný básnický štýl, jedinečnú poetiku, ktorú nemožno označiť žiadnym z doterajších termínov».[16] Folklórna oblasť — to sú počiatky Beniakovej poézie; biblická oblasť — to sú básnické knihy, ktorými sa pre slovenský svet stal zjaveným básnikom, tie vrcholy, jeho «strašné vízie pádu človeka», ktoré Šabík prirovnáva k «Jasperovským hraničným situáciam stroskotania».[17] A dodáva, že len «absolútny etos mohol dať básnikovej vízii tú nesmiernu silu, ktorá je schopná harmonizovať také radikálne protirečenia, na akých je postavený svet Žofie».[18]

Vojnové roky boli najplodnejšie v Beniakovom živote; a boli zároveň aj zrelým vekom básnikovým, čo sa odráža v logike jeho obrazov, v metaforickom i mýtickom princípe jeho poézie. Je to poézia taká hlboká ako Danteho Božská komédia, alebo Goetheho Faust. Je to už sféra, kde básnik zostupuje k metafyzickým tajomstvám, aby ich poetickým obrazom priblížil človeku ako večný zákon života. Tak hlboko do podstaty ľudskej existencie sa neponoril ešte žiaden z našich básnikov. A odkryl v nej nielen tragédiu človeka, ale cez lásku Bohom mu podávanú, aj tajomstvo milosrdenstva: «ruže sa rozpuknú a prídu mocné jará / zhriať toto plemeno, jak krahne v krušine zimovísk», (Druhá Vigília). Akokoľvek tragédia osudu ľudstva núti básnika k žiaľu a smútku, viera bola uňho tou silou, ktorou prekonával všetko: «a štipka nádeje sa v prachu ešte zviera / umiera neumrie pribitá na kríž viera...», (Žofia). Túžba po slobodnom živote a ľudskom človekovi vyplýva u Beniaka z jeho obdivuhodnej vitálnej individuality, ktorou obsiahne všetko: zem i vesmír, človeka i jeho osud za hranicu smrti. Tým prekonáva kolektívnu bezmocnosť socialistickým básnikom a iste tým viedol aj Novomeského poéziu k jeho ľudským «dumkám», v ktorých už objavuje človeka ako potrebu života, napr. v takýchto veršoch: «Až sa zas budú básne čítať, / a v ľuďoch ľu-

16 Milan Hamada: Básnik Valentín Beniak, s. 31.
17 Vincent Šabík: tamže, s. 7.
18 Tamže.

dí poznáš zas, / až roztopí sa v mútnych vodách / jesenný sneh i mráz, / jak úbohý bol, povieme si, čas pušiek, dýk a náreku, / v ktorom bol básnik nepotrebný / a človek cudzí človeku». Kým Beniak od začiatku postavil lásku za základ svojej poézie; svet, proti ktorému sa dlhé roky nemohol ani len veršom brániť, postavil proti nemu moc a nenávisť. Toto poznanie priviedlo aj M. Hamadu k tomu, že jasne a zásadne vyslovil poslanie umenia, teda aj poézie, podľa Beniakových princípov, keď napísal: «Hodnota a sila umenia je omnoho väčšia, intenzívnejšia, než by ju bolo možné zredukovať na určitú svetonázorovú alebo politickú formulku. Veď umenie sa stáva skutočným a opravdivým umením len vtedy, keď je takto neredukovateľné. Umenie, a teda aj poézia, má byť — a každé veľké umenie je — ľudskou, humánnou transcendenciou skutočnosti. V tom je jeho zvláštna, specifická funkcia».[19]

Keď sa dožil 75 rokov, prišla sa Beniakovi pokloniť aj slovenská kultúrna obec, neoficiálne ale spontánne. A. Matuška pri tejto príležitosti napísal, že v Beniakovi vidí «kohosi zvláštneho», «osobitného», ktorý sa so svojím nákladom púšťa «na ťažký let», ktorý vedie k «údesným vidinám».[20] Pozdravil ho aj Ladislav Novomeský «úctivo, priateľsky a srdečne», ale aj s karhavou pripomienkou, že «boli časy, keď si nás vyzýval: ... a spievať nech hory hučia: my sme garda otca Hlinku, / z tejto zeme, z tejto zeme už viac ani omrvinku!»[21] No, aj Novomeský konečne priznal, že «zavrhovania» V. Beniaka bolo už «dokonca nadostač».[22] Vojtech Mihálik sa v gratulácii priznáva, že básnicky vyrastal pod vplyvom Valentína Beniaka a zásluhu Beniakovej poézie vidí v tom, že «zobrazil osudy národa súhrnne: jeho veľkosť, mravnú silu, ale aj jeho ilúzie a sebaklamy — vždy ako účastník, objekt aj subjekt týchto osudov... je schopný absorbovať všetko nové, všetko včleňuje organicky do vesmíru svojej tvorby, všetkému prijatému dáva nezmazateľnú pečať osobnosti».[23] Básnik Kamil Peteraj sa vo svojej zdravici pýta: «aká je

19 Milan Hamada: Dve reťaze poézie Valentína Beniaka (Valentín Beniak: Reťaz, Bratislava 1966, s. 322).

20 Alexander Matuška: Valentín Beniak 75 ročný (Romboid 1969, č. 1, s. 1).

21 L. Novomeský: V. Beniakovi (Romboid 1969, č. 1, s. 14-15).

22 Tamže, s. 15.

23 Vojtech Mihálik: O Beniakovej poézii (Romboid, tamže, s. 15-16).

najvyššia pocta pre človeka, ktorý mi až po korienok slzy odhalil slovenský vesmír, nebo, spojivá s predkami?»[24] O Beniakovej poézii hovorí, že mu «stále zneje ako zázračne objavená hudba, hoci často trudná... vo veršoch... Valentína Beniaka cítim do krča stiahnutú zem tohto národa, ktorému vždy ktosi zakazoval rásť... Beniakovu poéziu považujem za vrcholnú. Ak nie na slovenskom Parnase, kde bola doteraz zaznávaná,... nuž na Parnase absolútnom: pre jej oddanosť prekonať seba — a teda aj nás».[25] Milan Rúfus, bezpochyby najvýznamnejší a najtalentovanejší básnik mladšej generácie oceňuje menovite Beniakov dialóg s národom. A takto ho pozdravovali aj ďalší (Theo H. Florin, Milan Kraus, Daniel Rapant) z tých oficiálnych a mnohí, premnohí neoficiálni obdivovatelia jeho poézie; z básnikov menovite Janko Silan a Viliam Turčány. Na túto oficiálnu pozornosť dlhé roky zatratenému básnikovi poukázal v exile J. E. Bor a napísal, že «konečne prišli na to, že Valentín Beniak je veľký básnik, že tvorí člena trojice Hollý, Hviezdoslav, Beniak».[26] V tom čase mohla si všimnúť Beniakovo jubileum a hodnotiť jeho poéziu aj domáca politická tlač. Milan Hamada v Pravde napísal, že «slovenský údel je v Beniakovej poézii všadeprítomný».[27] A Karol Wlachovský v mládežníckom časopise Smena pri Beniakovom jubileu písal: «Je smutné, ale pravdivé zistenie: básnik Valentín Beniak si musel počkať na svoje sedemdesiate piate narodeniny (19. februára), aby dostal náležité, verejné uznanie za svoje básnické dielo, ktoré je trvalou hodnotou modernej slovenskej literatúry; po dlhých rokoch núteného mlčania už nijako nemohol napraviť to, čo sa stalo».[28] V exile za Spolok slovenských spisovateľov a umelcov pozdravili jubilujúceho básnika Andrej Žarnov a Mikuláš Šprinc v zdravici, kde oceňovali jeho dielo slovami: «Dokázal si spojiť krajne, až neuveriteľne živo moderné s tým, čo v slovenskej tradícii bolo ustavičným prameňom nového života... Tvoj verš švihá, páli, bolí a hojí, a je stále mladý... Radujeme sa, že

24 Romboid, tamže, s. 17-18.
25 Tamže, s. 18.
26 J. E. Bor: Tak sa časy menia (Slovák v Amerike 1969, z 15. 10.).
27 Milan Hamada: Básnik slovenského údelu (Pravda 1969, z 19. 2.)
28 Karol Wlachovský: Jubíleum nestora (Smena 1969, z 20.2.)

patríš všetkým Slovákom... jeden z najkrajších kvetov na púšti tohto storočia».[29]

Bolo priam prekvapujúce, s akou láskou a oddanosťou sa hlásili k básnikovi, ktorého režim po dlhé roky umlčal, takže sa nesmelo verejne zjaviť ani jeho meno, najmä mladí básnici a mládež vôbec. Bol to dôkaz, že básnik aj napriek svojmu politickému zatrateniu nevypadol z pamäti národa; a tiež, že veľké zjavy národného života nemožno z histórie politicky vygumovať. Ako ho pozitívne oceňovali od počiatku literárnej tvorby príslušníci jeho generácie (S. Mečiar, Št. Krčméry, J. K. Šmálov, M. Považan, A. Mráz, J. Felix, M. Pišút a iní) tak to robili teraz príslušníci mladej generácie. Strhovala ich sila Beniakovej poézie, jeho totožnosť s národným osudom i jeho osobný, tak bolestný a stratový údel.

Beniak uzavrel svoje básnické dielo nádhernou poéziou ešte po jeho 75 ročnom jubileu. Sám priznal, že «tématika staroby má tiež svoj pôvab, fialový ako neskoré podvečery a skrehnutý ako snehové vločky a majstrovsky tepané kvety mrazu na okne».[30] Vtedy vydal ešte zbierky Plačúci Amor (1969), Sonety podvečerné (1970) a Medajlóny a medajlonky (1971). To je dôvršok jeho nádhernej poézie; rovnako dojímavý ako umelecky krásny. Je to už spev básnika, ktorý «sen svoj dopíja», ktorý už vie, že sa k nemu vinie «lúka voňavá, tamhľa, v diaľave»; skúseným veršom váži už život i smrť, lúči sa s láskou, najväčšou silou jeho života; a aj základnú pravdu i poslednú logiku života vyslovuje krotkým jemným veršom: «Môže si ma Pánboh povolať, / nepoviem, že nebol som tu rád», alebo «Na konci príde zvonček malý / a ten zahlási: hotovo!» — Je to spev, ktorý sprevádza básnika na druhú stranu...

Sonety podvečerné sú už prosbou o milosrdenstvo smrti: «Milosrdná mi buď, prosím ťa, Smrť». Ale básnik chce až dokonca zostať ľudským k ľuďom; aj v čase svojho zhasínania ešte sa prihovára k nám: «Až bude tento verš svietiť / vám do oblokov, / pozvite si ma na priateľskú besedu». Túži už iba po «pokoji velebnom», aby mohol prekročiť Rubikon. A ako to na-

29 Pozdrav básnikovi Valentínovi Beniakovi (Most 1969, č. 1-2, s. 1).
30 V.B.: Oneskorený rozhovor s Valentínom Beniakom, (tamže, s. 58.).

písala Viera Surová v doslove Sonetov podvečerných: «Básnik preskúmal všetky cesty, mnoho spoznal v očakávaní posledného dňa».[31] Preto aj jeho rozlúčka so svetom a životom bola iba prirodzeným dozvukom jeho spevov: «lebo človek má odísť k svojim predkom / odsunutým v zápolie života».

Milan Hamada už pri Beniakovom 75. výročí narodenia napísal, že doma medzi nimi žije «človek a básnik, pri ktorom som si v našej modernej poézii najviac uvedomil, čo znamená slovenský básnik, národný umelec. Jemu tieto atribúty nemusíme ako mnohým iným prideľovať, jemu ich môžeme iba so všetkou úctou priznať.» [32] A nič iného iba toto spravil roku 1973 Svetový kongres Slovákov, keď mu na generálnom zhromaždení v Chicagu, USA, udelil národnú cenu Kongresu. Robil tak preto, že si bol vedomý veľkosti tohto básnika a významu jeho poézie, ktorá «objala svet od apokalypsy biblickej až po apokalypsu súčasnosti. Od kresťanskej symboliky až po konkrétnu iracionalitu. Od kozmických diaľok po najvlastnejšiu realitu domova».[33] Ale domáci režim nedovolil prijať staručkému básnikovi ani túto poctu jeho zahraničných rodákov. Básnik pod tlakom musel národnú cenu Kongresu odmietnuť a žiadať, aby to bolo aj publikované. [34] Týmto spôsobom komunistický režim svoj nehumánny a nekultúrny postoj k tomuto veľkému básnikovi demonštroval až do konca jeho života.

Beniakov osud po roku 1945 bol smutný až tragický; až do tej miery, že na to dokonca po rokoch poukazoval aj komunistický básnik. Najprv ho vylúčili zo Spolku slovenských spisovateľov a potom bol «vtedajšou kultúrnou politikou prinútený utiahnuť sa do izolácie».[35] Nesmel nič publikovať pod vlastným menom. Ešte aj preklady musel vydávať pod cudzím menom. Pritom šlo o básnika, ktorý priviedol slovenskú poéziu k jej vrcholu a ktorý hovoril: «Poézia, to bolo akosi neodmysliteľné odo mňa. Keď som začal písať, už mi to kvitlo do verša. Mne

31 Viera Surová: S Valentínom Beniakom (Sonety podvečerné, Bratislava 1970, s. 115-122).

32 Milan Hamada: Básnik slovenského údelu (tamže).

33 I. Kružliak: Laudatio na básnika Valentína Beniaka (Most 1973, č. 3-4, s. 61-62).

34 Jednohlasné nie (Ľud 1973, Bratislava 15.8).

35 Pavol Bunčák: Cesta k básnickej syntéze (tamže, s. 86).

zostala poézia verná, ja som jej zostal verný tiež...» [36] Svoju bolesť, čo s ním robili, ako sa mu vyhýbali aj bývalí priatelia, vyjadril aj vo veršoch: «Niet kamarátov, je len jeden Boh, / hluchý a netečný, a je diabol ľúty, / a ja som padol medzi týchto dvoch», (Nové spevy Igrica). Milan Ferko nastolil r. 1964 tento problém verejne: «Pred nami stojí dnes staronová úloha prestať mlčať a povedať pravdivé slovo, kriticky zhodnotiť život a dielo týchto autorov, ktorých tvorba a politická činnosť spôsobila, že sa na dlhé roky vyradili z nášho literárneho života (napr. Beniak, Lukáč, J.C. Hronský atď.)».[37] Lenže nikto sa «nevyraďoval» sám, ale vyraďoval ich režim. Na obviňovanie, že bol «oficiálnym básnikom slovenského štátu», Beniak odpovedá: «Mňa nedvíhal režim, ale národ, ako každý kultúrny národ si dvíha svojho básnika, a neslúžil som režimu, ale národu...» [38] O slovenskom štáte a slovenskej vláde, označovaných za «fašistické», nechcel Beniak hovoriť, lebo «neviem, či už dozrel čas, aby sa o týchto veciach mohlo hovoriť pravdivo...» [39]

Situáciu, akú musel Valentín Beniak prežívať ako človek i ako básnik, najlepšie vyjadril sám: «Umelec má možnosť zošalieť a obesiť sa... k čomu som, povedzme si pravdu, i ja mal blízko».[40] Tešilo ho aspoň to, že sa po rokoch trýzne a smútku prihlásila k nemu mládež, a že aj mladí básnici sa učili na ňom tvoriť. Na ich adresu povedal: «Kolobeh pretekov funguje, štafetu je komu odovzdať». [41]

On sám, básnik verný národu a poézii, potešil sa, keď ho vzali na milosť, keď smel publikovať, keď mu vydali dokonca výber z básnického diela.[42] Prijali ho znovu i za člena Zväzu slovenských spisovateľov, ale tu už viala cudzia ideológia a nebolo dôvery a slobody. Zostal preto verný poézii ako láske životnej až dokonca: «Ja službu vykonám, i v beznádejnej samote, / hrobárskou motykou dám formu čerstvým hlinám, / sám padnúc napokon», (Druhá Vigília).

36 Peter Repka: Večer s básnikom (Mladá tvorba 1969, č. 1, s. 56-57).
37 Milan Ferko: Plte a rakety (Slovenské pohľady 1964, č. 1, s. 1-6).
38 V. B.: Oneskorený rozhovor s Valentínom Beniakom (tamže, s. 59).
39 Tamže.
40 V.B.: Oneskorený rozhovor... (tamže, s. 58).
41 Básnici o poézii (Slovenské pohľady 1965, č. 12, s. 20-21).
42 Valentín Beniak: Reťaz, Bratislava 1966.

Keď v utorok 6. novembra 1973 zomrel v bratislavskej nemocnici,[43] zažialil nad jeho skonom celý národ. Bez oficiálnych ceremónií, ticho a dôstojne odprevadil si ho slovenský ľud na Martinský cintorín v Bratislave, spolu s jeho osobnými vernými priateľmi, s inteligenciou a mládežou, ktorí sa tu spoločne «odrazu prihlásili, postavili s otvoreným srdcom, narovnanou hlavou ku pevcovi, ktorý za celý svoj dlhý život tak šiel, aj keď mu telo nechcelo slúžiť... Odrazu sa tu navliekla kontinuita až hen od Hviezdoslava».[44] V inej správe zo Slovenska o Beniakovom pohrebe sa hovorí: «Tu sme všetci pocítili, že osud tohto básnika symbolizoval osud národa. Na jeho rakev sme skladali ťarchu života, premnohé žaloby, ktoré nebolo treba vyslovovať a každý kus osobnej ponosy, ako sme ich roky mnohí nosili k nemu, keď sme tam chodili pre potechu. Aj z tejto tichej, strhujúco-dojímavej chvíle odnášali sme si jeho teplé slová: «Veď sme svoji, veď vás mám všetkých rád...», ako nám to hovorieval za živa».[45]

Exil sa s ním rozlúčil dôstojným slovom a úctou, akú ľudia vzdávajú len tým najväčším v svojom rode. Karol Strmeň sa lúčil s ním Elégiou, podobne sa s ním rozlúčili aj Rudolf Dilong, Gorazd Zvonický,[46] Ján Okáľ, Jozef G. Cincík, J. E. Bor a iní. Odišiel básnik Strážcov a Ochrankýň Slovenska a slobodní Slováci sa v smútku a úcte poklonili jeho menu, ktoré národu nemôže vziať ani smrť. Ak mu Karol Strmeň ešte do živých rúk venoval svoj preklad z Claudelovej poézie, «čakajúc neraz v beznádeji a neraz v nádeji uprostred hrôz a beznádeje na možnosti všeobecne humánneho a navždy platného dobrého slova», tento raz mu už ani slovenský básnik nemohol dať viac ako uistenie verných: «My, Valentín, sme živí — živí ľudia / a neluháme».[47]

Vajanský už r. 1912 hovoril: «Bez umenia národ nepredstavuje národnej osobnosti... Umenie je pravou historiografiou národov... umenie je vec eminentne národná».[48] Túto Vajanské-

43 Tak umrel Valentín Beniak (Most 1974, č. 1-2, s. 46).
44 Slovák v Amerike 1973, z 28. 11.
45 Horizont, marec 1974.
46 G. Zvonický ako spomienku na V. Básnika vydal sonety Na Igricovom kare, Lausanne, 1973.
47 Karol Strmeň: Elégia za Valentínom Beniakom (Most 1974, č. 1-2, s. 1).
48 Sv. Hurban Vajanský: Umenie v živote národov (Národnie noviny 1912, č. 92).

ho pravdu poznáme v celej jej váhe aj pri hodnotení životného diela Valentína Beniaka. Michal Považan nazval ho už r. 1943 «intímnym lyrikom a zároveň objektívnym epickým stvárňovateľom».[49] Vojtech Mihálik priznáva, že sa ho už v mladosti dotkol najviac «sociálny akcent» Beniakovej poézie».[50] Milan Pišút mu priznáva, že «má schopnosti pre kúzla a oslnivosť básnickej reči», pravdepodobne hľadá cestu «k novej tématike, k myšlienke, ktorá by nebola len zámienkou pre novú báseň, ale ktorá by ho vedela ubezpečiť o hodnotách života, či už záležia v utrpení, či v práci».[51] A takto pozitívne prijímala slovenská kritika Beniakovu poéziu väčšinou od jej začiatkov. A to aj tá jej časť, ktorá nemala dôvod prijímať Beniakovu tvorbu z ideologických alebo politických dôvodov. Lebo takto to žiadala pravda o Beniakovom diele. Až potom, keď básnik už dal národnej kultúre vrcholné diela svojho tvorivého ducha, prišla doba, kedy ho «vyškrtli z verejnosti, z pamäti kultúry».[52] A to napriek tomu, že Valentín Beniak svojsky a významne obohatil slovenskú poéziu, že jeho básnická reč je «prostá a pritom monumentálna», že «slovenský sylabofonický verš, túto rytmicky prevládajúcu podobu novodobej slovenskej poézie» [53] priviedol k novým svojráznym výškam. Ale napriek tomu, že režim «odsunul Beniaka do prítmia» [54] a že slovenská literárna veda Beniakov tvárny prínos «doteraz primerane nezhodnotila, ba ani len nenastolila».[55] Aj to napriek tomu, že niet takej básnickej formy, takého básnického postupu, s ktorým by sa náš básnik nebol pustil— a to vždy s úspechom — zapasy.[56] Takto úspešne kráčal v slovenskej poézii od prvých veršov, ktoré uverejnil v Slovenskom denníku a v Slovenských pohľadoch. Svojím veršom triumfoval nad ľuďmi i nad časom, a zvestoval im posol-

49 Michal Považan: Novšia poézia Valentína Beniaka (Národné noviny 1943, z 3. a 10. apríla).
50 Vojtech Mihálik: O Beniakovej poézii (Romboid 1969, č. 1.).
51 Milan Pišút v recenzii Lunaparku (Elán, jún 1936).
52 Kamil Peteraj: Beniakovej poézii (Romboid 1969, č. 1).
53 Viktor Kochol: Nad Beniakovým veršom (Slovenské pohľady 1969, č. 4, s. 385).
54 J. E. Bor: Valentín Beniak (Slovák v Amerike 1974, z 22.5).
55 Viktor Kochol: tamže.
56 Daniel Rapant v liste redakcii (Romboid 1969, č. 1, s. 19).

stvo vlastnej bytostnej slovenskosti dávno predtým než Dominik Tatarka na adresu svojich súčasníkov, aj tých, ktorí pripravili Beniakovi hotovú krížovú cestu až po smrť, napísal významné slová: «Národ bez historického sebavedomia, bez insígnií, znakov, monumentov vyjadrujúcich, že si váži seba, svojich hrdinov, klesá zas na úroveň ľudu, na úroveň stavebného materiálu»;[57] a preto žiada «pestovať vlastné vedomie a zmysel národnej existencie»;[58] to, čo Beniak robil celou svojou poéziou. Nebolo preto nezaslúžené vysloviť o ňom, že je «jeden z najkrajších kvetov na púšti tohto storočia».[59] Taký bol Valentín Beniak, zjavný básnik slovenskej poézie, akých Boh posiela národom nie v každom storočí.

VTÁKY V CHUMELICI

Mikuláš Šprinc

Kam, ach, kam v tomto nečase?
Keď mnohosmerné vetry
ženú vás ako mŕtve listy,
keď zobnúť možno iba do zimy,
keď sneh rozvíja biele svoje sukne
a reže mráz, keď pod krídla vám fúkne.

Zohriať sa možno iba vlastným teplom
a beda, keď sa plano zúžitkuje.
Dúfajte! Výdrž, výdrž bytia.
Blížia sa z juhu teplé vánky.
Kým ovejú vás, počúvajte aspoň
súcitné moje uspávanky.

Marec, 1974

57 Dominik Tatarka: Proti démonom, 1968, s. 435.
58 Tamže.
59 Andrej Žarnov a Mikuláš Šprinc: Pozdrav básnikovi Valentínovi Beniakovi (Most 1969, č. 1-2, s. 1).

POPOLUŠKY

Mikuláš Šprinc

Biela plocha papiera,
prázdno z neho zuní:
úzkosť, strach a smútok;
ako mráz, keď škrtí
krehké hrdlá nezábudok.

Slovo k slovu druží sa,
duch ich spája v klbká.
Z ničoho ti rastie poriadok,
bytie, čo tu ešte nebolo
a v ňom nová miazga žblnká.

Tichá hudba v hrdle vtáka,
nepokoj dňa pred svitaním.
Lúče keď sa dajú na pochod,
rastú farby každým krokom
vyspevujúc pod oblokom.

Zobúdzajú srdce smutné,
zaplaví jas temné komory.
Človek na dne svojej studne
nech sa trochu pozabudne,
kým mu radosť pri súmraku
vyblednutá zájde za hory.

Tma a svetlo, bytia družky,
spoločnice nášho osudu,
prisadnú si k tvojmu stolu —
mlčanlivé popolušky —
živiteľky radosti a bôľu.

Nov., 1974

Adam Mickiewicz

KRYMSKÉ SONETY

Preložil Andrej Žarnov

Wer den Dichter will verstehen,
muss in Dichters Lande gehen.
Goethe

I.

AKERMANSKÉ STEPI

Na suchú pláň som zbočil v stepnom oceáne,
zeleňou brička tiahne a jak loďka brodí,
ševelom lúčnych vĺn a morom kvetov vodí,
pri koralových výspach ženie, po burane.

Zmráka sa, nikde ciest, ni stopy po kurhane,
po nebi hviezdy hľadám, sprievodkyne lodí. —
Mrak sa to leskne v diali? Zornička to vzchodí?
To žiari Dnester, lampa vyšla v Akermane.

Stáť! — Aké ticho! — Počuť žeriavy tam v diali:
márne by sokol dvíhal po nich oka pýchu!
Naslúcham, jak sa kníše v tráve motýľ malý,

jak otiera sa o list hadie brucho v tichu.
V takomto tichu ucho napätím tak páli,
že hlas by čulo z Litvy... Poďme, ani slychu!

Citát z Goetheho *Kto chce básnikovi porozumieť, musí si zájsť do básnikovho kraja.*

I. Akerman, mesto v Besarábii pri ústí Dnestra do Čierneho mora.
Buranmi volajú na Ukrajine vysokú stepnú trávu, ktorá v čase rozkvitnutia nádherne spestruje rozsiahlu jednotvárnosť roviny.
Kurhan, mohyla na Ukrajine.
Lampa v Akermane, mesiac.

II.

MORSKÁ TÍŠINA

Na výšine Tarkankut

Tichunký vetrík sotva po zástave bľusne
a more ledva dýcha, žiarivé má líca
jak šťastím ponorená do sna snúbenica,
zbudí sa, aby vzdychla, potom znova usne.

Vetrilá ako vlajky po skončenom boji
na holých sťažňoch driemu, loď sa ticho plazí
a ľahkým rúchom kníše ako na reťazi,
námorník vzdychol, smiech sa k rozhovoru pojí.

Ó more, medzi tvormi tvojich čarných sienok
je polyp, čo spí na dne, keď sa nebo chmúri,
a keď je všade ticho, chápadlami chňapí.

Ó duša, kdesi na dne šarkan rozpomienok
ti drieme v nešťastí i vo vášnivej búri —
a keď je srdce tiché, zatína doň drápy...

III.

PLAVBA

Šum, strašidlo sa dvíha z mora za strašidlom,
mornár sa lanom driape: chystajte sa, deti!
Vyliezol, padol, visí v nevidomej sieti
jak pavúk číhajúci slačne nad osídlom.

Vetrisko! — Loď sa búri, šklbe pod udidlom,
škobŕta, potápa sa v rozpenenej spleti,
nos dvíha, vlnu drví a až k nebu letí,
oblaky čelom seká, vietor chytá krídlom.

II. *Tarkankut,* najďalej na západ vysunutý mys Krymu.

Aj duch môj ako sťažeň uháňa a brodí,
vzdúva sa fantáziou ako plachty v búri,
ja nevdojak tiež výskam s pocestnými k mrakom,

vystieram ruky k nebu, na hruď padám v lodi,
zdá sa, že moje srdce do behu ju súri.
Ľahko mi, čerstvo, milo! Viem, čo to byť vtákom...

IV.

BÚRKA

Kormidlo, plachty praštia, hukot, vlna búši,
výkriky hrôz a desu, piestov strašné zvuky,
posledné laná padli námorníkom z ruky,
slnce sa v krvi tratí a s ním nádej v duši.

Víchor jak víťaz vyje; nad palubou v búri,
ako sa z morských hlbín umokrená veží,
duch smrti vznáša sa a do kajuty beží
tak ako vojak dierou cez pevnostné múry.

Títo sú polomŕtvi, tamtí lomia dlane,
ten s druhmi lúči sa a v náručie im píli
a onen zažehnáva smrť, čo prišla mučiť.

Len osamelý tvor tam sedí odovzdane
a myslí «Šťastný človek, ktorý nemá sily,
alebo vie sa modliť, alebo s kým lúčiť!»

V.

POHĽAD NA HORY Z KOZLOVSKÝCH STEPÍ

Pútnik

Či Alah navŕšil hen tamto more ľadu?
Anjelom trón tam ulial zo zmrznutej chmúry?
Či Divy z hlbín zeme vyzdvihli tie múry,
by hviezdna karavána nešla ku západu?

Aká tam žiara! Štít, hľa, horí Carohradu!
Či Alah, keď noc vešia chalát na azúry
pre svety, konajúce po vesmíre túry,
tú lampu zavesil ta na nebeskú hradu?

Mirza

Tam? - Bol som. Ľad tam leží. Zobák bystrín - vtákov
aj ústa riek som videl piť tam z jeho hniezda.
Dych priamo zamŕzal mi. Šiel som cestou takou,

kde končí mrakov let a orlom sa ni nezdá,
a popri hrome tam, kde v kolíske spal mrakov,
až ta, kde nad turvanom stála mi len hviezda.
To Čatyrdah!

Pútnik

Aa!!

V. *Kozlov* čiže *Eupatória,* mesto na západnom pobreží krymského polostrova.
Divy, podľa starej mytológie perzskej, zlé tvory, ktoré voľakedy vládli na zemi; potom ich anjeli vyhnali a teraz bývajú na konci sveta za vrchom *Kaf.*
Mirza, vodca alebo knieža tatárske. Na tomto mieste: tatársky sprievodca.
Čatyrdah, najvyšší vrch v pásme krymských vrchov, ktorý naďaleko vidno z rozličných strán.

VI.

BAGČESARAJ

Girajské slávne sídlo pustotou až mrazí!
Čelami mocných bašov zametané siene,
kreslá a tróny, kúty lásky, sladkej liene
kobylka preskakuje, had sa nimi plazí.

Pestrými oblokmi si brečtan cestu razí
na pusté múry, klenby, cez svetlo a tiene,
dielo rúk ľudských v lono prírody zas ženie
a rukou Baltazára píše: «Dielo skazy.»

Uprostred sály nádrž z mramoru nám kynie,
fontána háremu to, posiaľ spieva nôtu,
perlisté slzy roniac v pustej divočine.

«Kde ste moc, láska, sláva?» — volá cez mŕtvotu.
«Vy máte večne trvať, žriedlo stále plynie...
Ó hanba! Vy ste zašli, žriedlo ostalo tu.»

VII.

BAGČESARAJ V NOCI

Z džamií rozchodia sa zbožní muzulmani,
hlas izanu sa tratí v tichom podvečere,
tvár západu sa pýri ako rubín v šere —
kráľ noci k milej náhli po nebeskej pláni.

VI. *Bagčesaraj,* bývalé sídlo krymských chámov, ležiace v doline, obkolesenej zo všetkých strán vrchmi.
Giraji alebo *Gireji,* dynastia tatárskych chánov, ktorá vládla na Kryme v XV. - XVII. storočí.

VII. *Džamijami* sa nazývajú moslimské (muzulmanské) svätyne. Na ich rohoch týčia sa k nebu štíhle vežičky, zvané *minaretmi,* ktoré majú v polovici dookola galérie (šurfé), odkiaľ *muezinovia,* čiže oznamovatelia, spevom zvolávajú ľud na modlitby. Toto zvolávanie menuje sa *izanom.* Päť ráz denne ozývajú sa izany v určitých hodinách zo všetkých minaretov a pekný hlas meuzinov sa krásne rozlieha po tichých moslimských mestách.

Z háremu nebies žiaria v stálom trblietaní
večité lampy hviezd a v zafírovej sfére
plaví sa mrak jak snivá labuť po jazere,
s beluškou hruďou, krajmi v zlatom lemovaní.

Tu tieň sa cyprusov a minaretov veží,
tam balvany sa ježia v čiernom kolorite
jak chasa pekla, ktorá v temnom stane leží

na lôžku Eblisa. Tam neraz na ich štíte
budí sa blesk a ako faris bystro beží
a liece mlčanlivou púšťou po blankyte.

VIII.

HROB POTOCKEJ

V krajine jari, tu, kde čary sadov stoja,
zvädla si, mladá ruža, bo dni minulosti,
letiac jak zlatý motýľ z hrudi čarovnosti,
v spomienkach podryli ťa červom nepokoja.

Tam na severe, v Poľsku, zbory hviezd sa roja.
Prečo len táto cesta toľko ich tam hostí?
Či tvoj zrak, blúdiac tade, než si tuná kosti
zložila, ohňom nasial rákoše ich voja?

Aj moje dni, ó Poľka, vyústia tak v žiali.
Potom nech za žmeň prsti bratská ruka sotí!
Keď nad hrobom ti budú šeptať ľudia z diali —

Eblis, Iblis alebo *Garazel* u mohamedánov znamená Lucifera.
Faris, rytier u beduínskych arabov.
VIII. Blízko paláca chánov je náhrobok s okrúhlou kopulou, o ktorom sa udržala tradícia, že ho postavil Kerym Giraja pre otrokyňu, ktorú neobyčajne ľúbil. Táto otrokyňa mala pochádzať z rodu Potockých z Poľska. Hoci história popiera pravdivosť tejto tradície, jednako Mickiewicz takúto možnosť nevytvára, pretože pri vzburách na Ukrajine bolo celkom možné, že Poliaci boli predávaní do otroctva susedným Tatárom. — Na tejto tradícii je založená aj Puškinova skladba *Bagčesarajská fontána.*

hlas rodnej reči aj mnou zachvie na sihoti,
a spevák, dumne nôtiac v tôni tvojej skaly,
aj moju hrobku zbadá a mi nad ňou znôti.

IX.

MOHYLY HÁREMU

Mirza k pútnikovi

Tu hrozná z viníc lásky do tvojho šli vena,
ó Alah; perly tuná východnému svetu
z vĺn radosti a šťastia vzala za rozkvetu
večnosti mušľa, rakev zo tmy vynorená.

Čas ich a zabudnutie pokryli jak pena;
nad hrobmi turban skvie sa v sade krás a kvetu,
tieni jak bunčuk voje, a len sotva kde-tu
ostali rukou ďaura vyryté ich mená.

Ó krásne ruže raja! Pri čistotnom stoku
dni vaše odkvitli tu pod lístkami studu,
naveky zahalené nevercovmu oku.

Sny vaše teraz ďaurom poškvrnené budú!
Lež jemu dovolené, prepáč veľproroku:
jediný zo zástupu oslzil ich hrudu.

X.

BAJDARY

S tátošom cválam vetrom, nešetrím ni biča,
doliny, lesy, bralá popri mojom boku
letia a odplývajú ako vlny toku,
spiť sa chcem panorámou tohto bezhraničia.

IX. V nádhernej záhrade uprostred topoľov a moruší stoja z bieleho mramoru náhrobníky chánov a sultánov, ich žien a pokrvných. Neďaleko v dvoch budovách sú nahádzané rakvy, po ktorých zostali iba dosky.

Bunčuk, prápor.

Ďur, správne *kiafir*, alebo *giaur*, je názov, ktorým označujú mohamedáni kresťanov. Mickiewicz preložil Byronovho *Giaura*.

X. *Bajdary*, krásna dolina, ktorou sa obyčajne vchádza na južný breh Krymu.

A divý kôň ak nechce slúchať pohoniča,
keď svet už farby stráca pri bezuzdnom skoku,
jak v zrkadlových črepoch v rozpálenom oku
prízraky lesov, brál a dolín sa mi týčia.

Zem spí. Ja neviem usnúť. Skáčem v more šíre —
vlna jak čierny múr sa hlukom k brehu valí...
vystieram ruky k nej a čelo nížim siré —

nad hlavou vlna plieska, chaos vôkol králi...
čakám, až myseľ ako loďka v divom víre
zblúdi a chvíľu pamäť zabudnutím skalí...

XI.

ALUŠTA VO DNE

Hora si z prs už striasa nočný chalát hmlistý
a ranný namaz šumí nivou zlatých klasov,
les klania sa a sype z jarných svojich vlasov
jak z ruženca by kalif — rubín, ametysty.

Lúka je v kvete, po nej liecu z kvetín listy,
čarovné motýle, jak dúha z pestrých pásov,
baldachýn z briliantov tvoriac svojou krásou;
tam kobylka si šíri závoj priezračistý,

a tam, kde lysá skala čneje z vodnej ríše,
vrie more, cúva a zas bije do jej hmoty;
blesky ni z očú tigra z vĺn sa blyštia vyššie,

zvestujúc, búrka udrie krajom do nemoty,
a hlbinami vlna poľahky sa kníše
a kŕdle labutí sa kúpu v nej a floty...

XI. *Alušta,* jedno z najkrajších miest Krymu s celkom južným podnebím, kde aj v novembri ľudia vyhľadávajú tieň košatých orechov, vtedy ešte vždy zelených.
Namaz, mohamedánska modlitba, odbavovaná sediačky, pričom modliaci sa ukláňa.
...jak z ruženca by... Mohamedáni pri modlitbách používajú ružence, ktoré bývajú u významných osôb z drahých kameňov.

XII.

ALUŠTA V NOCI

Povieva chladný vetrík, voľnie páľa sucha,
na plecia Čatyrdahu padá lampa svetov,
triešti sa, šarlát strieka ako z vodometov
a hasne. Bludný pútnik ozerá sa, slúcha.

Už hory stemraveli, dolu noc je hluchá,
žriedla jak zo sna bublú v lôžku sinokvetov,
ovzdušie kvetmi razí, hudbou krás a vznetov,
tajomný šepot srdce ovieva i ducha.

Pod krídly ticha rád by padnúť do driemoty,
lež jasom prebúdzajú lietavičné blysky —
zlatom sa nebo jagá, zem aj skalné hroty!

Východná noc! Ty ako tvoje odalisky
láskavo čičíkaš a keď už sen je blízky,
prebúdzaš iskrou oka znova do miloty.

XIII.

ČATYRDAH

Mirza

Mozlemín bozkáva ti s bázňou opäch nohy,
ozrutý Čatyrdah, ty sťažeň krymskej lode!
Padišah hôr a veža mešít na východe!
Ty z horizontu brál sa týčiac do oblohy,

pod bránou neba sedíš, dvíhaš skalné rohy
sťa Gabriel svoj paloš pri nebeskom vchode.
Z lesov máš plášť a z bleskov chmúr ti o poschodie
stkávajú turban strachu janičiari strohí.

XII. *Odaliska,* slúžka sultánových žien, alebo vôbec pekná žena.
XIII. *Padišach,* titul tureckého sultána.
Dogman, tlmočník.

Pre nás, či slnce praží a či hmla nás morí,
či kobylky nám žeň či ďauri ničia domy,
ty, Čatyrdah, si zavše hluchý, nevidomý,

jak drogman, ktorý s nebom spája zemské tvory,
pod nohou nakopiac si ľudstvo, zem a hromy,
v prírode načúvaš len, čo Boh prehovorí.

XIV.

PÚTNIK

Predo mnou kraj sa vinie bohatstva a krásy,
nad hlavou jasné nebo, vedľa pekné líce;
prečo len srdce letí kdesi za hranice
a vyhľadáva ešte vzdialenejšie časy?

Les v Litve sladšie znel, než cez Bajdary hlasy
vtáčat a pri Salhire piesne krásavice —
radšej som šliapal mláky v tôni borovice
jak rubín moruší a zlaté ananásy.

Tak v diali a tak iný pôvab srdce mámi...
Prečo len stále túžba po tej sa mi vzpína,
čo bola jarou lásky bližšie ako iná?

Tam v milej dedinke je — ktorá odňatá mi —
kde verného jej druha všetko pripomína...
Či si len zmyslí na mňa, blúdiac spomienkami?...

XIV. *Salhir,* rieka na Kryme, prameniaca na úpätí Čatyrdahu.

XV.
CESTA NAD PRIEPASŤOU V ČUFUT-KALE

Mirza

Modli sa, povoľ uzdu, odvráť teraz oči,
tu jazdci konskej nohe um a osud zveria.
Skvelý kôň! Hľaď, jak zastal, okom hĺbku meria,
kľaká si, nohou skúša zráz, než dolu kročí,

a zastal. — Nehľaď nadol! Ak ta oko zbočí,
jak v studni Kaira, dna sa nedoziera.
Rukou ta neukazuj — nemáš na nej peria.
Myšlienku odvráť stade, lebo sa ti stočí

zvrhnutou kotvou lode v strašné priehlbiny,
zrinčí, no neprenikne na dno onej štvrti
a strhnúc loďku dolu, priepasť si ju schová...

Pútnik

Mirza, a ja som pozrel! Hľadel cez pukliny
sveta... A čo som zazrel, poviem — po dni smrti,
lebo reč živých tvorov nemá na to slova.

XVI.
HORA KIKINEIS

Mirza

Pozri sa v priepasť. Vidíš tamtú sinú šmúhu?
To more. Simurg-vták tam na hladine zdá sa,
že, bleskom zostrelený, perie z krídel striasa,
a vystiera ich širšie ako slnce dúhu,

XV. *Čufut-Kale,* mestečko na vyvýšenej skale, kde sa domy podobajú lastovičím hniezdam. Cesta je strmá a vznáša sa priamo nad priepasťou. — Krymské kone sú známe tým, že pri kroku nahmatávajú najprv nohami, či pôda je istá, či sa nezosuje.
...v studni Kaira... Biblická *Jozefova studňa,* hlboká 90 metrov.

XVI. *Kikineis,* tatárska dedinka na južnom pobreží Krymu.
Simurg, mytologický vták perzský, veľkých rozmerov a obrovskej sily, známy z *Tisíc a jednej noci.*

a výspou snehu zakryl monské nivy v kruhu.
Tá plávajúca výspa — to je mračná masa!
Z pŕs na zem noc jej splýva, mizne sveta krása.
Či vidíš na jej čele plamenistú stuhu?

To blesk! — No stáť, hľa, priepasť zíva pri pohľade
Prudko tu musím skočiť po rozvážnom súde:
ja pôjdem prvý cez ňu, a ty za mnou v rade;

keď skočím, hľaď len k zrázu, zvrtne na osude:
ak sa tam pierko blysne, to môj kalpak bude;
ak nie, viac ľudia nech sa nepúšťajú tade.

XVII.

TROSKY ZÁMKU V BALAKLAVE

Tie zámky v rozvalinách bez ladu a skladu,
nevďačný Krym, raz mocná stráž a pýcha tvoja,
dnes ako strašidelné lebky v horách stoja,
s hadmi i ľuďom slúžia horším ako hadu.

Poďme ta hore k veži! Hľadám erby hradu:
tu, hľa, aj meno, možno bohatiera z boja,
dnes prach už zabudnutia halí postrach voja
a ukrýva jak kuklu lístie vinohradu.

Hľa, tu Grék do skál kresal krásy svojej doby,
stadeto Mongolom zas Ital jarmo nosil,
a tuná mohamedán namazom zas prosil.

Dnes supy obletujú čiernym krídlom hroby,
a ako v meste, čo bol prízrak moru skosil,
obloky veží večne prápor smútku zdobí.

XVII. Nad zálivom *balaklavským* stoja zrúcaniny hradu, postaveného voľakedy Grékmi. Janovania na tomto mieste vybudovali pevnosť Cembalo. Itali stavali kedysi na Kryme strážne pevnosti na ochranu svojho obchodu.

XVIII.
AJUDAH

S úľubou hľadím, o vrch Judah podopretý,
jak spenené sa valy hneď ni šíky v behu
zrazia a vytryskujú, hneď ni striebro snehu
v tisícich dúhach víria vo svet rozovretý.

Na vlnky sa už drobia plytčinou ich vzlety
a bežiac brehom ako rybolovci v strehu,
v triumfe halia súš a pri úteku z brehu
za sebou koral trúsia, lastúr celé svety.

Ó mladý básnik, neraz podobne ti brodí
po srdci mocná vlna, ktorú vášeň rodí,
no ak len schytíš lýru, ona neuškodí,

do hlbín zabudnutia odnesú ju splavy —
a nesmrteľné piesne tvojmu srdcu zjaví,
z ktorých raz uvijú ti veky veniec slávy.

DOSLOV

Cárske úrady r. 1823 pozatvárali mladých poľských vlastencov, zvaných filomatmi, medzi nimi aj Mickiewicza. Filomati boli postavení pred súd a obžalovaní z pokusov o sprisahanie proti režimu, zo šírenia snáh o poľskú nezávislosť a z úsilia o spojenie Poľska s Litvou v jednom štátnom útvare. Poniektorí členovia boli odsúdení do väzenia, iní zas vykázaní z poľských území. Týchto poledných mal minister osvety použiť ako učiteľov na školách mimo Poľska.

Takto sa Mickiewicz v r. 1824 dostal do Petrohradu, kde si mal vybrať budúce pôsobište. Rozhodol sa pre Odesu, kam aj odišiel, ale v Odese mu nepridelili nijaké miesto. Svoj osemmesačný pobyt na juhu využil Mickiewicz k ceste na Krym, ktorý básnika, človeka nížin, priam oslnil. Tam sa mohla postupne rodiť jeho citom opojená poézia, vtelená v neskôr vydanej zbierke *Sonetov* (1826). Podstatnú časť tejto zbierky tvorí samostatne ucelený cyklus *Krymských sonetov*.

XVIII. *Ajudah, Judah* (Medvedí vrch), na južnom pobreží krymskom.

Z tichých nížin, kde básnika znepokojuje myšlienka na opustenú Litvu, vystupuje básnik až na skalisko Judah, aby sa tu v ňom ozvala hlasná túžba po slobode a krajšej budúcnosti.

V Krymských sonetoch Mickiewicz veľmi jasne naznačil svoju cestu duchovného preporodenia: z márnivých zábaviek v Odese, kde si «žil ako baša», nádherná príroda v ňom prebudila pocit Boha a jeho moci, vysunula do popredia vedomie hriechu, čím v básnikovi ožila snaha po mravnom očistení a po dosiahnutí duševnej rovnováhy.

Z literárneho hľadiska cyklus Krymských sonetov sa hodnotí v tom, že po dlhšom čase v poľskej literatúre obrátil Mickiewicz záujem na petrarkovský sonet, po prvý raz ho použil pri citových opisoch prírody a vniesol do poľskej literatúry dovtedy neznámy, ale inde so záľubou pestovaný exotizmus a špeciálne orientalizmus, a to tématický aj výrazový.

U nás prvý uviedol do slovenčiny cyklus Krymských sonetov Hviezdoslav. Autor tohto prekladu vydal cyklus vo výbere z Mickiewiczovej tvorby pod názvom Poézia (1948), ktorý vyšiel k pocte Mickiewiczových stopäťdesiatych narodenín. Kniha bola z trhu vyradená a zošrotovaná, ako iné knihy prekladateľa. Tento preklad vychádza v zrevidovanom vydaní, ako spomienka na stopäťdesiate výročie Krymských sonetov.

BIELY KABÁT

Peter Klas

Rechtorovi ani sa len nesnívalo, že raz, v jednej rozmarnej minútke života, bude mať aj biely kabát. Rozhodne nie. Biele kabáty nosievali v jeho mladých časoch iba čašníci v kaviarňach veľkých miest, do ktorých rechtor nemal kedy chodiť, alebo barbieri, ku ktorým chodieval tak raz, alebo dva razy do roka, keď ho kostolník nijako nestačil ostrihať, alebo pani rechtorka nemala čas, lebo pripravovala pred kostolom nedeľný obed.

Inak v tých časoch biely kabát nosieval iba ten, kto mal pod kožou nejakú extravagantnú žilku, alebo zbytočné peniaze, ako napríklad syn plášťovského grófa, ktorý chodieval na prázdniny domov až hen z Paríža, kde vraj dokončieval štúdiá, a ktorý od bujnosti nevedel, čo má natiahnuť na seba. Kdeže náš rechtor? On pod kožou nijakú extravagantnú žilku nemal, ešte menej zby-

točné peniaze a už synom injakého grófa vonkoncom nemohol byť, inak by sa nebol stal rechtorom. Nuž, samozrejme, o bielom kabáte sa mu ani len nesnívalo. Do kostola chodieval v zime v hrubom, sivom obleku a v tmavom zimníku, lebo v nekúrenom kostole bývala v zime naozaj zima a v lete v čiernom, ľahučkom listrovom kabátiku s tmavou viazankou na bielej košeli, lebo tak kázala dôstojnosť rechtorského stavu a úcta k Pánu Bohu. Ale musíme poznamenať, že to nebol nijaký pochabý poriadok.

Predsa však aj taká jednoduchá, poctivá cesta života má svoje jamôčky i jamky, ba kde-tu aj poriadne jamy, do ktorých niekedy vhupneš, nech sa ti akokoľvek nechce.

Tak sa to stalo aj nášmu rechtorovi. Odrazu, celkom neočakávane, stal sa majiteľom bieleho kabátika, na ktorý ani po dlhých päťdesiatich rokoch nezabudol a nezabudne istotne ani do smrti. Celkom iste nie.

Stalo sa to vtedy, keď už leto bolo v plnej sile a dýchalo horúčavou ako pekárska pec, niekoľko dní po zakončení školského roku. Tieto dni vždy znamenali pre rechtora kopu písomnej roboty, lebo peniaze, potrovené počas školského roku, bolo treba presne vyúčtovať, všelijaké výkazy porobiť, štatistiky zostaviť, hlásenia napísať, slovom úradnej vojny bolo už aj vtedy dosť, celkom povyše rechtorovej hlavy a trpezlivosti. Už týždeň vysedával v škole za písacím stolom, usilovne máčajúc pero do atramentu, len aby tá nudná práca sa čím skôr skončila. Lebo leto okolo školy volalo, vábilo a hýrilo michaelangelovskými farbami a spievalo najutešenejšími áriami škovránkov, drozdov, kukučiek a slávikov, ako aj spevom hrabáčok, čo čistili strniská za žencami. Dolina pod hradom vábila tiež neodolateľne, príjemným chladom a melódiou potoka, čo sa tam hadil poeticky po nej a pravda, harfovými sonátami lesov po oboch stranách, ako ich vánok hladkal a prečesával nežnou dlaňou sťa starostlivá mať. Ani majster Chopin krajšie vytvoriť nemohol.

Bolo tak okolo druhej hodiny popoludní, alebo o niečo neskoršie, keď rechtor pobadal, že jeden z jeho posledných výkazov sa nepodaril. Bude ho treba napísať ešte raz.

— Bodaj ho...! — zašomral si znechutený. — Mám toho akurát! Zajtra!

Pero hodil na stôl a fľaštičku s atramentom zaštopľoval, aby nevyschol. Potom hodil ešte pohľadom na papiere pred sebou

i skočil na nohy.

— Idem kuknúť, čo tá moja rechtorka robí! — riekol si nahlas a potom dlhým krokom vybehol na gánok a ďalej po gánku do bytu. V kuchyni nebolo nikoho iba niekoľko múch bzučalo nahnevane na mucholapkách, povešaných kde-tu, ako sa nemohli oslobodiť. Nuž rechtor otvoril potichu dvere do veľkej izby, ktorá bola aj jedálňou, aj knižnicou, ale aj pracovňou pani rechtorky. Tá sedela neďaleko obloka pri šijacom stroji, držiac na kolene prácu, na ktorej usilovne pracovala. Keď rechtor vošiel, hodila po ňom kratuškým zrakom a potom sa usmiala.

– Servus, duša! – priklonil sa veselo rechtor. I potiahol stoličku od veľkého stola uprostred izby a posadil sa oproti nej. — Prišiel som pozrieť, čo robíš. Jeden výkaz sa mi nepodaril a dnes sa mi ho už nechce prepisovať.

– Prekvapil si ma! – odpovedala mu potichu žena, ale nepozrela na neho, — a ja som chcela prekvapiť teba. Ale už som dorobila. Ešte jeden gombík a bude to!

Vydýchla si uľahčene i klepla rechtora dlaňou po kolene.

— Trocha počkaj! Zaraz to bude!

— Že si ma chcela prekvapiť? — čudoval sa rechtor.

Rechtorka nepovedala nič, iba čo navliekla novú cvernu do ihly i priložiac biely gombík na látku, začala ho prišívať rýchle a zručne ako mašina.

Keď došila, odhrýzla niť od látky a postavila sa. Jej belasé zraky zažiarili ako svätojánske mušky za tmavého večera pri studničke pod čabradským závozom a ešte aj úsmev sa jej rozložil po tvári. Tú záhadnú vec rozložila v oboch rukách pred mužovou tvárou a ozvala sa.

— Tu máš to prekvapenie! Ušila som ti kabát! Napozajtre máš narodeniny, nech reku vyzeráš ako pán. Páči sa ti?

Nuž, skutočne. Bol to krásny biely kabát, vzorne ušitý a už aj vyhladený, len ho obliecť.

Rechtor vyvalil oči, ešte aj brada mu odpadla od údivu. Potom sa poškrabal za uchom. Napokon zdvihol si okále z kabáta na rechtorku i pozrel do jej belasých zrakov. Nezdalo sa, žeby sa veľmi radoval.

— Duša! Nepomýlila si sa? — začal krútiť akosi divne hlavou. — Vieš, ten kabátik je utešený, naozaj. Ale takéto veci nosia iba čašníci a barbieri po mestách a nie rechtori na dedinách. Len si

pováž..., naša dedina je akomak konzervatívna a zdá sa mi, že ma vysmeje. Ale sa nehnevaj, vieš, ja to len preto hovorím, že takýto kabát ešte žiaden rechtor pod slovenským slnkom nenosil.

Rechtorka iba blysla po ňom zrakom.

— Keď nenosil, tak ty budeš prvý, nuž čo? Daj sa mi Bože! Dedina sa preto neprevráti! Tak sa mi však zdá, že ty si konzervatívnejší ako ona.

I pichla prstíkom pravej ruky proti jeho nosu.

— Noženože no...! Len sa mi nejež! Veď ti pravdu vravím. Takýto kabát ešte žiaden rechtor nenosil. Biely kabát po dedinách nikto nenosí, iba ten mladý gróf, tam na susednej dedine.

Jeho ženička si zdvihla oči k nebu a vykríkla víťazne.

— Akurát! To som chcela presne povedať! Či si ty horší človek ako on? Či my nemôžeme mať tiež trocha tej parížskej módy? Aby si vedel, ten tvoj kabát je oveľa lepší, ako jeho. Ten jeho je iba taký obchodný tovar, ako som si ho odkukala v Šahách, keď sme ho tam lanského leta postretli. Ale tento ja som ušila vlastnými prstami a dala som si na ňom záležať, vieš! To by bolo aby nás kadejaký ten strapatý krajčír francúzsky prekabátil. To už nie! Nože ho obleč!

Rechtor bol oblečený iba v ľahkej, bielej košeli pre horúčavu, a preto sa len otočil chrbtom i otrčil obe ruky dozadu, aby mu pomohla do kabáta.

— Nedbám! — riekol odhodlane. — Ideme poraziť mladého grófa. Ale neviem, neviem..., — krútil pochybovačne hlavou, — tak sa mi pozdáva, že ideme rúbať trocha vysoko.

— Ty nikdy nič nevieš! — buchla ho drobnou päsťou do chrbta pani rechtorčička. — Choď sa pozrieť do zrkadla! A prestaň bedákať!

Rechtor vykročil ku dverám, ktoré viedli do spálne a rechtorka za ním. Tam už rechtorovci mali pekný nábytok z krásneho očkovaného javora s dvoma širokými šatňami po oboch stranách postele. Vo dverách šatne, na pravej strane, bolo zapravené obrovské zrkadlo z brúseného skla. Rechtor zastal pred ním a jeho žena mu hneď za chrbtom.

— No vidíš! — šibla hlasom natešene, — kabát je ako uliaty. Ani parížsky krajčír by ho lepšie nebol urobil. Nemám pravdu?

Pravda bola. Kabát skutočne pasoval ako uliaty, plecia, boky, rukávy, všetko.

Rechtor sa usmial do zrkadla, lebo ten kabát aj jemu sa začal páčiť. Darmo je, rechtorka niedarmo sa učila šiť ešte pred sobášom, kabát bol svedkom, že sa vo svojich cvernách vyznala. Rechtor si ho pohladkal po rukávoch, z ktorých každý bol zdobený dvoma bielymi gombíkami, potom aj po bokoch i obrátil sa k žene.

— Ďakujem ti, duša! Naozaj krásny dar, podaril sa ti! A budem ho nosiť aj do kostola, vieš, aj keby ma moji cirkevníci za takýto hriešny luxus na galeje odsúdili. Namôjdušu! Ale ešte si vždy neviem predstaviť, prečo by sme my mali toho grófa na našej dedine doháňať.

— Nelám si hlavu! — krotila ho rechtorka. — Nikoho nebudeme doháňať, najmenej toho mladého grófa! Nestojí zato! Ty nežiješ z otcových peňazí ako on. Ty za svoje živobytie poctive kikiríkaš v kostole i v škole, i na pohreboch. Božemôj, čo ten vie, čo je byť rechtorom na dedine. Žiť s ľudom a so všetkými jeho starosťami od krstu až po hrob. Pomáhať mu, dvíhať ho aspoň o centimeter vyššie, aby ten jeho zajtrajší deň bol akomak jasnejší ako ten včerajší. Čo ten vie!

— Hej! — zažiarili rechtorkine oči spomienkou, — pamätáš sa, ako si šiel toho rechtora Mihála na Dačovom Lome pochovávať?

— To už! — zaspomínal si aj rechtor, to bola robota.

— To bola, — začala rechtorka osviežený spomienku rozmotávať, — v januári to bolo, v treskúcej zime a v hroznej snehovej metelici, pamätáš sa? Nikto z dediny s tebou nechcel ísť, lebo aj cesty boli zaviate, ale napokon Jano Slančík povedal, že on teba neopustí a pôjde s tebou. A tak ste sa vybrali, ešte som vám aj tehly pozohrievala pod nohy, aby vám nezamrzli.

— To bola dobrá pomoc, — pokračoval rechtor i pohladkal si ženu po vlasoch, — ale keď sme došli na Bzovík, Jano mi už bol belasý ako cvikla. Nuž len nalial som v krčme do neho tri deci rumu a šli sme. Na Senohrade, v hostinci, už som mu musel pomáhať zo saní, taký bol skľavený. Tie jeho kolená, na talianskom fronte postrieľané, nijako ho nechceli poslúchať. Tam sme si dali vína navariť a pohli sa ďalej. Na Dačovom Lome už ho kurátor mal na starosti s kaľavnou fľašou slivovice. Ja som, pravda, už nemohol piť. Nemôžeš predsa ísť na pohreb s pol-

tuctom štamperlíkov pod kožuchom. No nie?

Teraz ho rechtorka hladila po vlasoch a rechtor pokračoval.

— A vieš ty čo? — triasol rechtor ukazovákom pravej ruky pred ženiným noštekom, — v tej strašnej zime a metelici došiel na pohreb zo Senohradu aj katolícky pán dekan Šimút s tromi kaplánmi a oni štyria vynášali Mihála zo školy do cintorína, na vlastných pleciach. To sa naším cirkevníkom strašne páčilo. Na kare pána dekana s kaplánmi posadili za vrch stola a kurátor mu ďakoval a ja som si jeho slová dobre zapamätal.

— Pán dekan! — povedal kurátor, — vy ste nám preukázali takú česť a lásku, akej sa nám nikdy nedostalo. Všetci sme deti Božie a Kristus je náš Pán. Váš i náš! A po Jeho Slove vy ste nám ukázali príklad, ako máme žiť! My vám ďakujeme a vás nech Pán Boh požehná!

— Nuž a po kare, — doložil ešte rechtor, — keď pán dekan sadal do saní, jeho sane boli tak naložené koláčmi, šunkami, klobásmi, maslom, vínom i slivovicou, že neviem ako jeho kone to všetko utiahli hore cestou do Senohradu.

— No vidíš! — šibla po mužovi rechtorka zrakom a zasmiala sa, — taký je náš život! Krásny. Hoden aj dva biele kabáty.

— No len, no? — zdvihol si prst zase rechtor, — len sa nedajme na žiadnu márnivosť! Jeden kabát je dosť!

Rechtorka skočila k nemu a vlepila mu pišťok na líce, len tak cmuklo.

— Teraz, — začala hovoriť o tom, čo jej bolo najbližšie, — daj si na hlavu ten biely panama klobúk, čo som ti lanského roku kúpila, vezmi paličku do ruky a choď sa prejsť, aby si sa po toľkom písaní trochu osviežil. Ja budem za tebou pozerať z podsteny, ako vyzeráš. Ale aby si bol na večeru doma, lebo ťa vyhreším!

Rechtor poslúchol. Vyhrabal z druhej šatne ten biely klobúk, našiel si aj paličku a potom, bozkajúc rechtorku na čelo, vykročil. Rechtorka ho vyprevadila po bránku a potom pozerala, ako kráča v tom novom kabátiku po dedine, smerom ku kostolu, vypánený ako ten mladý gróf.

Rechtor pomaly prešiel pri kostole, po uvozenej ceste, ktorá už bola od včerajšieho dažďa celkom suchá. Kostol stál teraz nemý, postavený asi pred desiatimi rokmi pánom Cígerom, ktorý mal syna spisovateľa. Jeho mohutná štvorhranná veža siahala vysoko, s krásnou cibuľovitou strechou na hlave. Jej hladké ste-

ny boli štedre zaliate skláňajúcim sa slnkom a celé poďobané čiernymi bodkami lenivých múch, ktoré sa tam labužnícky vyhrievali.

Od kostola rechtor sa obrátil doprava i pustil sa po ceste, ktorá viedla až hen k samému Čabradskému Podzámku. Túto cestu mával rechtor najradšej, lebo sa ťahala celkom pri obecnom Háji, ktorý v tom čase nebol ešte nijakým lesom, iba takou strapatou, hustou zeleňou mladých stromov, ktoré po poslednom výrube opreteky sa usilovali narásť v bývalý mohutný les. Tento podrast mal dve znamenité vlastnosti: Jeho sýta, živá, smaragdová zeleň lahodila oku neuveriteľne a jeho skoro nepreniknuteľná húština hostila celú armádu vtákov, Bohom požehnaných umelcov spevu a hudby, ktorí od svitu do mrku koncertovali pod taktovkou Stvoriteľa, zahanbujúc svojím výkonom všetky svetové speváčky všetkých svetových opier sveta.

Bolo treba len zastať a počúvať.

Háj bol iba taký slabý kilometer od dediny. Pred nim na pravej strane cesty rozkladal sa majetok Frčkovcov, ktorí teraz boli všetci na poli a usilovne viazali mohutné hrste pšenice, čo nakosili ešte do poludnia. Na ľavej strane boli iba užšie pásiky poľa, zasiate bôľhojom a ďatelinou — už pokosenou — a preto na nich teraz nikto nepracoval.

Sotva rechtor došiel k Háju, už ho vítal ten neprekonateľný koncert okrídlených hudobníkov a už sa aj obracal, že zabočí lesnou cestičkou do podrastu, keď na jednom z užších pozemkov, ktoré sa volali «Táliky» zazrel pred sebou neďaleko oráča, ktorý na obrovských voloch preorával staré ďatelinisko. Poznal ho na prvý pohľad, lebo býval prosto nad školou a v zime, kedy nebolo veľmi čo robiť, často vypomáhal rechtorovi, či sečku rezať, či drevo napíliť, alebo aj zabehnúť do mesta k lekárovi, alebo za nákupom.

— Tu sa pristavím! — šomral si rechtor do fúzov.

O niekoľko minút bol tam.

— Pomáhaj Pán Boh, báťa Buka! — priklonil sa rechtor, ako to bolo zvykom.

Báťa Buka práve doťahoval brázdu k úvrati i zastavil voly a potom vytiahnuc pluh z brázdy, prevrátil ho na ľavý bok. Potom zaďakoval.

— Pán Boh uslyš, pán rechtor! Čože mi dobrého nesiete?

— Nič, celkom nič, báťa Buka, — uisťoval ho rechtor, len si tak špacírujem, lebo som už bol celý krivý od písania.

I usmial sa máličko, lebo mu prišlo na um porovnať svoje brázdy na papieri s brázdami báťu Buku.

— Veď to, veď to...! — kýval hlavou Buka. — Každý máme svoju robotu!

I podišiel k rechtorovi a podal mu ruku. Tá bola vlhká, ale predsa len tvrdá, s plnou dlaňou hrubej kože ako drevo.

Rechtor to zbadal.

— Tvrdá robota, báťa Buka, čo? — I čudoval sa v duchu, ako tento malý človek, naoko chudorľavý a slabý, môže tú neľahkú gazdovskú robotu úspešne vykonávať.

Buka sa usmial i utrel si znoj na spotenom čele.

— Ani by som nepovedal, pán rechtor! — riekol Buka, — ten včerajší dáždik veľmi pomohol. Ďatelinisko odmäklo a dobre sa orie. A voly mám, chválabohu, mocné.

— Krásne zvieratká! — pochválil aj rechtor.

— Hej! — kýval hlavou pokojne Buka. — V Šahách som ich kúpil po Veľkej noci od Maďara z Hídvégu. Starý známy, neoklamal ma. Ten brázdny sa volá Bukroš a ten ostredný Virág. On ich vychoval.

Rechtor chvíľku šacoval tie voly zrakom, ich hrubé plecia, biele hlavy, krátkymi, hrubými rožkami zdobené a dostal náramnú chuť do orania.

Pozrel pozorne na Buku a potom sa ozval.

— Čo by ste povedali, keby som vám zo dve brázdy vyoral? Hádam by som potrafil.

— Nech sa len páči, pán rechtor!— usmial sa gazda.— Len nech vám nenarastú mozole. Ale nie v tom bielom kabáte, lebo by ho celkom prepotili.

— Nie, nie, nie! — uisťoval ho rechtor. — Bože chráň! Žena mi ho práve ušila. Ja si ho vyzlečiem. Ale rád by som vedel, ako tie maďarské voly orú.

— Tak sa len do toho! — smial sa Buka.

Rechtor sa obrátil a vyzliekol si kabát. Potom ho pekne poskladal po dĺžke a opatrne položil na čisté miesto na medzi. Buka mu podal bič.

Rechtor prevzal bič i odviedol voly k novej brázde. Tie sa ani nečudovali, že majú neobyčajného oráča. Keď došli k brázde,

postavili sa na svoje miesta od seba a potom potiahli. Pomaly, krok za krokom, ako to ťažké voly robia a čerieslo začalo krájať tú čiernu zem ako obrovský nôž a lemeš ju začal prevracať bez chyby. Rechtor držal pluhovice, tuho ako len vládal, ale čoskoro sa presvedčil, že to nie je treba, že dobrý pluh beží brázdou bezpečne, ani ho držať netreba.

— Dobre, pán rechtor, dobre! — kričal za ním Buka, ale rechtor už ho nepočúval. Bol celý zaujatý tou krásnou robotou, ktorá živila svet a bez ktorej nebolo by chleba, ešte menej koláčov, ani zemiakov na lokše, ktoré tak ľúbil, ani kukurice na kašu..., slovom rechtor si uvedomil, že to bola robota svätá a požehnaná. Všetko ani nedohútal, lebo akýsi dobre naladený škovránok sa mu rozspieval nad hlavou, skoro mu zobáčik išlo potrhať od námahy a slnko ho príjemne hrialo do chrbta. Cítil sa ľahký, roztešený, uvoľnený ako nikdy. Pluhovicu už držal iba jednu a pluh predsa sa šinul po brázde rovno a bez chyby, až sa rechtor čudoval, že ho tak poslúcha.

Ale čudoval sa ešte viac, keď pobadal, že po brázde behá náramne veľa myší. Lemeš ich vyorával po celých tuctoch aj s hniezdami, skoro na každom kroku, niektoré rozrezal, niektoré zadlávil, alebo aj prihodil zemou, ale väčšina z nich sa porozbehúvala na všetky strany, skákajúc po hrudách, alebo sa schovávajúc do starých dier na ešte nezoranom ďatelinisku. Bolo mu to divné i pokrútil hlavou, lebo si nevedel vysvetliť, kde sa tu toľko tých myší vzalo.

Vyoral pokojne štyri, alebo päť brázd a práve doťahoval k miestu, kde starý Buka sedel s fajkou na úvrati, keď z dediny sa ozval večerný zvon. Škovránok zaraz začušal a rechtor prekvapene vykríkol.

— Bože môj! Či som sa len pozabudol! Veď je už večer.

Zastavil voly, pluh z brázdy vytiahol a prevrátil nabok. Potom sa obrátil k Bukovi, ktorý sa už staval na nohy.

— Ďakujem vám, báťa, krásne to bolo! Ani som si nemyslel, že oračka je taká krásna robota! Ale v tom ďatelinisku máte myší na tisíce.

— To je už tak, pán rechtor! — usmial sa Buka. — Ďatelinisko sa dlho neorie a nebráni, majú v ňom pokoj. Jesenné dažde ich vytopia a čo ostane pochytajú líšky a jastraby cez zimu. Na jar ich bude sotva desať. Taký je poriadok boží.

— Veď tak, veď tak...! — súhlasil rechtor. — Ale ja už teraz utekám domov, aby ma rechtorka nevykvákala. Ostaňte s Pánom Bohom!

— A vy tobôž, pán rechtor! — podával mu Buka ruku. — A ďakujem za pomoc!

Rechtor si pochytil svoj parádny kabátik z medze a preložil si ho cez ľavé rameno. Potom sa zohol aj pre paličku i náhlil sa domov.

Rechtorka ho už čakala na podstene.

— Trocha som sa pribavil, myslím, — ospravedlňoval sa rechtor. — Nehneváš sa?

— Čoby! — usmiala sa táto. — A kde si bol? Ďaleko?

— Nie! — začal vysvetľovať rechtor. Len pri Háji. Báčik Buka tam oral a tak som sa pristavil pri ňom. Ale vieš ty čo? Dostal som chuť na oranie aj ja a tak som mu vyoral niekoľko brázd. Má znamenité voly, ale aj tisíce myší v tom starom ďatelinisku. Predstav si!

— Ty si oral v tom kabáte? — pýtala sa zadivene rechtorka.

— Maj rozum! Kdeže! Poskladal som si ho pekne i položil na medzu. Potom mi bolo teplo a tak som si ho viac neobliekol.

— Daj ho sem! — riekla rechtorka uspokojená. — Ja ho zavesím a potom pôjdeme večerať.

I sňala kabátik z rechtorovho ľakťa a začala ho rozmotávať.

— Musím ho trocha vytriasť, aby v ňom náhodou nejaké mravce, chrobáky, alebo kobylky neostali, — povedala, — nerada by som ich dostala do šatne.

Sotva potriasla kabátom, čosi ako páperie, alebo sneh, začalo padať z neho. Akési biele chuchvalce.

— Čože je toto? — pýtala sa zarazená.

I roztiahla trasúcimi sa prstami ten kabátik do šírky.

Obaja onemeli úžasom a prekvapením.

Konečne rechtor sa dostal akosi k slovu.

— Svätý Bože drahý...! — vykríkol so smiechom. — Už je po mojom grófstve! Vidíš ti ho? Či som ja netušil, že nám tu márnivosti netreba? Veď tá nemá ceny! Aj myši ju vedia znivočiť za pol hodiny. Ha-ha-ha! — beleli sa mu zuby pod nosom, — ja som ich vyoral a ony mi zato zjedli kabát. Už je po mojej paráde.

Pod pazuchami na kabáte, máličko spotenými od chôdze, boli dve poriadne diery. Veľké ako dlane. Vyhrýzli ich Bukove myši.

POHĽAD NA SLOVENSKÉ VÝTVARNÉ UMENIE*

Tibor Kovalík

Slovenský národ a s ním i jeho kultúra nie je vôbec mladší ako ostatné európske národy a kultúry (hoci si to mnohí myslia), len čas nášho vyspievania trval akosi enormne dlho. Politicky až na malé, krátke obdobia v histórii žil a stále žije v postavení nesvojprávneho. Stále sa nám niekto ponúka za poručníka. Táto situácia samozrejme nepriaznivo ovplyvňuje i kultúrnu prezentáciu vo vzťahu navonok.

Druhým tiež veľmi vážnym poznatkom ostáva skutočnosť, že väčšina západných umeleckých historikov nevenuje doposiaľ dostatočnú pozornosť kultúram menších národov strednej a východnej Európy, snáď v domnienke, že sú to len kultúry barbarské, bezvýznamné, čo je rozhodne na škodu oboch strán. Musíme preto my sami využiť každú príležitosť, aby sme celý kultúrny svet na existenciu našej kultúry a jej začlenenie z hľadiska celoeurópskeho upozorňovali. Toto ostáva našou prvoradou úlohou.

Predstaviť verejnosti podrobne tak nesmierne významnú časť kultúrneho života jedného národa, ako je jeho výtvarné umenie, je v tak časove obmedzenom priestore prakticky nemožné. Rozhodol som sa preto sústrediť pozornosť na jedno z najvýraznejších období slovenského výtvarného umenia. Na obdobie vzniku slovenskej moderny. Aby sme dokonale pochopili toto významné obdobie, musíme si aspoň stručne pripomenúť, čo všetko predchádzalo tejto etape našich výtvarných dejín. Čo vlastne formovalo túto dávno pred časom, v ktorom ona započala. Slovenské výtvarné umenie nezačalo ani pred 60. ani sto rokmi, ako to poniektorí tvrdia. Ono prekonalo už dávno predtým veľmi dôležité, silné etapy, vychádzajúce z podmienok a prostredia. Nesmieme zabúdať, že Slovensko so svojou polohou v strednej Európe, bolo vždy miestom, kde sa križovali a stále križujú nielen obchodné, politické a štátomocenské prúdy, ale kde sa stretávali a križovali kultúry rôznych národov. Tieto

* Podstatná časť prednášky, ktorú majster T. Kovalík predniesol na kongrese SKS v júni 1975 v Ríme.

prúdy zohrali dôležitú úlohu pri formovaní slovenského výtvarného prejavu.

Rozhodujúcim faktorom ale ostáva, že i keď tieto vplyvy boli veľmi silné, naši predkovia akceptovali len to, čo obohatilo ich veľmi rázovitý umelecký cit. Kultúra našich predkov zohrala v tomto zložitom procese veľmi aktívnu úlohu. Uvedomme si, že napriek spleti mnohých vplyvov a tlakov bola schopná odolávať po stáročia a nakoniec i odolať. Tento fakt len potvrdzuje jej schopnosť, úroveň a jej vyspelosť. Slovenská ľudová kultúra bola tým najzákladnejším a najdôležitejším elementom i pri počiatkoch slovenskej moderny.

Z genetického hľadiska ona patrí do pôvodnej praslovanskej. Z hľadiska štruktúry sa ona menila podľa jednotlivých období. Od kultúry roľnícko-pastierskeho charakteru až po roľnícko-robotnícku. Nezabúdajme, že Slovania a s nimi aj Slováci sú budovatelia európskej agrikultúry. Prijatím kresťanstva a po schválení slovenskej liturgie v deviatom storočí (obdobie Veľkej Moravy) Slováci sa stali zrazu nositeľmi modernej kultúry pre celú strednú Európu. V stredoveku zase hlavne v období pozdnej gotiky zohralo naše výtvarné umenie veľmi pozitívnu úlohu z hľadiska celoeurópskeho.

Tvorba Majstra Pavla z Levoče a jeho žiakov zaberá rozhodne čestné miesto ak nie viac, popri škole krakovskej i viedenskej (slovenská drevená plastika v pozdnej gotike). Silné vplyvy ľudovej kultúry, ktoré možno pozorovať na gotických plastikách, ich svieži humanistický charakter, vymykajúci sa z rámca zaužívaného kánonu, len svedčia o sile a bohatej tradícii nášho ľudu. Popri gotickej plastike mimoriadnu úlohu v histórii slovenského výtvarného prejavu zohráva i slovenská gotická maľba. Kult nástennej maľby v našich kostoloch má nepriamy pôvod v umeleckej ideológii viac tradovanej ako vedomej. Veľkú úlohu tu zohráva fakt, že sme úplne neprevzali francúzsku ideológiu princípu úplného nadpozemského odhmotnenia a neodstránili sme stenu ako predstavitelia hmotnosti o architektúre, no túto sme obohatili výtvarným prejavom. Tento prejav bol cíteniu nášho ľudu bližší.

V prvej polovici minulého storočia dostalo slovenské umenie zase inú tvárnosť. Nie ani tak z hľadiska výtvarného, ako ideologického. Silné nacionalistické hnutie, ktoré zachvátilo Európu

neobišlo ani náš národ. Naši politickí dejatelia zapojili zámerne do svojho národne kriesiteľského programu popri literatúre i výtvarné umenie. I keď tento umelecký romantizmus nemal dosť síl odzrkadliť tieto veľké sociálne skutočnosti, hýbajúce celým národom, aspoň upozornil i keď nie ešte celkom úplne na jeden mimoriadny faktor, ktorý pozdejšie pri zrode slovenského moderného umenia zohral veľmi dôležitú úlohu. Ukázalo sa to ako záblesk už v Bohúňovej tvorbe. Faktor, ktorý ho nutkal znázorniť slovenské ľudové kroje. On si ho ešte celkom neuvedomoval, ale ho podvedome cítil. Týmto faktorom je skutočnosť, že v celej našej minulosti, pospolitý slovenský ľud, ten jednoducho statočný ľud bol vlastne nositeľom slovenskej národnej kultúry. Bohúňovo nejasné videnie nájde svoju konkrétnu formu na prelome storočí v idealizovanom realizme Hanulu a Lehotského. V ich tvorbe sa už slovenský ľud stáva symbolom národa. Najlepším dôkazom toho je Hanulov obraz «Na rodnej hrude». Je to spoveď človeka, ktorý v ťažkom osude slovenského roľníka symbolizuje osud slovenského národa.

V takomto pochopení sa odzrkadľuje obrovská sila umeleckej monumentality. I keď Hanula ešte nerozvinul úplne túto podstatu, Gustav Mallý už túto vyjadril čisto bez idealizovania, s dokonalou farebnou škálou, naprosto čistého impresionizmu. V Mallého diele je zachytený kus prostého, jednoduchého, denného života. Čo je zaujímave, že ho nepriťahuje život ľudu svojimi aspektami, ale v jeho dielach je kus radosti, ktorou umlčuje každodennú tvrdosť. V jeho diele, plnom jasnej slnečnej atmosféry, je viera v život, ktorá prebúdza v človeku nádej pre budúcnosť. A tu už prichádzame k obdobiu, keď emocionálne tlaky nazbierané storočiami nebolo možno zastaviť. Pozitívnu úlohu tu zohrala i skutočnosť vzniku nového štátneho útvaru (vznik prvej ČSR), v ktorom slovenský národ dúfal nadobudnúť plnej slobody národne i duchovne. Od bojazlivej a nejasnej myšlienky Bohúňovej, zapojiť slovenský ľud do umeleckého života, cez Mallého chápanie tejto problematiky čisto výtvarnými prostriedkami prichádzame k zakladateľom slovenskej moderny Benkovi, Alexymu a Bazovskému. Títo už postúpili oveľa ďalej.

Hľadaním vnútornej spojitosti pri hľadaní osobitného čisto slovenského výtvarného prejavu položili základy novému veľ-

kému vývinovému obdobiu, ktoré dozrieva v diele Fullu ako najčistejšom a zároveň najsilnejšom a podstatnom faktore ľudového tradicionalizmu. Jeho dielo sa stáva syntézou starej ľudovej tradície a úplne nového umeleckého názoru.

Ako som už spomenul, prelom vo vývoji slovenského výtvarného umenia započal Gustav Mallý. On je vlastne prvým priekopníkom slovenskej moderny. Jeho vrcholným obdobím je počiatok tridsiatych rokov, čas keď dozreli i ďalší umelci do fázy rozkvetu. Je to už spomínaný Janko Alexy, ktorý stojí skoro od prvopočiatku raz na čele snaženia, inokedy uprostred prúdu posúvajúceho slovenské výtvarné umenie vpred. Tento podnecovateľ kultúrneho diania na Slovensku neobyčajnou vôľou, tvorivou potenciou, odhodlanosťou hľadať a objavovať, si rozhodne vydobyl čestný zástoj v procese slovenského výtvarného aj širšieho kultúrneho vývoja.

Miloš Bazovský svojím dekoratívnym, expresívnym symbolizovaním slovenskej prírody a človeka, ktorý žije v jej lone, nadväzuje na impresionizmus Mallého.

Martin Benka, ktorý vzápätí za Mallým bol vlastne prvým slovenským maliarom, ktorý bol moderný a čisto slovenský. On prvý pozdvihol slovenskú maľbu na platformu európskeho umenia. S nesmiernou vrúcnosťou vyspieval lásku k Slovensku a Slovákom. Spievajúci, baladický človek, hrdinský bojujúci svoj každodenný boj našiel v Benkovi dokonalého monumentalizátora v jeho symbolicko-expresívnom prejave, v ktorom s dokonalou harmóniou vedel komponovať arabesku slovenského ornamentu. Od Benku je už len krôčik k Ľudovítovi Fullovi. Tento svojím výnimočným talentom, citlivým na tlaky zvonku vytvoril nesmierne skvosty v slovenskej výtvarnej tvorbe. Svojou čistou výtvarnou rečou, výsostne slovenskou presvedčil každého, že tu už neide len o náhodné erupcie v slovenskom výtvarnom živote. Presvedčil celú kultúrnu Európu, že slovenské výtvarné umenie ako celok nielen hľadá, ale, že už i našlo čistý slovenský výtvarný prejav, a že sa k nemu slovenskí umelci hrdo hlásia.

Čo je na veci pozoruhodné, že práve maliarstvo sa stalo najsilnejšou zložkou slovenského výtvarného umenia. To nie je náhoda. To je dôsledok bohatej tradície, vypestovaného zmyslu pre farebnú harmóniu, hlboká citová stránka duševného života, schopnosť širokého myšlienkového vyjadrenia. Za týmto všet-

kým stojí tisícročná tradícia, vypestovaná schopnosť odolávať, schopnosť vyrovnávať protiklady. Druhým veľmi dôležitým faktorom ostáva umelec, ktorý chápe svoje poslanie na širokom podklade umenia svetového i európskeho. Umelec, ktorý chce vyjadriť náš dnešný priestor z hľadiska duchovnej potencie národa. Tieto tendencie vidíme u Kolomana Sokola, ale hlavne u Mikuláša Galandu. Koloman Sokol rozšíril a obohatil námetovú oblasť, rozmnožil pole vyjadrovacích možností, aby sa touto cestou vyporiadal s podstatou všeobecných životných problémov. V maľbe ostal neustálený, no v grafike dosiahol prenikavú výrazovú silu.

O žiadnom slovenskom umelcovi sa nevyslovilo toľko protichodných názorov ako o Mikulášovi Galandovi. Prejavy vysokého hodnotenia sa striedajú s mnohými výhradami. Myslím, že jednou z hlavných príčin je, že nás opustil príliš mladý, nestačil dopovedať to, čo si predsavzal. Jedno však ostáva dnes po rozbore jeho diela jasné, i keď sú a možno navždy ostanú niektoré otázky zahmlené. Jasný ostáva fakt, že ide o čistý a krásny typ človeka a umelca, o typ dokonalého priateľa. I keď volil úplne odlišnú cestu hľadania výtvarného prejavu, plne sa zúčastňuje na manifeste, ktorý v mene slovenskej moderny svojou tvorbou vyslovili všetci títo spomínaní umelci. Rozhodne k tejto základnej skupine treba prirátať ešte maliarov Konštantína Bauera, Edmunda Gwerka, Jozefa Kollára, Zola Palugyayho a I. Weinera-Krála. Oni tiež prispeli dostatočne k vysokej úrovni, na ktorú sa slovenské výtvarné umenie v medzivojnových rokoch vyšvihlo. V období, keď títo obohacujú náš život svojou tvorbou, slovenské výtvarné umenie už prekonalo vo svojom vývoji väčšinu problémov. Cesta k samostatnému národnému výrazu bola jasná. Motívy folkloristické, dynamické prepisy života slovenskej dediny už nestačia. Umelci si uvedomujú, že umenie je zrkadlom doby, že sa aktívne zúčastňuje životných premien. Umelecké diela vznikajú z doby, ozrejmujú jej prúdy, charakterizujú ovzdušie. Zachytávajú jej sociálne, ideologické snahy a tendencie.

Tento uvedomovací proces zapríčinil prudký a rýchly vývoj nášho výtvarného umenia, ktoré za krátku dobu vyspelo k takým prejavom umeleckej tvárnosti nášho prostredia, že sa už mohlo plne zapojiť do európskej výtvarnej súčasnosti. Popri už spo-

menutých maliaroch sú to ďalší. K ním sa pripája mladšia generácia Mudroch, Želibský, Matejka, Hoffstadter a Hložník. Čo je však veľmi dôležité, že i keď motívy ich tvorby zachycujú celú škálu života človeka od drevorubača, cez mestskú periférium až po cirkusového clowna, z celej tejto tvorby dýcha nový výsostne národný charakter. V každom diele je niečo, čo robí špecificky slovenským. Či je to farebná kompozícia, alebo citové vyjadrenie životného konfliktu. V ich odosobnenom prejave sa stmeľujú poznatky z histórie s výsledkami spoločenského pokroku, ku ktorým náš národ prešiel ťažkými kataklizmami. Popri tomto veľkom vývinovom procese stabilizovali sa v našom umení i výtvarné prvky, založené na pozorovaní a precítení. Prevaha maliarskych tendencií v slovenskom výtvarnom umení vyviera z najelementárnejšej estetickej národnej vlastnosti zmyslu pre plošnosť, štylizovanosť, ktorý je konštantným prvkom v celej našej umeleckej histórii. Táto vlastnosť je veľmi silne vyjadrená i v histórii nášho folklorného prejavu.

Na túto skupinu maliarov nadväzuje generácia dnes už stredná, Guderna, Chmel, Zmeták, Dubay a ďalší.

Najmladšia umelecká generácia, ktorá pokračuje v doterajšom postupe súčasného umenia metódami úplne novej výrazosti, naráža doma na vulgárne, dogmatické poňatie výtvarného prejavu a jeho úlohy v živote spoločnosti. Tento tragický vývoj v päťdesiatich rokoch nezastavil síce vývoj slovenského výtvarného umenia, ale ho veľmi spomalil. No snahu udržať tento so súčasnou európskou tvorbou ani dogmaticky vulgarizmus nemohol zastaviť. Najlepším dôkazom vysokej vnútornej sily mladej generácie bola rozhodnosť, s ktorou pri čiastočnom uvoľnení dogmatického tlaku siahla za príkladmi moderného umenia v rokoch šesťdesiatich. No ešte jeden veľmi významný faktor potvrdil nesmiernu hodnotu skupiny zakladateľa slovenskej moderny, ktorá sa zapísala natrvalo ako ukazovateľ smeru slovenského výtvarného prejavu. V období dogmatického myšlienkového prúdenia sa mladá generácia plne prihlásila k hľadačskému odkazu tejto domácej moderny. Výsledky len potvrdili, že konala správne. Prenikavé úspechy Brunovského, Bombovej, Laluhu na medzinárodných fórach, dokázali opodstatnenosť tohoto počinu.

Pre nás je veľmi dôležité poznanie faktu, že zápas o moderné

umenie, ktorý v medzivojnovom období viedli zakladatelia slovenskej moderny, v ktorom zohrali ľudový motív a neskoršie potom i ľudový výtvarný prejav rozhodujúcu úlohu, bol aj borbou o národný prejav. Táto prednáška bola pripravená z pohnútok vzdať hold nesmierne silným osobnostiam, ktoré osamotene a izolovane od ostatnej Európy za veľmi ťažkých politických i sociálnych podmienok dokázali za enormne krátku dobu premeniť svoje sny v skutočnosť, zaradiť slovenské výtvarné umenie medzi ostatné vyspelé národné prejavy.

Zobrazením jednoduchého slovenského človeka, prostredia, v ktorom bojuje svoje každodenné zápasy, vytvorili farebnú melódiu a dokázali stálu pravdu, že umenie, ktoré je výsostne ľudské, umenie, ktoré je čisto národné, je vlastne umenie svetové. Iniciatíva patrí čo raz výraznejšie nástupcom tejto filozofie, ktorej životnosť potvrdzujú čoraz viac vyrovnávania domáceho štýlového vývoja s Európou, i napriek nesmiernym ťažkostiam, vzniklým zápasom dogmát.

To, že s dozrievaním týchto nástupcov kryštalizuje aj originálna podoba týchto prúdov, je len dobrá prognóza. V mene budúcnosti najmladších bola napísaná aj táto prednáška.

TŔNISTÁ RUŽA

Tŕnistá ruža, v tebe krásy nieto?
Veď tvoje tŕnie moje ruky pichá,
až srdce pritom trpkým bôľom vzdychá,
tŕnistá ruža, tŕňodarný kvietok!

Nestačí... Tvoj tŕň do srdca sa vrýva,
tvoj puk sa ako líce červeneje,
nad lávou srdca šťastný vánok veje,
teba i srdce ranná rosa zmýva.

Keď zimné vetry sychravo sa ženú,
keď po výšinách slnko lúče stráca,
tvoj život zvoľna ku koncu sa chýli.

Halúzky s tebou ku zemi sa klenú,
chlad zo dňa na deň krásny život skráca
tebe i ružiam, ktoré s tebou žili.

Jozef Sabo

KAROL STRMEŇ A JEHO PREKLADATEĽSKÉ DIELO

Vlani uplynulo 600 rokov od smrti jedného z najväčších básnikov nielen renesančného obdobia, ale celých dejín, Francesca Petrarcu. Bolo to výročie, ktoré celý svet oslávil novými vydaniami a prekladmi Petrarkových diel, najmä však jeho Spevníka.* *Aj Slováci veľmi dôstojne oslávili toto významné jubileum a urobili si z neho príležitosť obohatiť poklad slovenskej kultúry o významný petrarkovský vklad. Z prekladateľov najmä Karol Strmeň a Gorazd Zvonický splatili svoju daň veľkému renesančnému géniovi a z historikov profesor Ďurica, sledovaním petrarkovskej tradície u Slovákov. Pretože Karol Strmeň prekladom veľkej časti Petrarcovho Spevníka zavŕšil jednu etapu svojej prekladateľskej tvorby, ktorá sa začala prekladom Danteho* Pekla, *pokladali sme si za povinnosť aspoň v krátkosti všimnúť si nielen tohto jeho najnovšieho diela, ale celej prekladateľskej tvorby, ktorá síce aj po týchto statiach ostane nedocenená, ale na učičíkanie svedomia povieme si aspoň toľko, že sme na ňu poukázali.*

Nebolo toho mnoho, čo študenti ešte v tridsiatych rokoch o svetovej poézii vedeli. Príklady v poetike (najmä z poézie klasickej), až zapáchali pliesňou a odradili záujem študenta prv, ako sa mohol zrodiť. Všeobecne možno povedať, že prekladov zo svetových literatúr bolo nielen málo, ale skoro napospol boli nepodarené a málokto ich čítal. Hollého sme poznali iba po mene, Hviezdoslavove preklady Shakespearových drám sa síce dostali na listinu povinného čítania, ale tým aj do nepriazne študentov, lebo to bol najistejší spôsob zabiť záujem o autora. Vedeli sme, že Martin B. Sládkovičov preložil *Fausta,* ale nestretol som nikoho, čo by bol tento preklad aj prečítal. Pomerne najlepších prekladateľov mali ruskí autori a študenti si obľúbili najmä Puškina. Vladimír Roy si získal slávu, lebo jeho preklad *Havrana* bol nielen v každej čítanke, ale študentom sa aj páčil a recitovali ho na schôdzach krúžkov. Lepší študenti jazykov vnikali do krás a múdrosti latinských klasikov a francúzskych, prípadne aj nemeckých básnikov, ale Čapkove preklady moderných francúzskych básnikov vykonali viac ako profesori francúzštiny na gymnáziách a reálkach.

* VAVRÍN, výber z lyriky Francesca Petrarcu. Preložil Karol Strmeň. Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme r. 1974 ako 21. zväzok série Lýra, ktorú rediguje Gorazd Zvonický. Výtvarný redaktor Andrej Paulíny. Strán 216.

Toto je, pravda, iba letmý a k tomu subjektívny prehľad, ako sa mi javí vtedajšia situácia v retrospektíve po takmer štyridsiatych rokoch, ktoré boli vyplnené nie viac náhodilými pokusmi, ale sústavnou prekladateľskou tvorbou takmer zo všetkých literatúr sveta. Zoznam prekladateľov je dnes už dlhý a sú v ňom mená najpoprednejších majstrov slovenského slova od Žarnova po Beniaka, od Lukáča po Smreka, od M. Okáľa po Turčányho, od Mihálika po Reisela. Ale žiaden z prekladateľov nezniesol do slovenskej duchovnej pokladnice také obrovské hodnoty a z toľkých jazykov ako Karol Strmeň. Už vymenovať všetky jeho preklady je skoro nemožné bez bibliografickej príručky, a pretože aj tá najlepšia nezachycuje obdobie posledných pätnástich rokov, ani si nepripisujeme schopnosť výpočtu.

Niektoré z mnohých Strmeňových talentov sme nevideli rásť, rozvíjať sa. Objavili sa tak odrazu v plnej zrelosti, až sa mnohým nechcelo veriť, že sa v slovenskej literatúre hlási k slovu nový básnik. Mimovoľne ho hľadali medzi staršími nádejnými básnikmi, ktorí sa na dlhší čas odmlčali, alebo pokladali jeho meno za pseudonym uznávaného staršieho básnika. Keď Slovenské pohľady uverejnili prvé spevy Danteho Pekla v jeho preklade, vítali sme to ako udalosť skoro neuveriteľnú, lebo tie isté verše, ktoré sme len pred niekoľkými rokmi v čítankách len nasilu a často s odporom museli čítať, odrazu až zvonili v majstrovských tercínach a myšlienky, ktoré v starých prekladoch sploštené a dokaličené bolo treba priam dolovať z hlušiny, svietili ako výrazne definované vzorce na tkanive vzácneho damašku.

Otázka ostane (a len Strmeň ju môže osvetliť), prečo vo veku, keď mladí básnici až vpíjali do seba modernú francúzsku poéziu, on sa podujal na zdolanie takého velikána, ako bol Dante. A keď sme aj povedali, že zrelosť jeho prekladateľského diela už od začiatku až udivuje, predsa aj Strmeňov postup ku vrcholným dielam svetovej literatúry sa menil, vyvíjal. Najlepšie to vycítiť práve na jeho prekladoch z Danteho. Preklad Pekla, ktorý publikoval pred niekoľkými rokmi v Ríme, nie je totožný s prvým prekladom, ktorý začal uverejňovať v Slovenských pohľadoch a dohotovený rukopis pripravený do tlače, zhorel koncom vojny pri nálete na vlak, v ktorom odchodil Strmeň do vyhnanstva. Keď hľadáme spôsob, ako charakterizovať túto dvo-

jakú zrelosť Strmeňa ako prekladateľa, mohli by sme jeho prvý prístup a zdolávanie Danteho prirovnať smelej aventúre horolezca, ktorý na ťažkosti pôvodiny skúša svoju pohotovosť a schopnosť preklenúť najhlbšie priepasti a zdolať najkrkolomnejšie strminy nebotyčného velikána. V druhom období svojej zrelosti vychutnáva krásu velikána okom maliara a s analytickým duchom filozofa. Takýmto činom vniesol do nového prekladu Božskej komédie oveľa viac poltieňov a subtílnej zvukomaľby medzi výrazné trojrýmy.

Nie je bez heroizmu Strmeňova púť ku vrcholným dielam svetovej poézie a to tým viac, že zavrhol pohodlnú cestu, akou je poznávanie z prekladov. Keď je Strmeň presvedčený o veľkosti básnika, ktorého chce bližšie poznať, pokladá to za akúsi zrejmosť, aby sa naučil jazyk, v ktorom je jeho dielo napísané. O veľkosti tohto podujatia si môžeme spraviť akú-takú predstavu, keď si uvedomíme, že to často vyžaduje nielen znalosť dnešného jazyka, ale aj jeho historických variantov, lebo diela, ktoré chce Strmeň poznať z prvej ruky, nie sú rozosiate iba na širokom zemepisnom priestore, ale aj v časovom rozpätí niekoľkých tisícročí. Okrem početných samostatne vydaných prekladov (Danteho Nový život a Peklo, Poeho Havran, Nový zákon, Rímsky misál, obsiahle výbery poézie Claudelovej, Rilkeho verše, atď.), skoro sa nám dych zastavuje nad dvojzväzkovým dielom *Návštevy,* kde zhrnul ako trofeje výber toho, čo pokladal nielen za najlepšie vo svetovej poézii, ale aj to, čo každého autora najviac charakterizuje. Ide tu o prekladateľské dielo, ktoré pojatím i prevedením má sotva páru kdekoľvek na svete.

Zrejme, takáto obrovská práca vyžaduje si aj nevšedné obete a nesporne najväčšou obeťou je tu Strmeňova vlastná poézia. Myslíme na tú poéziu, ktorá nevznikla, lebo básnik celou bytosťou kotvil v iných vodách ako vlastné srdce. Že aj napriek tomu postupne vzniká aj vlastné a veľmi hodnotné Strmeňovo dielo, patrí vari viac medzi zázraky ako zákonitosť tvorby.

No, jednako neraz nás pokúša otázka, prečo sa Strmeň venoval prekladateľskej tvorbe až tak veľmi, že je schopný a ochotný obetovať za to tvorbu vlastnú. Zasa len básnik sám vedel by dať uspokojivú odpoveď. My môžeme iba hádať. Ale je to hádanka taká lákavá, že jej nevieme odolať.

Každý umelec, nevynímajúc básnika, je extravert. Musí ním

byť, ak jeho dielo má byť svojské a jedinečné. Človek, ktorý si postavil okolo seba ploty, za ktoré nerád kohokoľvek púšťa, len za cenu veľkého utrpenia, môže tvoriť a to bez ohľadu, či ide o básnika a spisovateľa alebo výtvarníka. Sú básnici, ktorí rozkúskujú najintímnejšie záhyby svojho citového, intelektuálneho i mravného života a hodia to akoby do štyroch vetrov. Sú však aj takí, čo iba v zakrytom náznaku prednesú bohatstvo svojej duše, takže i tí najzasvätenejší skôr tušia ako vedia, čo sa v nej odohralo. A veľmi často takéto sú aj verše Karola Strmeňa, ktorý cíti skoro odpor k tomu, aby robil zo seba dramatickú figúru, bez ohľadu na drámu, ktorú ako každý človek v sebe nosí a žije. Boli chvíle, keď táto sebadisciplína nebola pre neho ešte takým pancierom a v tom čase vznikali verše, ktoré boli až žeravé ako preťažené elektrické drôty a metafory v nich vybuchovali ako prskavky do temnej noci. A jednako bolo len zopár vyvolených, čo niektoré z nich v dôverných posedeniach počuli. Nikdy ich však neuverejnil a pochybujem, či zachoval ich rukopisy.

Nemenšou zábranou je pre Strmeňa úžasná autokritičnosť. Čím viac veľkých poetov všetkých vekov a národov poznáva, tým kritickejší je k sebe samému. Akosi sa mu zdá, že všetko čo by on mal a chcel povedať, povedal už ktosi a povedal to tak pekne a dokonale, že Strmeň to radšej v briliantnom preklade opakuje, ako by vlastným veršom prekonával. Či je v tejto sebakritičnosti k sebe aj spravodlivý, to nemožno povedať, lebo nenapísaný verš posúdiť nemožno. Lenže z toho čo napísal, dá sa ľahko usúdiť, že Strmeň je veľký, či píše vlastné verše alebo prekladá.

Anekdoty zo života ľudí často lepšie osvetľujú niektoré črty ich povahy alebo záujmov ako dlhé opisy. Strmeňovu snahu po dokonalom zvládnutí veršov veľkých básnikov vari najlepšie vystihol nebohý Karol Sidor, ktorý pri jednom rozhovore o problémoch, s ktorými musia zápasiť slovenskí exulanti povedal: «Pravdaže, aj Karol má problémy. Ale najväčšmi ho trápi ten, ako vpratať jedenásťslabičný verš Shakespeara do jedenásťslabičného slovenského verša.» Netreba rozvádzať, že bol v tejto poznámke nielen istý údiv, ale aj veľká hrdosť na nadaného zaťa.

Z doteraz publikovaných diel je zrejmé, že vrcholnej renesan-

čnej poézii venoval Strmeň pomerne najviac pozornosti a času. Dalo by sa povedať, že s kratšími i dlhšími prestávkami, ktoré venoval iným láskam, veľká renesančná poézia stala sa mu celoživotnou záležitosťou. Bohužiaľ, naše publikačné možnosti sú také minimálne, že často roky prejdú, kým v rukopise ležiace dielo vyjde aj tlačou. Preto podľa bibliografických dát bude veľmi ťažko určovať obdobia, keď tieto diela vznikali. Tak napríklad nevieme presne, v ktorom období pracoval na preklade výberu z Petrarcovho Spevníka. Aj keď lanské jubileum od Petrarcovej smrti hralo úlohu pri publikovaní diela, pochybujem, že dalo podnet, aby sa pustil do jeho prekladania. Strmeňovi totiž veľmi málo záleží na tom, do ktorého storočia alebo výročia siahnuť, ak tam len nájde autora a dielo, ktoré ho zaujme. A kto tak dokonale poznal Danteho, jeho dobu a okolnosti nového literárneho prúdu, ten jednoducho Petrarcu obísť nemohol. Ba odvážil by som sa tvrdiť, že intímnejšie pojatie človeka Petrarcom bolo a je Strmeňovi oveľa bližšie ako monumentálna epika Danteho. Odhliadnuc od niekoľkých archaizmov a historizmov Petrarca je až prekvapivo človek a básnik moderný a právom možno povedať, že vniesol do literatúry nielen nový jazyk, nové formy, ale aj nové videnie. «Byť ľudský», pokladal o mnoho rokov neskôr knieža z Urbina za najväčšiu čnosť vladára, ale v rannej renesancii ťažko by sme našli niekoho, čo bol ľudskejší ako Petrarca.

Ostane navždy hádankou, čo sa vlastne stalo na zlome dvanásteho a trinásteho storočia. Prišli ľudia, ktorí premenili svet, alebo doba vyniesla na povrch ľudí, ktorých vplyv dodnes jasne vidíme v celom spektre životných javov od umenia a literatúry až po politiku a vedu. Čo sa stalo s talianskym jazykom za sto rokov od Františkových Chvál, ktorých provinciálny archaizmus robí ich pre dnešného Taliana skoro nezrozumiteľnými, po elegantnú dikciu renesančných autorov, ktorých diela si dnes vyžadujú viac historických ako jazykových poznámok a vysvetliviek? Renesancia sa často vysvetľovala ako návrat k antike. Ale vysvetľovať renesanciu iba antikou a nebrať na vedomie tých vyše tisíc rokov kresťanstva, čo sa vsunuli medzi starovek a prítomnosť, je najhoršia chyba, akej sa môžu analytici renesancie dopustiť. Renesanční umelci a spisovatelia síce študovali, obdivovali a neraz i napodobňovali antiku, ale bol to

vždy pohľad cez okuliare kresťanov, ktoré sa stali ich druhou prirodzenosťou. Preto napríklad aj ich volanie a občasné vzdychy ku pohanským bohom sú na inej rovine ako miesta, kde spomínajú Boha kresťanov. V prvom prípade je to blednúca symbolika, atavistický zvyk asi takej intenzity, ako keď sa Slováci dovolávajú Paroma, aby na druhej strane tam, kde hovoria o Bohu, verše až explodovali dynamikou viery.

Nebude od veci pri tejto príležitosti poukázať ešte na jeden zjav. Strmeňov preklad z Petrarcovho Spevníka, ktorý vyšiel pod názvom *Vavrín,* ozdobuje asi tucet celostránkových kresieb od renesančných majstrov, ktorí sú tak uznávaní za neprekonateľných renesančných maliarov, ako Petrarca a Dante za neprekonateľných básnikov. Zaujímavé je však, že každý z autorov týchto kresieb žil o celých dvesto alebo viac rokov neskoršie ako Petrarca. Skoro sa nám núka vyrieknuť súd, že výtvarné umenie v rozpätí renesancie šlo asi dvesto rokov za umením slovesným, aj keď o generálnej platnosti takéhoto súdu sami pochybujeme. No, jedno nemožno poprieť. Slovo básnika je najnehmotnejším vyjadrením intelektu a emócie, a preto aj najpružnejším, najpohotovejším a najprvším. Na počiatku bolo slovo aj v umení.

Zrejmejší vplyv Petrarcu na slovenskú poéziu je po prvý raz badateľný iba u Kollára. Ide však len o formu sonetu a ústrednú ženskú postavu, čo si od Petrarcu požičal. Inak bol Kollár naladený na celkom inej strune; ľudskosť a mystiku Kollárov didaktizmus nebol schopný ani registrovať a samotná forma sonetu v Kollárovom spracovaní, kde sa za gramatické rýmy a aliterácie zriedka dostal, je len bledou tôňou toho, čo vedel z tejto formy vyčariť Petrarca, a to v jazyku, kde rým ani zďaleka nemôže mať takú funkciu ako v slovenčine, kde ešte aj dnes možno vylúdiť nové a napodiv svieže rýmy, kým v taliančine už za prvých básnikov, čo prijali rýmovaný verš, boli možnosti rýmovania vyčerpané a básnik musel mať oveľa viac ako schopnosť povedať niečo v rýmovanej forme.

Hollý bol tak hlboko v antike, že bolo priam nemožné, aby sa od Horácia dostal k renesančným básnikom, a celkove možno povedať, že ani štúrovci sa s nimi nestretli, najmä nie s Petrarcom, aj keď Sládkovičova Marína je až dodnes z celej slovenskej poézie najpríbuznejšia poňatiu Laury v poézii Petrarcu,

hoci o priamom vplyve by bolo veľmi ťažko vravieť. Pokolenie matičné a vrstovníci Vajanského vzdali akosi v náhlivosti hold Petrarcovmu géniu, ale nezmohli sa ani len na reprezentatívne ukážky z jeho diela. Takto ostáva Karol Strmeň nielen najlepším interpretom diela veľkých talianskych renesančných básnikov, ale súčasne ich prvým sústavným prekladateľom. Nemecký dramatik Emil Jannings povedal kedysi Tidovi Gašparovi, že s prekladmi je to ako so ženami: sú alebo krásne alebo verné, ale tento viac vtipný ako pravdivý súd neveľmi platí o prekladoch Karola Strmeňa, ktorý sa v prekladateľskom umení vždy usiloval o to, aby zašiel až za hranice nemožnosti a robil preklady nielen verné, ale aj krásne. A predsa je tu ešte jedna zvláštnosť, ktorú treba pripomenúť, keď vravíme generálne o Strmeňovom prekladateľskom umení. Prekladať dobre, verne a pekne je ťažká vec a keď ide o poéziu, prekladateľ sa často stretá s nemožnosťou, ktorú možno iba obísť, nikdy nie preklenúť. Ale zhodou okolností vyskytnú sa situácie, kde dva jazyky čo ako rozdielne, ponúkajú nielen významovú a obsahovú zhodu, ale aj estetické hodnoty formy, ktoré stačí prepísať a myslieť na ich zdokonalenie, je pokus absurdný. Absurdný pre každého okrem Strmeňa, ktorý zásadne odmieta pasáže, ktoré by mu «zadarmo» padli do lona. A keď sa mu predsa takáto situácia naskytne, nemilosrdne ju obíde a hľadá nové cesty. Je to výraz osobnej hrdosti, gavalierstva, ktoré nikto ani len nevytuší, hrdinského zápasu o výraz len a len pred sebou samým.

Hľadanie nových ciest a spôsobov pri prekladaní poézie je úloha, ktorá často hraničí s nemožnosťou. Jazyk je veľmi komplikovaný prostriedok a prekladať z jedného do druhého je oveľa viac ako premieňať inče na centimetre. Slová majú v rozličných jazykoch celkom inú nosnosť a keď skúmame príčinu ľahko zistíme, že sa vyvíjali z rozličných koreňov, takže význam slov v modernej slovenčine a taliančine sa veľmi zriedka úplne kryje. Aj keď slovníky často uvádzajú viac významových odtieňov, veľmi zriedka môžu vyčerpať také široké pole na obmedzenom priestore. A keď uznávame ťažkosti zostavovateľa slovníka, o čo viac ťažkostí musí prekonať prekladateľ poézie. Len na ilustráciu vezmime si slovo «virtu», ktoré sme zvykli do slovenčiny prekladať slovom čnosť. Lenže kým v taliančine má toto slovo veľmi bohatý význam, pokrývajúci

od nábožensko-morálnych až po fyzické vlastnosti ľudí, zvierat, ba i vecí neživých, v slovenčine okrem určovania vlastností náboženských nemá širší dosah. Niekedy je však situácia obrátená, takže za talianske slovo menšieho obsahového bohatstva máme v slovenčine slovo väčšej významovej nosnosti a to je príčina, že báseň vlastne preložiť ani nemožno a treba ju prebásniť. V diplomacii, najmä v medzinárodných zmluvách sa už dávno prišlo na túto nerovnakosť nosnosti slova v rozličných jazykoch a po zániku latinčiny ako diplomatického jazyka, dohodli sa národy na francúzštine. Nie tak preto, že latinčina alebo francúzština bola by lepšia ako iné jazyky, ale preto, že bol potrebný nejaký štandard, aby sa predišlo nedorozumeniam, aké panujú v diplomacii dnes, keď všetky jazyky sveta sú diplomatické. Ale keby sme sa pustili do takejto analýzy každého slova a každého verša Strmeňovho prekladu Petrarcovho Spevníka, sami si uvedomujeme, že takúto úlohu by sme sotva zmohli a okrem toho by to presahovalo rozsah i účel našej state, kde sme si vzali za úlohu iba to, aby sme upozornili našu aj tak nepočetnú čitateľskú obec nielen na dielo a jeho preklad, ale aj na prekladateľa a jeho nevšedne ťažkú úlohu, ktorú zas Karol Strmeň tak geniálne zvládol.

Ján Okáľ

TU FU

VEČERNÁ VYCHÁDZKA PO ŤIANG-PASKOM PRIEPLAVE S MLADÍKMI Z POPREDNÝCH RODÍN A ICH SPOLOČNICAMI. PORIADNE SME ZMOKLI. DVE BÁSNE.

1

Dobre nám v bárke: k večeru sa chýli
a ľahký vetrík hladkú vodu kýve.
Vchádzame hustým bambusovým hájom
do chládku medzi lekná zimomrivé.

Slečny nám lótus na sneh pokrájali,
mládenci ľadu sypú do nápoja,
a búrka ide, nebo černie, hrmí.
Náhli sa, lebo zmokneš, báseň moja!

2

Ale sa leje! Premočilo kreslá,
do bárky vetry z celej sily perú.
Južniankam spľasli pivonkové sukne,
černidlo slzia slečny zo severu.

Z vŕb kôru šklbú laná našej loďky,
záclony hádže pofŕkané penou.
To bude návrat! V kalendári leto,
a v skutočnosti zima pred jeseňou.

PIESEŇ O ARMÁDNYCH KÁRACH

Zaerdžali kone,
zarapčali káry.
Nastupujú s kušami strelci hraničiari —
beží otec, beží mať, trieli žena s deťmi.
Na sien-janskom moste, tam sú prachu chmáry,
tam ťa držia, mykajú, tam je dupot, nárek,
tam sa ani obloha slzám neubráni.
Vyzvedá sa pocestný: «Krivda sa vám deje?»
«Krivda,» vrčia, «rukujú starí veteráni.»
Pätnásťročných zobrali držať Žltú rieku,
štyridsiatku prežili na západnej pláni;
kedysi im starosta priväzoval turban,
vrátili sa šediví, idú vyčerpaní.
Vzdúvajú sa hranice morom ľudskej krvi,
ale cisár Bohatier vždy len vojnu súri.
Netreba vám hovoriť,
tŕním-hložím zarastá stá tisíce viesok,
vyľudnené živoria dolné prefektúry.
Darmo žena robotná kope, orie, bráni,
tabla samá burina, v chyži holé múry.
Už len na to rodí Čchin chlapcov bojovníkov,
aby nás tu durili ako psa a kury!

Za otázku pekne ďakujeme.
Pravdu chcete, ale my sme branci...
Aká krivda? Na príklad tej zimy,
keď sme ešte bojovali v Kuan-si,
prišli páni po sedliacke dane,
prišli, kožu z chudobného derú.
Beda matke, ktorá syna mala,
dobre tej, čo porodila dcéru,
lebo dcéru dochová, vydá za suseda,
ale syna v zeline tučné červy žerú.
Neviete, že od vekov pri Lilavom mori
tlejú nezahrabané biele kosti šíkov?
Tam, keď čerstvo zmárnení dávnym žalujú sa,
nebo kalom zalieva piskot nebožtíkov.»

PORÁŽKA PRI ČCHEN-TCHAO

Na prahu zimy krv dobrých synov z desiatich stolíc
v Čchen-tchao tu na chrochoť, tu do mláky fičí.
Štyridsať tisíc ich od rána padlo: zem stícha,
na holé nebesia ceria sa nebožtíci.

Tatári prišli umyť si dlhé krvavé šípy,
v tržnici sedia, hulákajú a chlascú.
Mešťania zúfalí, na sever uprúc slzy,
dňom nocou čakajú vernú cisársku jazdu.

V METELICI

Tisíci padli dnes, tisíci kvília
a v pustom dome sám tu bdiem a plačem.
Sneh padá v chumáčoch, víchrica šústa,
noc vláči po zemi húľavu mračien.

Žufanku mám, lež kde tu zeleň vína?
Pec nesčervenie, plameň nezahreje.
Zavialo svet, listu sa nedočkáte.
Do vzduchu črtám znaky beznádeje.

PLAČ PRI RIEKE

Ja, starý vidiečan,
prikradol som sa k Rieke
tajne si poplakať
v zelenom jarnom sade.
Paláce vymreté,
na bránach hrubé klady.
Rakyty, trstiny,
kto vidí, že ste mladé?

Dúhové zástavy
tu v peknom Južnom parku
vždy poprebúdzali
výrazné farby jari
a jemne úslužná
Letiaca lastovička
po boku cisára
viezla sa na kočiari.

Pred nimi s kušami
popredné dvorné panie
na bielych paripách
hryzúcich žlté liace.
Jedna vše zdvihla luk,
na oblak zamierila
a šípom jediným
pretkla dve krídla vtačie.

Ach, zúbky perlové
a blesky očú, kde ste?
Duch krvou skropený
túla sa bez domova,
Wej plynie na východ,
Meč na západe strmie:
nenájde spočinu
najmilšia cisárova.

Človek to precíti,
ale kvet nedbá, kvitne
a rieka odteká
a nedbalo sa pení.
(Večer, keď Tatári
prach rozvírili v meste,
na juh som zutekal,
na sever zahľadený.)

Preložil *Karol Strmeň*

RUDOLF DILONG*

«Ježišu Kriste ukrižovaný, všetkého bolo dosť.»

Tak zvolal básnik Dilong pred dvadsiatymi rokmi, keď došiel na púti vyhnanca až po tú hranicu trpkosti, ktorú pokladal za ľudsky neprekročiteľnú.

Ale prekročil ju, lebo ju prekročiť musel.

Ako ju prekročil sám Ježiš, ktorého básnik volal v tejto chvíli agónie, čo tiež prosil Otca svojho zo záhrady Getsemanskej, aby odňal od neho kalich, ktorý mu bolo treba vypiť až do dna, aby dokončil svoje dielo.

Aj kalich básnika Dilonga bol plný, ale nebola to iba trpkosť, čo sa z neho prúdom liala od toho zúfalého výkriku pred dvoma desaťročiami. Lebo týchto dvadsať rokov bolo pre Rudolfa Dilonga ako človeka i ako básnika vari dvadsať najúrodnejších rokov.

Otvorili sa hlbiny najtajnejších zdrojov jeho tvorivosti a riečište rokov nestačilo v pokojnom toku zachytiť všetky vody jeho ducha, čo sa valili na povrch z prekypujúcej duše a raz ako z podzemia ukrutnou silou hnaný gejzír vystriekli víťazne do výšavy, alebo ako z výšavy padajúce katarakty rúcali všetky brehy a hate, postavené formou a móresom doby.

Ak vôbec Slovensko zrodilo básnika, ktorý chcel všetko ve-

* Laudácia, ktorú predniesol básnik Ján Okáľ pri odovzdaní vavrína Benemerenti laurea Slov. ústavu v Clevelande, Ohio, v Public Library 13. sept. 1975.

dieť, všetko vidieť, všetko skúsiť a všetko vysloviť, tak to bol Dilong. Nebál sa témy ani slova. A tak ako kedysi Rimbaud, aj Dilong všetko chcel preniknúť a to, čo nemalo v duši jeho formu, neobliekal do vyumelkovaného verša, ale vylial v celej neforemnosti ľudskej úzkosti a hľadania, aby na druhej strane to, čo sa mu v duši stalo svietivým kryštáľom so žiarou blčiacimi hranami a dúhou zapálenými plochami, obliekol do rúcha najvycibrenejšej formy verša.

Dilong je v slovenskej poézii až symbolom človeka slobody, človeka bez zábran a predstierania.

V každom počine i každom verši, čo za tie dlhé roky tvorby napísal, ostal svojský. Ešte aj vtedy, keď ako prvý prinášal do slovenskej poézie závany svetových prúdov od poetizmu až po nadrealizmus, nikdy sa nestal sluhom novej literárnej módy. Dilong ju len vychutnal ako cukrík, rozpustil v žeravine svojej tvorivosti a integroval vo vlastnom básnickom výraze, ktorý bol odjakživa jeho cestou hľadania.

A tá cesta, aj keď často krkolomná, závratná, predsa len ostáva cestou kráľovskou.

Často ani sám nevedel, čo hľadá, ale nikdy sa nevzdával nádeje, že sa mu raz podarí nájsť krásu, na akej doteraz nikto nespočinul okom, hodnotu, ktorú doteraz nikto nemohol kúpiť, múdrosť, akú doteraz žiaden básnik nevyslovil.

Veril, že takýto poklad prinesie ako dar svojmu národu a urobí ho vlastníctvom všetkých.

Ale ako každý odvážlivec, ktorý sa pustil na cestu hľadania nevídaných vecí, mal aj Dilong pochybnosti, či to, čo hľadá vôbec jestvuje a keď jestvuje, či on bude ten požehnaný, aby vravel o veciach doteraz nevysloviteľných.

A keby predsa našiel všetku krásu, i slová, do ktorých by ju zaobliekol, bude mať smelosť vysloviť tie slová?

Lebo tu sa v ňom ruje pokora františkána so zaťatosťou Sisyfa, ktorý kotúľa svoj balvan, aj keď vie, že ho nikdy nedokotúľa.

Lenže kým je Sisyfos symbolom zúfalého fatalizmu, Dilong verí, že len o trochu viac mu treba sily napnúť, len trochu mocnejšie zaprieť nohy do strminy a plece do ťarchy a raz sa mu predsa podarí aj s celou nošou svojho nákladu dosiahnuť cieľ.

Ján Okáľ

DILONG - PROROK NÁRODNÉHO PONÍŽENIA

Dr. Štefan Polakovič

Sú ľudia v každom národe, ktorí sa pohŕdavo pýtajú, načo sú básnici. Považujú básne za táraniny a nezmyselné hromadenie slov, ktoré aj tak nik nečíta. Takí ľudia žijú len na povrchu vecí a opantaní hmotou nie sú schopní načrieť do krásy pravého ľudského života, ktorý je podstatne rázu duchovného.

Okrem týchto ľudí boli vždy v každom národe aj iní, ktorí sa kochali v myšlienkovom svete, vyvolávanom básnikmi; živili sa krásou, ktorú im títo sprítomňovali a brali vážne či varovania či výzvy, ktorými sa na nich básnici obracali. Tak to bolo v lone každého národa od samého prítmia ľudskej minulosti a je tak až do dnešných dní.

Básnici, tí praví, boli vždy prorokmi a duchovnými vodcami národov, lebo vyjadrovali to, čo druhým členom národa sa ťažko vyjadrovalo, hoci sa im to dralo na jazyk s tou istou nástojčivosťou ako básnikom, len nevedia dať tvar tomu, čo «vlastne tvaru nemá» (Strmeň). Všetko, čo len môže hýbať ľudskou mysľou a ľudským srdcom je predmetom básnickej tvorby, i keď každý básnik, osobitne vzatý, môže dávať prednosť určitému druhu svojich výlevov alebo i keď nezostane natrvalo ani pri jednom, a to preto, lebo básnik, ten pravý, je večným pútnikom, čo stále hľadá, i keď nenachádza, ktorého stále trápi «itinerarium mentis», i keď vie, že «ďaleká cesta má». Básnik dobrovoľne emigruje z povrchu vecí; oťažkáva všetko, s čím sa stretá; odloží plevy od zrna svojho poznania, ktoré oblečie do slova, ako sa mu práve v ťažkom pôrode vydralo na povrch, oblečené ako dodavok v krásu. Báseň, tá pravá, nie je množstvom nahádzaných slov a rýmov za účelom dojmu, teda nie je «zvučiacou meďou», lež je posolstvom, ktoré básnik urval z tej pravej skutočnosti, ktorá sa skrýva za záclonou hmoty a je teda akýmsi úryvkom večnosti, ktorý v nás vyvoláva určitý druh extáze, analogickej s extázou mystikov. Ten stav, ktorý v nás vyvoláva pravá báseň, je akoby modlitba bez slov, tej istej povahy, akú môže v nás vyvolať počutie hlbokej hudby alebo vi-

denie obsažného obrazu alebo sochy. Básnik kladie na váhu najprv seba samého, aký je, celého v hmote a v duchu. A potom vydá sa na cestu, lebo v sebe nenachádza to, čo zistil, že mu chýba k plnosti bytia. Ten doplnok svojho bytia bude hľadať vo všetkom, čo okolo neho je, ako všetci ľudia, ale vždy skončí či už vyznaním «prasaťa Epikurovho stáda», Horáca «non omnis moriar» (nie celý umriem) či už pálčivým ohňom mystických básnikov, akými boli Ján z Kríža alebo Terézia z Avily. (Š. Polakovič, *Tvárou k budúcnosti, 1975).*

Ako každý národ aj náš národ mal básnikov, ktorí vo chvíľach národných skúšok stáli po jeho boku ako verní strážcovia na Sione. Či krajne chudobný, nesmierne skromne žijúci a biedne oblečený madunický farár Ján Hollý nevolal do národa proti odrodilcom a nebudil svojimi dielami slovenské národné povedomie hneď v čase prebúdzania európskych národov? Teda sotvaže sa začalo brieždiť v Európe a národy začali pretierať si oči z feudálneho obdobia smerom k obdobiu národov? A tak cez Chalúpku (Mor ho!), Kuzmányho, Vajanského, Hviezdoslava, Rázusa, Žarnova a Beniaka (aby som spomenul aspoň vrcholky národných básnikov) prichádzame do obdobia slovenskej národnej súčasnosti.

Táto národná súčasnosť trvá už tridsať rokov. V tomto období básnická tvorba doma na Slovensku stala sa predmetom partajných predpisov a protislovenského politického tlaku čiže pozbavili ju slobody, ktorá je predpokladom básnickej tvorby. Slobodu básnického slova udržali si len tí, čo opustili domov: Žarnov, Dilong, Strmeň, Šprinc, Okáľ, Zvonický a ten, čo sa domov z cudziny po štúdiách nevrátil, Vesnin. A všetci títo básnici vydali svoje svedectvo o svojom postoji k životným otázkam národa. Ani nemlčali ani sa nedali ponúkať: tomu, čo v nich vrelo o osude národa, dali jednoznačný vonkajší prejav.

Medzi tými básnikmi-exulantmi má svoje zvláštne a pozoruhodné miesto Rudolf Dilong «trubadúr», «z milosti božej bedár», čo «ťahá sa s krížom a je sám», «smútok zeme a nie soľ». A to preto má zvláštne miesto, lebo okrem básnickej tvorby dal sa do aktívnej činnosti za národ tak, ako Vajanský kedysi a po tom Rázus, lebo tak im to kázalo národné svedomie.

Dilong ako básnik, národný pracovník, politik a človek je veľmi zložitým zjavom nášho národného života a len budúce

pokolenia budú môcť rozobrať všetky nitky tejto mimoriadnej veľkej duše, ktorá sa chvela ako búrka, chrlila oheň ako neuhasiteľný vulkán, šľahala zapáleným jazykom nepriateľov národa, metala blesky očami, keď bola reč o národe a jeho stave, stŕhala a nadchýňala priateľov dávajúc príklad ochoty k obetiam a práci za národ.

Možno, že sa bude zdať silným výraz «Dilong-prorok národného poníženia», ale sa mi zdá, že tento ťah vyjadruje podstatu jeho národného poslania v údobí nášho najväčšieho pokorenia.

Ak by som mal hľadať Dilongovu paralelu v tejto funkcii národného proroka v minulosti, tak myslím, že Dilong sa až veľmi podobá na proroka Jeremiáša tak povahove, ako aj osudove.

Jeremiáš bol utiahnutej povahy, skôr mlčanlivý a zdržanlivý, a preto ani nemal nijakej chuti byť prorokom. Avšak rozkaz Pána bol kategorický:

Skôr, než som ťa utvoril v živote, poznal som ťa,
a skôr, než si vyšiel z lona, som ťa zasvätil,
za proroka pre pohanov som ťa ustanovil. (1,5).

Kto Dilonga dobre pozná, nemôže sa ubrániť dojmu plachosti. Sám hovorí o sebe ako «básnikovi poranenom s veršom trúchlivým» (Za svetlom, 65).

Jeremiášovi pripadla úloha byť prorokom vo veľmi ťažkých časoch židovského národa: blížil sa rozvrat judského kráľovstva Babylončanmi. A k tomuto rozvratu skutočne aj prišlo. Jeremiáš bol prorokom vtedajšej národnej kataklizmy židovskej:

Na vrchoch spustím plač a kvílenie
a na lúkach púšte žalospev,
veď vyhorené sú, nik tam neprejde,
ani nepočuť hlas stád (9,9).

Aj Dilong robí svojím utrpenie národa:

Ó, ja som neutiekol, z vrchu bolesti
nesiem si tvoje kvílenie.
A idem ďalej nesúc ťažké bremeno,
keď tebe slabol dych. (Brehy slobody, 48).

Jeremiáš sa stal predmetom útokov, siahali mu viackrát na život a nebyť zvláštnej ochrany, boli by ho zabili, tak bol nenávideným v národe, hoci bol veľkým židovským národovcom

a chcel národu len dobro:

Beda mi, mať moja, že si ma zrodila,
muža, muža škriepok a hádok pre celú zem. (15, 10).

Dilong sa tiež stal znakom protirečenia, kamene po ňom hádzali tak priatelia slovenskej slobody a ešte viac jej nepriatelia:

hľa, ja mám život bolestný,
dostal som slinu na šaty,
mnohí mi ublížili,
mnohí ma obišli. (Na vrchu nádeje, 63).

Dôsledkom toho bolo, že v obidvoch prípadoch duše sa im chveli ako osiky.

Jeremiáš sa priznáva:

srdce sa zlomilo vo mne,
trasú sa mi všetky kosti,
som ako opitý človek. (23, 9).

Ale ani Dilong neostáva za Jeremiášom svojím priznaním:

Nad riadkom sa mi ruky chvejú,
trúchlivú šepkám epopeju
do diaľav, kde mi leží vlasť. (Balady, 9).

Svet mrie, ja pijem horký mok,
svoj osud ťažko v rukách zvieram,
vyvraciam čaše ostatok. (tamtiež, 10).

Tak pre Jeremiáša, ako aj Dilonga predmetom vnútorných otrasov je stav národa:

Početní pastieri spustočili mi vinohrad,
pošliapali mi dedičstvo,
obrátili nivu moju rozkošnú
na púšť znivočenú. (12, 10).

Nie menšia je ustarostenosť Dilongova:

Otčina moja,
zem bez jari,
kolíska mojich sĺz,
si zlomená, jak ruža biela po búrke. (Na vrchu nádeje, 16).

Obidvaja videli pád národného štátu. A rovnaký bol ich postoj pri pohľade na národnú katastrofu.

Jeremiáš je očitým svedkom spustočenia:

smúti predo mnou spustošená,

znivočená je celá krajina;
hej, nik si to neberie k srdcu.
Na všetky hole na pustatine
prichádzajú lúpežníci. (12, 11-12).

Dilong videl vlastnými očami pád Bratislavy:

ako bez slova padá tma
na teba, Bratislava,
ako bez slova hynúť musíš,
ó, mesto zbavené cti,
ó, mesto zprznené! (Na vrchu nádeje, 11).
šesť jarí prešlo,
otčina moja je pochovaná,
to ona je a nie je ona,
je na jej mieste pustý kút
a ja ju nevidím
čo bolo nie je,
oh, nie je sťaby storočia už nebolo,
a bolo predvčerom
a zmenilo sa o veky. (Tamtiež, 14, 15).

Obidvom prorokom stalo sa údelom vyhnanstvo. Jeremiáš musel nechať Judsko, Dilong Slovensko, obidvaja s veľmi ťažkým srdcom a trpkosťou v duši.

Množstvo Židov bolo odvlečených do zajatia v Babylone. Niektorí z nich s úmyslom zachrániť si život utiekli do Egypta a s nimi Jeremiáš:

Pod nátlakom sťahoval sa Juda,
vo veľkom nevoľníctve;
uprostred národov býva,
spočinku nenachodí. (Náreky 1, 3).
Všetci, čo prechádzate cestou,
pozrite a viďte,
či je bôľ ako môj bôľ. (Tamtiež, 1, 12).
Očujže, každý národ,
a pozri bolesť moju. (Tamtiež, 1, 18).

Dilong-vyhnanec odchádza bolesťou premožený nad od-

chodom z domova a nikdy viac nenájde ani pokoja, ani domova:

Za tebou sa dymí z rumov,
nemysli už na dom, na vlasť,
bež do sveta s ťažkou dumou,
smutný a bez mena bež,
neplač, nikto nečuje ťa,
tvoje slzy nezasvietia,
domova už nenájdeš. (Balady, 14).

Pravdepodobne v Egypte, počas vyhnanstva, vyspieval Jeremiáš z najkrajších skvostov univerzálnej poézie: jeho Náreky sú destilát krásy, narodený z utrpenia nad strateným, pokoreným a znivočeným domovom. Je to neustály rozhovor s Pánom o národe a domove:

Oči mám podlomené od sĺz,
vnútro mám rozbúrené,
pečeň sa mi na zem roztekά
pre skazu dcéry ľudu môjho. (Náreky, 2, 11).

K čomu ťa pripodobním, k čomu ťa prirovnám,
Jeruzalema dcéra?
K čomu ťa primerám? Ako ťa potešim,
Siona dcéra, panna?
Zlomenosť tvoja veľká je jak more. (Tamtiež, 2, 13).

Podstatu celej zahraničnej Dilongovej poézie tvoria žalospevy o Slovensku, o slovenskom národe, o poníženej vlasti, o zdeptanom ľude a o zničenej slovenskej štátnosti. Ťažko vybrať z mnohých skvostov tie najkrajšie:

Na cudzom chotári
po líci, po tvári,
slza mi kanie,
vlasť moja vymiera,
a iba z cmitera
chlad na mňa vanie. (Balady, 60).
Puknuté má srdce vlasť,
nečuť ako bije
na jeden vrh zvon,
nevstaň, slepý Svätopluk,
vlajky krvi zdvihol
zradný šampion. (Balady, 54).

Vyhnanec túži za domovinou. To nie je vynález moderných čias ani buržujský komplex. Tí Židia, čo boli odvlečení do Babylonu, smútili za svojou vlasťou, ako nám to zachoval Žalm 136, starý aspoň 2.400 rokov:

Pri riekach babylonských, tam sme vysedávali a plakali,
keď rozpamätúvali sme sa na Sion. (Žalm 136, 1).

Nie menej trpeli túžbou tí Židia, čo utiekli pred Babylončanmi do Egypta, medzi nimi aj Jeremiáš, hoci práve on prorokoval, že «zo zvyškov Júdu, ktoré išli bývať do zeme Egypta nebude oslobodencov ani zachránencov, ktorí by sa vrátili do krajiny judskej, hoci ich túžba tiahne vrátiť sa a bývať tam» (44, 14). Teda aj ich tiahlo srdce za národným domovom.

A čo povedať o Dilongovi? Ten volá: «vráťte mi moju zem, moje chrámy, mojich bratov! Vráťte mi tých, s ktorými ma spája láska a utrpenie, nádeje a zúfalstvá, modlitby a plač!» (Cesty vyhnanca, 85).

Tej noci skrývam v dome žiaru otčiny,
tej noci nezadriemu moje piesne. (Brehy slobody, 49).

O návrate domov sníval Jeremiáš a o návrate domov sníva Dilong. Nevrátil sa domov Jeremiáš a nevráti sa domov ani Dilong. Jeremiáš to vedel a vie to aj Dilong.

Ale Jeremiáš predpovedal slobodu národa: návrat národa z Babylonu do Júdska:

Hľa, privediem ich z krajiny severnej,
a zhromaždím ich z končín zeme. (31, 8).

Prídu a zaplesajú na výšine Siona,
budú sa hrnúť k darom Pánovým.

Vtedy sa panna tešiť bude v tanci,
mladíci a starci zároveň;
ich smútok zmením na radosť. (31, 12-13).

Dilong nezaostáva za Jeremiášom. Aj pre neho sloboda Slovenska je istotou, i keď nemožno menovať čas:

Ešte ty vstaneš drahá
zem moja, rodná mať. (Brehy slobody, 97).
Mať naša od pradávna,
deti ťa privinú,
zažiariš, Nitra slávna,
krajina Pribinu. (Tamtiež, 95).

Jeremiáš bol ustarostený o židovských odvlečencov do Babylonu: bál sa, aby sa tam neodnárodnili v cudzom prostredí. Preto radil, aby tam žili ako v Palestine a sa hojne rozmnožovali. Tieto Jeremiášove starosti vyplývajú z jeho listu, ktorý poslal zajatcom do Babylonu (hl. 29).

Aj Dilongovu dušu pálila obava o slovenskú emigráciu. Bál sa, že mnohí odpadnú od národa v cudzom prostredí a preto burcuje:

Slovenský emigrant,
rástol si s domovom,
ale čas ubehne,
pribudnú dni ku dňom
a roky ku rokom
a ty sa unavíš
a zhodíš nádeje,
slovenské nádeje.
Preto ja hľadám ťa,
ja idem za tebou,
ja klopem na oblok,
ja búcham na dvere,
otvor mi za vidna,
slovenský emigrant. (Na vrchu nádeje, 33).

Podstata Dilongovho diela ostane vždy v jeho poézii, ktorej najväčšia časť je venovaná slovenskej národnej tragédii po r. 1945.

Ak sa Dilong venoval aj boju za slovenskú štátnosť, tak tento boj je mysliteľný len v kategóriách jeho poézie: bol jej logickým dôsledkom.

Po vojne básnik Dilong bol postavený zoči-voči zločinu, spáchanému na slovenskom národe: «To, čo sa nasilu stalo, bola hrubá urážka ľudského práva... Drasticky sa tu porušila úcta a rešpekt našej kultúrnej vyspelosti a slovenská hrdosť bola predmetom ponižujúceho výsmechu» (Moje svedectvo o SOV-e, 6).

Jeho reakcia ako slovenského národovca je pochopiteľná: «Kto tak hlboko videl a prežil tragédiu národa ako ja, a kto sa tak dusil v jeho katastrofe, ten bol stratený a nezachrániteľne by tam bol zahynul, keby sa svojmu osudu chcel vzoprieť. Ostala jediná voľba: cesta von.» (Tamtiež, 6).

V básnikovi Dilongovi sa našli pohromade najčistejšie odkazy slovenského národného kolektíva (jeho rodisko Orava bola vždy kolískou národovcov, úporne držiacich sa slovenskosti nielen doma, ale aj v cudzích krajoch, kam sa odobrali za chlebom), zhustené skúsenosti predchádzajúceho politického boja za práva národa, poukladané nádeje jednoduchého ľudu slovenského, «šesť jarí» Slovenskej republiky spolu s charizmou služby ľudu a nevyčerpateľnou zásobou neohraničenej lásky k Slovensku.

Básnik nemohol váhať bez zrady na sebe samom, takým, ako ho stvoril Boh a vyformoval národ, a preto sa dal spolu s inými do boja za oslobodenie Slovenska.

Začiatky tohto boja už dnes patria minulosti a zažlkli papiere, na ktoré sa zapisovalo všetko, čo sa vtedy myslelo a konalo a čo básnik zaznačil ako svoje svedectvo.

Všetci slovenskí emigranti boli zajedno tak vtedy ako aj dnes vo veci národného oslobodenia, ktorého cieľom bolo a je obnovenie slovenskej suverénnej štátnosti. Rozdiel hneď po vojne bol len v kritériu vhodnosti chvíle: jedni boli tej mienky, že neslobodno mlčať ani chvíľu, že treba pozdvihnúť okamžite hlas na medzinárodných fórach a to aj za cenu rizika každého druhu; a to preto, aby sa predišlo svetovému dojmu, že Slováci prijímajú obnovenie Česko-Slovenska ako stvoriteľnú skutočnosť; iní boli tej mienky, že treba čakať, až sa utíši povojnová medzinárodná hladina, ktorá bola neprajná Slovensku vzhľadom na jeho situáciu ako porazeného štátu, a len potom začať boj o obnovenie slovenskej štátnosti. Teda nie rozdiel v podstate, ale skorej v taktike.

Dilong sa pripojil ku prvej skupine, lebo tak mu diktovalo jeho svedomie ako aj celá stavba jeho osobnosti. Ani ho nenapadlo myslieť ani na chvíľu na osobné dôsledky tohto kroku: pred očami mal len národ a cestu k jeho slobode. A dôsledky nedali na seba čakať: stal sa terčom verejných i zákulisných útokov. Metódy, ktoré sa proti nemu a iným použili, sú tak staré ako ľudstvo: pretože jedni chceli zabiť myšlienku slovenskej samostatnosti a iní chceli umlčať organizáciu, ktorá začala bojovať za slovenskú štátnosť, tak rozvlekali ľudské slabosti ľudí, akoby tým stratila niečo na platnosti idea. Lenže idey nemožno zabiť takýmto spôsobom. Ak aj hneď zabiješ jej nositeľa

ona sa vráti víťazná, ak len má v sebe vnútorné opodstatnenie. A ranený nebol Dilong, lež v dejinách ostanú nedobre zaznačení tí, ktorí sa znížili ku lacným zbraniam. Len neznalosť dejín môže viesť ľudí k použitiu pochybných zbraní, lebo pred tvárou dejín ostanú len idey a skutky z nich zrodené.

Dilong ako citlivá duša ťažko znášal tieto útoky a boleli ho viacej tie, ktoré mali za pôvodcov Slovákov, než tie, ktorými ho zahrňali nepriatelia slovenskej štátnosti.

Bol som svedkom Dilongovej úprimnej spolupráce s Durčanským od r. 1946 až do môjho vystúpenia zo SOV-u niekedy v r. 1952 (nepamätám sa presne na čas, lebo túto časť môjho archívu SOV-u som odniesol do úschovy Dr. J. Staškovi).

Dilong bol pracovníkom nesebeckým, lojálnym a oddaným. Staral sa ochotne o chudobných a nezamestnaných a pomáhal každému, kto len akú pomoc potreboval.

Bol často predvojom v podnikoch národného rázu: nebál sa nikoho a ničoho. Jeho osobná plachosť zmizla, ak bolo treba postaviť sa tvárou v tvár nepríjemným alebo aj nebezpečným situáciam. Nedal sa nikdy prosiť ku práci. Nadväzoval osobné styky tam, kde mohol a vedel a nikdy si z toho nerobil osobné zásluhy. Ak SAV hneď po vojne udržoval nádeje na slovenskú štátnosť, tak Dilongovi patrí za to mnoho národnej vďaky. Ak SAV a potom SOV niečo vykonali v prostredí, v ktorom sa hýbali, tak rozhodne veľkú časť na tých úspechoch treba pripísať Dilongovi. Ak sa SOV stretol na spoločnom podklade so SNRvZ, tak Dilongovi treba ďakovať za priateľské styky s dejateľmi druhého brehu a stavanie mostu porozumenia a spolupráce. Od činnosti SOV-u nemožno si odmyslieť mnohotvárnu aktivitu Dilongovu, ako o tom raz vydá svedectvo ten, čo sa bude zapodievať onou činnosťou.

Viem, že Dilong nečaká ľudskú vďaku, lebo odmenou mu je vedomie splnenej národnej povinnosti. Tiež viem, že nečaká ani chválospevy a oslavu za to, čo vykonal v tom povedomí, že «servi inutiles sumus» (sme neužitoční služobníci). Vystaval si však v národe pomník, ktorý veky pretrvá, svojím veľkým básnickým dielom objímajúcim krvavé obdobie slovenských dejín. Vskutku je to dielo a či «monumentum aere perennius» (pomník trvácnejší než bronz). Non omnis morieris, poeta Dilong!

ZAZNAMENÁVAME

NAŠI JUBILUJÚCI PRISPIEVATELIA

JÁN OKÁĽ

Básnik, prozaik, esejista, literárny kritik a jedinečný glosátor kultúrnych zjavov a udalostí literárneho a umeleckého slovenského života doma i v zahraničí. Narodil sa 25. novembra 1915 v Gombáši — Hubovej v Liptove. Povolaním učiteľ a vojak polovicu svojho literárneho diela stvoril už na Slovensku. Literárne a kultúrne-organizačne činný v exile od r. 1945. Po príchode do Ameriky stáva sa redaktorom Slováka v Amerike a zakladateľom Literárneho almanachu Slováka v Amerike. Gniavený ťarchami emigrantského života, utiahne sa z literárnej arény. Roky jeho mlčania sú rokami dozrievania. Vráti sa do literatúry, vydáva viacero básnických zbierok a stáva sa neodpísateľnou osobnosťou slovenského exilného literárneho života. Dozrel ako dobré víno.

Jano Okáľ je autorom výsostného literárneho štýlu a vycibrenej kultúry slova. Jeho prístup k literárnym a kultúrnym zjavom je jedinečný a jeho pamäť mimoriadne spoľahlivá. Poézia, próza, kultúrne glosy a komentáre, kritiky zahraničnej slovenskej literárnej tvorby stali sa jeho životom. Prispievateľ do Mostu spoľahlivý a verný. Nevie povedať nie a je ozaj obdivuhodné, že po tvrdej dennej práci v tlačiarni nájde si vždy času sledovať prúd slovenského kultúrneho života doma i v zahraničí.

Myslelo sa počas jeho mnohoročného mlčania, že exil zabil v ňom básnika. Ale kto má poéziu v špiku a v krvi, neodmlčí sa. A je potešením si uvedomovať, že básnik Ján Okáľ s priezračnou zrelosťou ducha a osobnej kultúry stal sa výrečným a tvorivým tlmočníkom slovenských kultúrnych snažení v zahraničí; cenným a nezlomeným tvorcom slovenských kultúrnych hodnôt. Len s ľuďmi typu Jána Okáľa možno predlžovať život slovenského slova v diaspore a zachovať pre budúce pokolenia všetko to, čo toto slovenské slovo predstavuje. V nádeji proti všetkej nádeji.

Vari nikdy v dejinách slovenského národa neniesli jednotlivci toľko ťarchy a nezachraňovali tak mnoho, ako naše kultúrnotvorné pokolenie v exile: zaťato a odhodlane. Útržky z našich nocí a dovoleniek. Za

slobodu niet náhrady. Výkupné za pot a slzy. Sursum corda, i keby nám krvácali zodraté pútnické nohy. Len nech ti Boh dá zdravia a ostatné ti bude pridané. To ti žičí pri šesťdesiatke redaktor Mostu a Spolok slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí. Ži nám, tvor nám na slávu národa doma a v zahraničí na radosť všetkých, ktorí veria, že v slovenskom slove žije to najkrajšie a najhlbšie v duši národa.

Mikuláš Šprinc

PROF. DR. MILAN S. ĎURICA,

ktorý sa 13. augusta tohto roku dožil päťdesiatky, patrí do počtu našich intelektuálov, čo pôsobia na štátnych inonárodných univerzitách, no okrem toho svojou vedeckou činnosťou vypĺňa — ako špecialista — veľmi dôležitú medzeru v našej historiografii. Svoju pozornosť a úsilie sústreďuje na úsek dejín, ktorý je poznačený búrlivými premanami politickej konštelácie v Strednej a Východnej Európe a mocenským zásahom je predstavovaný svetovej mienke nepravdivo a nepriaznivo pre Slovákov. Ide mu zlvášť o obdobie Slovenského štátu a druhej svetovej vojny, ktorá mala pre náš národ katastrofálne následky.

Keď po matúre roku 1947 prišiel do zahraničia na vysokoškolské štúdiá, v novom prostredí musel bolestne konštatovať neinformovanosť o nedávnych udalostiach, ktoré sa odohrali v našej vlasti a okolo nej. Preto po sľubnom rozlete v poézii sa snaživo venuje filozofii, teológii a po kňazskej vysviacke roku 1956 politickým a sociálnym vedám, aby tak účinnejšie mohol čeliť zámernému falšovaniu dejín a podávať pravdivý obraz o slovenskom politickom a sociálnom dianí v období dvoch svetových vojen.

Bol si vedomý, že tu sa stavia proti silnej mašinérii, roztáčanej z protislovenského a protikresťanského zákulisia, a preto starostlivo hľadá pramene a svedomito spracúva údaje, ku ktorým sa dostáva vďaka aj rozverveným priateľským vzťahom, čo si ich tvoril na univerzitách v Turíne, Ženeve, Louvaine, Viedni, Mníchove, Kolýne nad Rýnom a Padove, kde «alma mater» je dosiaľ jeho pôsobišťom. Jeho diela, publikované väčšinou v cudzích rečiach, a jeho odborné články, umiestené na stránkach vážnych revuí, vyznačujú sa vedeckou dôslednosťou a nestraníckosťou. — Nie zadarmo mu bolo udelené výskumné štipendium pre univerzitných docentov nemeckej fundácie Alexander von Humbold-Stiftung v Bad Godesberg.

Málo ľudí sa vie tak ako náš jubilant tešiť z úspechov, ktorých sa dopracúva náš človek na akejkoľvek životnej postati. Strach pred tieňom iných je najjasnejším znakom ľudskej malosti, lebo len malý človek sa bojí, že ho niekto zatieni. — Kde len môže, prof. Ďurica propaguje

slovenské meno, slovenský výtvor a výkon, slovenský prínos do spoločnej pokladnice ľudstva. V rámci Združenia pre českú a slovenskú kultúru «Arturo Cronia» pri padovskej univerzite umožnil vydanie slovenského Strmeňovho prekladu Danteho Pekla, vydal aj Zvonického výber prekladov z Petrarcovho Spevníka a iné publikácie. Zoznamuje široké vrstvy so slovenskými hudobnými skladbami, usporiadava výstavy slovenských maliarov, grafikov, medajlistov, ktoré sa tešia aj početnej návšteve aj zaslúženému uznaniu a obdivu. — A tu sa načim zastaviť, lebo sme došli k hranici, ktorou náš priestor vymedzila redakcia.

Drahý náš jubilant, tvoji bratia z Mostu ti želajú, aby pod tvojimi rukami a na tvojom pracovnom stolíku dozrelo ešte veľa duchovného ovocia na slávu najvyššieho a na česť tvojho ľudu.

Gorazd Zvonický

LAUDÁCIA J. PELIKÁNA ML. NA BISKUPA A. GRUTKU

Na tomto slávnostnom bankete, tu, vo Večnom meste, Svetový kongres Slovákov má príležitosť uctiť si syna slovenského národa, ktorý sa stal duchovným otcom svojho ľudu, najdôstojnejšieho pána biskupa Andreja G. Grutku.

Andrej Grutka za pravdu horí v svätej obeti. Svoju oddanosť pravde dokázal už ako študent. Najprv v kostole sv. Cyrila a Metoda v svojom rodnom meste Joliot, Illinois, potom vo vyšších školách pod správou slovenských benediktínov v akadémii sv. Prokopa v Lisle, Illinois a konečne počas bohosloveckých štúdií na severo-americkom kolégiu tu, v Ríme. Jeho horlivosť za pravdu ho nútila k tomu, aby vo svojej diecéze založil a podporoval školy, kde by sa mládež mohla učiť nielen kresťanskej viere a kresťanským cnostiam, ale súčasne aj pravdu o svete, prírode, o ľudskej histórii. Vyššie vzdelanie a skúmanie pravdy hrá v živote biskupa Grutku dôležitú úlohu a to tak na cirkevnom ako aj na národnom poli. Dokázal to aj skutkami a to najmä pri zakladaní Ústavu sv. Cyrila a Metoda tu, v Ríme, ktorého úlohou bolo najmä, aby sa mladí teológovia slovenského pôvodu mohli pripravovať na kňazskú dráhu v rodnej slovenskej domovine. Biskup Grutka najrozmanitejším spôsobom pričiňuje sa o rozvoj školstva, podporuje vedu, a horí za pravdu.

Andrej Grutka posvätil svoj život za práva ľudstva. Keď v novembri 1967 bol zvolený za člena Biskupskej komisie pre sociálny rozvoj a svetový mier, bolo to uznanie jeho vodcovstva v medzinárodnom boji za ľudskosť. Je občanom nielen nebeského, ale aj pozemského mesta. V roku 1970 požiadal ho starosta mesta Gary, Indiana, Richard Gordon

Hatcher, aby prijal funkciu prvého predsedu mestského výboru na určovanie cieľov a plánov tohoto veľkomesta. Minulý rok — nehľadiac na osobnú bezpečnosť ani na politickú situáciu vo svete, mysliac na «ľudské práva», vydal sa na cestu do komunistami ovládaného Severného Vietnamu, aby svojimi skúsenosťami, postojom a názormi prispel k mieru a spravodlivosti. V duchu Durhého vatikánskeho koncilu považuje slobodu svedomia za sväté právo, ktoré je dané každému samým Pánom-Stvoriteľom. A týmto právam ľudstva zasvätil a zasväcuje svoj život.

Andrej Grutka nad krivdami biednych roní slzy — slzy, ale aj pot. Biedni, drobní, čierni i bieli občania mesta Gary majú vo svojom biskupovi citlivého ochráncu, ktorý sa mimo iných zodpovedných úloh a funkcií stal predsedom výboru pre humánnosť v Gary, Indiana. Necítil však dostatočné uspokojenie len vo vyjadrovaní súcitu s biednymi na domácom poli. 28. októbra 1964 zúčastnil sa diskusií počas zasadnutia Druhého vatikánskeho koncilu, kde zdôraznil biskupom, zhromaždeným zo všetkých kontinentov sveta, že vykorisťovanie človeka človekom a rasové prenasledovanie sú hriechom proti samému Pánu Bohu, — áno, «urážkou Božej Prozreteľnosti». Takéto nebezpečenstvo nie je ópiom pre masy, ale je jedinou podporou a nádejou biednych, ktorí musia znášať krivdy.

Pre všetky tieto vznešené dary nech naša pieseň mu slávou zazvoní — a ja, brat predseda, mám česť navrhovať, aby Svetový kongres Slovákov udelil svoju národnú cenu svojmu čestnému predsedovi a duchovnému otcovi, najdôstojnejšiemu p. biskupovi Andrejovi G. Grutkovi.

Jaroslav Pelikán ml.

AKO SA DOSTAL ŠTEFAN MOYSES ZA BISKUPA DO BANSKEJ BYSTRICE

Pred šiestimi rokmi z príležitosti stého výročia smrti Š. Moysesa vydali o ňom na Slovensku viacero hodnotných publikácií:

Š. Baranovič (Osvetový ústav Bratislava), A. Kliman (SSV), J. Považan (MS), S.H. Vajanský (reedícia - MS), Zborník z vedeckej konferencie (MS).

Všetky publikácie sa dotýkajú aj doteraz nerozriešenej otázky menovania Moysesa za biskupa do B. Bystrice. Všetci autori sa zhodujú, že minister Bach mal hlavnú zásluhu na povýšení Š. Moysesa na biskupský prestol. Tvrdí to konečne sám Š. Moyses vo svojej autobiografii. Avšak, ako priznávajú spomínaní autori, «ťažko konbinovať,

čo bolo príčinou, že sa Moyses, jeden z vedúcich činiteľov chorvátskeho národného hnutia, ocitol na rodnom Slovensku, ktoré síce v rozhodných chvíľach revolučných rokov stálo na strane Viedne, alebo od nej dúfalo dostať pomoc, no ktoré sa v roku jeho príchodu do biskupského sídla spamätúvalo zo sklamania z postoja tých, na ktorých sa spoliehal aj Moyses... Zaujímavé je, že v Moysesovom povýšení mal hlavné slovo práve minister Bach, s ktorého menom sa spája tvrdý absolutistický režim v Rakúsko-uhorskej monarchii v rokoch 1849-1859» (J. Považan). Tvrdenie, že Viedeň v menovaní Moysesa za biskupa urobila Slovákom isté ústupky (pozri Dejiny Slovenska II. Brat. 1968, 110), nie je presvedčivé. Naznačuje tomu aj fakt, že okrem Moysesa boli menovaní ďalší dvaja slovenskí biskupi, a to Zábojský na Spiš a Kolarčík do Rožňavy, ktorí sa do slovenského národného hnutia aktívnejšie nezapojili. Okrem toho Moyses bol navrhnutý už rok predtým na biskupský stolec do Ďakova, no Viedeň návrh zamietla, lebo ho predstavoval Ľudovít Gaj, vodca ilýrskeho hnutia, ktoré malo za cieľ politickú a kultúrnu jednotu všetkých južných Slovanov. Gaj bol spolupracovníkom panslavistu Jána Kollára a je autorom prvej chorvátskej ortografie. A preto Moysesovu kandidatúru do Banskej Bystrice nepresadil vo Viedni ani sám záhrebský arcibiskup Juraj Haulík.

Preto je tým divnejšie, že čoskoro potom Moyses bol menovaný za biskupa, a to práve pre Slovensko. Čo bolo tomu na príčine?

Na túto, pre slovenských historikov dosiaľ nevyriešenú otázku, vrhá nové svetlo zaujímavé svedectvo jedného z Moysesových súčasníkov, ktoré zostalo doteraz nepoznané.

Ako je známe, na biskupský stolec do Ďakova sa dostal Jozef Juraj Strossmayer, ktorý sa stal vedúcou postavou náboženského, národného a politického života v Chorvátsku v druhej polovici minulého storočia. V Záhrebe založil Juhoslovanskú akadémiu vied a umení a bol medzi čelnými zakladateľmi záhrebskej univerzity (pozri Josip J. Strossmayer) Franjo Rački: Politički spisi — Znanje Zagreb 1971). Ešte za jeho života vyšla o ňom biografia, ktorá je spoločným dielom jeho osobného tajomníka a dôverníka Milka Cepelića a ďakovského kanonika Matiju Pavića, historika diecézy. V knihe sa nachádza stať, z ktorej jednoznačne vysvitá, že Viedeň dala súhlas k menovaniu Štefana Moysesa za banskobystrického biskupa na inteligentný a diplomatický zákrok biskupa Strossmayera u ministra Bacha. Citujeme príslušnú stať v chorvátskom origináli i v slovenskom preklade.

CEPELIĆ-PAVIĆ, Josip Juraj Strossmayer, Zagreb 1900, str. 799.

«... Malo ih je kojima je poznato, da je upravo naš biskup pripomogao Stjepanu Mojzesu do biskupske stolice u Banskoj Bistrici. Po-

kojni Haulik siticao je doduše njegovu kandidaturu u Beču, ali su tamo zazirali od njega, što ga je godinu prije Gaj preporučivao za djakovačku stolicu. Biskup je naime, kako nam je poznato, punih deset mjeseci prije inštalacije svoje boravio u Beču. Svečanom jednom zgodom imao ga je Bach prilike slušati propovijedati, pa ga je biskup vatrom riječi svoje i bisrinom uma svoga upravo zanio. Taj čas upotrebio je biskup, pa sklonuo ministra da prihvati Mojzesovu kandidaturu. I tako je Mojzes deset dana prije biskupove konsekracije bio imenovan (30. kolovoza 1850) biskupom u Banskoj Bistrici, a slovački narod dobio u njem pastira i oca, kakvog za vjekove nije imao.»

«... Málo je tých, ktorým je známe, že práve náš biskup dopomohol Štefanovi Moysesovi, aby sa dostal na biskupský stolec v Banskej Bystrici. Nebohý Haulík, pravda, predstavil jeho kandidatúru vo Viedni, ale tam naňho «zazerali», lebo ho už rok predtým Gaj predstavil na ďakovský biskupský stolec. Biskup totiž, ako je známe, pred svojou inštaláciou plných desať mesiacov sa zdržoval vo Viedni. Pri jednej slávnostnej príležitosti Bach mal možnosť počúvať jeho kázeň a bol veľmi nadchnutý jeho ohnivým prednesom a bystrým umom. Túto príležitosť biskup využil a prehovoril ministra, aby prijal Moysesovu kandidatúru. A tak Moyses desať dní pred biskupovou konsekráciou bol menovaný (30. augusta 1850) biskupom v Banskej Bystrici a slovenský národ v ňom dostal pastiera a otca, akého už dávno nemal.»

A. Nádaský

ZABUDNUTÝ «NOVYJ MIR»

Na Slovensku «zabudli» na jedno významné literárne výročie. Najspornejší a (práve preto) najslávnejší sovietsky literárny časopis *Novyj mir* dovŕšil prvé polstoročie svojho búrlivého jestvovania. Jeho abrahámovinám je venované celé prvé tohoročné číslo. Akoby aj nie? «Literaturno-političeskij i naučnyj žurnal» je najvýrečnejším svedkom zápasov sovietskej kultúry.

Tristo hustých šedivých strán jubilejného čísla vydáva hodnovernú výpoveď. Vynára sa z nich päťdesiat namáhavých rokov sovietskeho kultúrneho života.

Z toho, čo je napísane.

Z toho, čo sa skrýva v zákutiach zložitých súvetí.

Z toho, čo nie je vôbec napísané.

Zakladateľ časopisu ľudový komisár osvety Anatolij V. Lunačarskij napísal v roku 1925 túto myšlienku — «Kto vo svojich dielach vysvetľuje známe body našich programov, je zlým umelcom. Umelec je drahocenný, pretože je podnecovateľ nového, prenikajúc svojím vnútorným tušením do oblastí neprístupných pre štatistiku a logiku». Zbytočné hľadať tieto slová medzi spomienkovými textami posledného čísla. Samozrejme. Na prvých stránkach prevláda niečo iné —«Časopis koná dôležitú úlohu, budujúc umeleckú kroniku obdobia deviateho päťročného plánu. Svojimi myšlienkami o najdôležitejších problémoch sa na nej zúčastňujú straníci a vládni činovníci, robotníci, ktorí sa vyznačili v priemysle a v poľnohospodárstve, vedci a vojenskí činitelia». Toto je vari najpozoruhodnejší bod listu, ktorý pri tejto príležitosti poslal redakcii Zväz sovietskych spisovateľov, terajší vydavateľ časopisu.

Pôvodná predstava Lunačarského a dnešný *Novyj mir* vytvárajú súradnice paraboly, ktorá prakticky znázorňuje päťdesiat rokov tvrdých zápasov ruských «inžinierov duší». O bojoch a utrpeniach prezrádza čosi aj samotné posolstvo spisovateľskej ustanovizne — «Prijímajúc kritiku nedostatkov zaznamenaných vo svojej práci, časopis sa orientoval na problémy komunistickej výstavby a zvýšil kritériá svojej ideologicko-umeleckej hodnoty». V uplynulých päťdesiatich rokoch bol *Novyj mir* akousi intelektuálnou sondou. Odvážne skúmal krajné medze výkmitov tvorivej myšlienky. Pokiaľ sa môže odvážiť. Aká je jej sila. V zrážkach s ideologickým konformizmom. Keď prekročil hranice, pristrihli mu krídla.

Výročné číslo spomína.

Tých, ktorí sa odhodlali hovoriť.

Tých, ktorí boli cenzurovaní, oživuje len na posledných stranách: Babel, Bunin, Mandelštam, Serebrjakovová, Paustovskij, Achmatovová, Bulgakov, Cvetajevová, Nekrasov, Pasternak.

Nespomína.

Tých, ktorí sú pod kliatbou inkvizície aparátnikov: Pilňak, Siňavskij, Solženicyn... Maksimov.

Reedícia najlepších veršov *Nového miru* má stodvadsať strán. Rehabilitujú. Básnicky. Cvetajevovú a Achmatovovú. «Boli zakázané» dlhý čas. I Mandelštama. Pohltil ho 'archipelag GULag'. I s veršami. Básnická antológia je jedinečná. I zvláštna. Čestné miesto Majakovskému s Jeseninom. Ostatní v abecednom poriadku. Čítajúc dnes verše oboch poetov, upevňuje sa dojem. Majakovskij Jeseninovi — útočné verše. Jesenin Majakovskému — jemné básne. Zrážali sa. Básniac. To by «ten druhý» nebol vyjadril. Z veršov Jesenina aj posledná báseň. «Najúpadkovejšia» — *Čierny človek*. Básnik zvestoval samovraždu. Poetickým spytovaním svedomia. Básňou na rozlúčku. Na tých istých stránkach Majakovskij. Pokračuje vo svojej «polemike ideálov». So samovrahom. (*Odišli ste, Jesenin. Ako sa hovorí. Tam. Treba vedieť vyjadriť radosť z tvorivých dní. V živote nie je ťažké zomierať. Pre jeho vytváranie načim omnoho väčšie úsilie a odvahu.*) O štyri roky neskôr. Aj Majakovskij. *Položil za svoj život bodku z olovenej guľky.* Kto z dvoch sa pomstil? Komu? Kto z nich vyhral? Nikto sa to nedozvie. Nikdy. Jesenin — Majakovskij. Dva protipóly jednej duše.

Nastupuje porevolučný Maksim Gorkij. Jeho *Klim Samgin* a socialistický realizmus. Tiež jeho. Nasledujú Babel, Paustovskij, Pasternak, Šolochov, Asejev, Erenburg. Prvotiny — najlepšie plody.

V jubilejnom čísle chýba zoznam šéfredaktorov. Prečo? «Nevedno». Čo sa s nimi stalo? Spomínajú sa iba dvaja. Lunačarskij a Tvardovskij. Najdôležitejší. Najlepší. Za ich redigovania *Novyj mir* prežíval svoje zlaté časy.

Kritická esej 'ad hoc' vyzdvihuje Lunačarského — «Zásluhou revolúcie bol po prvý raz v dejinách Ruska povolaný viesť problémy kultúry a osvety umelec a nie byrokrat». Pisateľ zabudol pripomenúť, že to bolo aj po posledný krát... Minister-umelec Lunačarskij dal časopisu namáhavo vyryžovaný charakter. Odrážala sa v ňom rozdvojenosť politika a umelca.

Revolúcia dala kladný impulz priekopníckym umeleckým smerom. Vytýčila si však súčasne aj iný cieľ. (Protikladný?) Priblížiť kultúru masám. Davom. Sprístupniť ju. Zľudovieť. Protiklady prerástli v rozpory. Vyostrili sa. A vybuchli. Stranícka byrokracia modernistické umenie nechápala. Ani ľud mu nerozumel. Dav potreboval umenie zrozumiteľné. Akademické. Ikonografické. Strana sa preto prospechársky rozhodovala — vyberala si umenie, z ktorého mohla viac vyťažiť. Lunačarskij robil obrat-

né manévre. Aby zabránil rozluke. Podporoval stranícku tézu «o socialistickom realizme». Súčasne však hľadal obranu proti vyobcovaniu proletkultovcov, lefovcov, futuristov a iných avantgardných odnoží z porevolučného kultúrneho života. Stranícka ideológia sa rozhodla pre pomalé a slabé sprístupňovanie kultúry. «Reakčne» — v rámci tradícií.

Kde pramení odmietanie modernistického umenia? Veď je v podstate revolučným?! Odpoveď nemožno hľadať v ideologickom zneužívaní. Obscénnom, ale dnes bežnom. Korene odmietania treba hľadať v xenofóbii. V komplexe odmietania všetkého cudzieho, príšelcov. Je najcharakteristickejším pre celú ruskú kultúru. Ruská kultúra pripúšťala iba jeden komunikatívny kanál. S Európou. Nikdy však prenikanie. Svedkami — Tolstoj i Belinskij. I Solženicyn. Rusko nestratilo všetko to, čo z Európy odjakživa a úmyselne neprijímalo. Pravdepodobne. Škody sa ešte len vyčíslia.

A taká je aj skutočnosť. Po Októbrovej revolúcii. Nebojovalo sa proti avantgardnému umeniu — ako ľavo či pravoúchylkárstvu. Útočilo sa na nové umelecké prúdenia pretože — neruské. Vraj cudzie infiltrácie. Zahraničné vplyvy. Proti «kozmopolitizmu» sa vždy bojovalo. Komplex xenofógie nie je výplodom revolúcie. Nevymyslel ho ani Stalin, ani Ždanov. Obaja ho jednoducho zdedili.

«Socialistická literatúra» — podľa Lunačarského — «sa nesmie dať spútať mýtmi národno-tradičnej kultúry». A inštinkt angažovaného intelektuála doplňuje. Pretože kvôli zvodným novotám avantgardy nemožno upustiť od pedagogického poslania kultúry. Nemožno zanechať «ľudovú osvetu». *Vzdelávať* nebolo treba. Žiaľ. Bolo treba — *indoktrinovať*. Lunačarskij reagoval. Zastal sa straníckosti v literatúre. Ale, vytkol — «Nemôže pozostávať len v schopnosti umelecky pretvárať stranícke heslá». Musel opustiť bojisko. Vojna bola vopred prehratá. Tridsiate roky. Obvinenia. Povoľnosť voči proletkultovcom. Najprv. Podvojnosť v pomere k Majakovskému. I Jeseninovi — «Chcel žiť ako skutočný človek. Alebo vôbec nežiť». Potom. 'Bogostroiteľstvo' z mladíckych liet. Na dôvažok. Len esej v jubilejnom čísle ho očisťuje z previnení. Konečne.

Po zlatých časoch. Pravý opak. Roky tmárstva. V *Novom mire* začal úradovať stranícky kultúrtréger Ivan Gronskij. Spolupracovníkom opakoval do omrzenia — «Nič nemožno napísať bez Stalina. Nič nemožno pochopiť bez Stalina». A niekedy pridal — «Treba písať vždy tú najprostejšiu pravdu». Nevšimol si paradox. Písať pravdu — a nasledovať Stalina. Strana rozkázala. Časopis musel vykonať. «Autokritický večierok». Redaktori sa museli kajať. Za nedostatočnú ideologickú ostražitosť — Pilňak, Serebrakovová, Selivanskij a iní prevádzali nepriateľský rozvrat. V septembri 1936 čistka. Padol aparátnik Gronskij s celou redakciou. *Novyj mir* bol očistený od nebezpečných živlov.

Novyj mir chcel vzlietnuť po vojne. Za Simonova. Nedalo sa. Bolo zavčasu ešte. Kultúrnu politiku vymeriaval Ždanov.

Noví ľudia, nové časy? Obroda? *Novyj mir* a Tvardovskij. Nový svet Chruščovovho ťaženia proti kultu. Šéfredaktor Tvardovskij investoval do časopisu trvanlivé prostriedky. Svoj hutný kultúrny kapitál básnika. A rozhodol sa. Odhaliť čitateľom pravú tvár. Tragédie. Ktorú prežili. Mlčiac. Alebo nevedomky — šlo o trúchlohru miliónov. Kremeľ. Tvardovskij s prvým rukopisom Solženicyna. Aby presvedčil Chruščova o Ivanovi Denisovičovi. Diktátor schvaľuje. Akoby sa pretrhla priehrada.

Erenburg uverejňuje svoje ukrývané spomienky. Jevtušenko, Voznesenskij spasiteľské básne. Znovuobjavenie Paustovského. Boris Pasternak. Diplomat Majskij. Generál Gorbatov. Admirál Izakov. Robotníčka Kosterina. Denníky písané preto, aby nikdy neuzreli tlačiarenskú čerň. Svedectvá sa stávajú literatúrou — pre silu ľudskosti. Zabaginove romány. Romány Berfholcovej. Koževnikove poviedky. Vtelenie olovených rokov... Všetko sa čítalo. Hltalo. Aby sa mohlo ústne podať. *Novyj mir* nestačil s nákladom. Výtlačky sa vypredali za niekoľko hodín.

V Kremli padlo rozhodnutie. Diktátorov. Ťaženie proti kultu nesmie vybočiť zo straníckych smerníc. Aj časopis. Čím viac ho čítali. Tým bol nebezpečnejší. Nátlak prišiel obratom. Pri štyridsiatinách časopisu. Tvardovskij sa musí brániť. Útočí strana. Útočí aj Zväz sovietskych spisovateľov. Tvardovskij cituje Lenina — «Sme istí, že i z najkrutejšej pravdy bude vedieť nájsť každý občan jediné správne východisko». Neprestáva byť autoritou. Význačnou. Umeleckou. I morálnou. Odporuje ešte päť rokov. Dokiaľ môže. Stiahol sa v roku 1970. Nie pre nedostatok odvahy. Pre umŕtvujúci nápor. Vzkrieseného kultúrneho konformizmu. Opustiť *Novyj mir.* A zomrieť. *Ako zabili básnika?*

Na jeho miesto nastúpil politruk Kosolapov. Ako vždy. Niekto neznámy. Stranícky činovník. Ďalšia olovená päťročnica.

Nové časy? Nový šéfredaktor básnik Narovčatov. *Novyj mir* sa preberá z mdlôb. Niečo sa hýbe. Intelektuálna sonda zase na orbite. Aby znova priekopnícky skúmala. Napísanú myšlienku. Jej krajné medze. Silu a moc. Kam sa smie odvážiť. A ako. Nanovo začarovaný kruh?

Jubilejné číslo je výsledkom. Sizyfovského úsilia. Ukazuje. Spomínajúc. Koľko stratila ruská kultúra za päťdesiat rokov. Avšak *Novyj mir* svedčí. Nie navždy sa stratí. Čo sa považovalo za stratené. Možno.

*

«Umenie ktorejkoľvek krajiny je ukazovateľom jej sociálnych a politických cností» (J. Ruskin). Platí to aj pre nás. Pretože päťdesiatku *Nového miru* si pripomíname len my. V exile. Ajhľa paradox náš každodenný...

Jozef M. Rydlo

MSGR. DR. JOZEF TOMKO, *Kresťan a svet*. Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v sérii Koncil v živote. Rím 1974, str. 301.

Ako podtitul knihy hovorí, «Kresťan a svet» je komentár Msgr. Jozefa Tomku k pastorálnej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu o Cirkvi v súčasnom svete. Autor rozdelil svoju prácu do deväť kapitol, v ktorých postupne rozoberá myšlienky konštitúcie Vatikánskeho koncilu «Radosti a nádeje» (Cirkev v súčasnom svete). Cirkev o poslaní človeka, Kresťan pred vesmírom, Kresťan a práca, Kresťan a rozvoj, Kresťan a manželstvo, Kresťan a kultúra, Kresťan a politika, Kresťan a voľný čas, Vojna a mier, sú témy, ktorými sa zaoberá konštitúcia i kniha Msgr. Tomku. Tu sú odpovede na otázky, ktoré si kladie moderný človek, lebo sa ho bezprostredne dotýkajú. Druhý vatikánsky koncil vo svojom pastorálnom zameraní neobchádza problémy dneška, lež usiluje sa ich riešiť. Koncil je *katexochén* učiteľským úradom Kristovej Cirkvi. Zhrňuje to, čo Cirkev učila od svojho počiatku a vyjadrila cez storočia v dokumentoch svojho učiteľského úradu. Vysvetľuje zjavené pravdy božie, ktoré nám boli dané v prirodzenom zákone alebo v Písme. Vatikánsky koncil v konštitúcii o Cirkvi v súčasnom svete aplikuje tieto pravdy v modernom jazyku na dnešný ľudský život.

V tomto zmysle objasňuje Msgr. Tomko konštitúciu «Radosti a nádeje». Za každou kapitolou vhodne umiestňuje priliehavé texty konštitúcie. Tomko je znamenitý teológ, ktorý dobre pozná nielen dokumenty Vatikánskeho koncilu a pozadie ich spracovania, lež i všetky prúdy súčasného teologického i filozofického myslenia. V tomto širokom rámci rozoberá idey pastorálnej konštitúcie «Radosti a nádeje». Svojou štúdiou zbližuje Msgr. Tomko slovenské čitateľstvo s obrodnými námetmi Vatikánskeho koncilu, konkrétne s prínosom Cirkvi k riešeniu problémov dnešnej spoločnosti. Znamenitá kniha Msgr. Tomku by si zaslúžila i preklad do svetových jazykov.

Svoju knihu autor zakľučuje piesňou sv. Františka na stvorenstvo a modlitbou M. Quoista «Tvojimi očami».

Predhovor ku knihe napísal biskup Jerôme Hamer, O.P., sekretár Kongregácie pre učenie viery, v ktorej Msgr. Tomko donedávna pracoval. Msgr. Dominik Hrušovský, riaditeľ SÚSCM, uvádza knihu ako hold autorovi, ktorý r. 1974 dovŕšil päťdesiatku svojho života a oslávil strieborné jubileum svojho kňazstva. Msgr. Jozef Tomko si takýto hold svojou kňazskou a teologickou prácou plno zasluhuje.

T. Zúbek

MARIÁN ŽIAR, *Piesne a smútky,* verše. Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme v roku 1974 ako 22. zväzok edície Lýra, ktorú rediguje Gorazd Zvonický. Ilustroval Andrej Paulíny. Strán 212, cena neudaná.

Túto knihu poézie Mariána Žiara bolo by dosť ťažko nazvať zbierkou básní, lebo ide o časove, tématicky i rozsahom o dielo pripomínajúce skôr zobrané spisy ako zbierku v bežnom zmysle slova. V tomto ohľade naše obmedzené edičné možnosti zapríčinili krivdu autorovi, lebo sme tej mienky, že táto bohatá žatva mala vyjsť v niekoľkých zbierkach, z ktorých každá by bola mala oveľa viac jednotiacich znakov ako súhrn diela. Na druhej strane, keď sa už autor a vydavateľ rozhodli zachytiť verše z takého veľkého časového rozpätia, skoro sa žiadalo, aby to spravili vo forme výberu, kde by primeraný úvod a kritické vysvetlivky sprístupnili aj mladšiemu čitateľovi verše, ktoré vznikli ako básnická rezonancia tónu, znejúceho v istej dobe a za istých okolností. Nám, ktorí už desaťročia žijeme vo vyhnanstve, sú možno takéto poznámky a vysvetlivky nepotrebné, ale my sme veľmi nepočetná čitateľská obec a každý autor túži, aby písal celému národu. Táto vec je v súvislosti s veršami Mariana Žiara o to dôležitejšia, lebo v celej slovenskej emigrácii nebolo vari vernejšieho a sústavnejšieho básnického glosátora všetkého, čo sa dialo doma i v diaspore slovenského exilu. Preto je táto kniha nielen básnicky, ale vo veľkej miere aj sociologicky, a nie na poslednom mieste historický dokument, aj keď bol robený iba s ambíciou byť poéziou, byť záznamom záchvevov básnického srdca pod údermi ľudských, intímnych i celonárodných dejov, zväčša buď tragických, alebo na hranici tragiky.

Aj keď je knižka Piesne a smútky nie básnický debut, jednako prácu tohto básnika poznali sme dosiaľ viac z rozličných časopisov ako z knižných vydaní. Bolo to možno najviac preto, že nepatril k žiadnej z početných skupín, ktoré sa tvorili a pretvárali okolo vlastných časopisov a edícií a mali záujem vydávať a recenzovať v prvom rade vlastných príslušníkov. V diaspore síce rozhodovali viac osobné priateľstvá ako skupinová príslušnosť, ale tu sa aj tak o sústavnej práci

a vydavateľskom programe hovoriť nedá. Každý autor, keď okrem boja o živobytie niečo napíše, podstupuje nový a nie menej vyčerpávajúci boj o vydanie svojho diela. Keď autor okrem básnického diela má za sebou aj veľmi rozsiahlu tvorbu v próze, ako je to v prípade Mariána Žiara (vl. menom Imrich Kružliak), poézia ostane nevyhnutne tou druhou láskou, akosi skoro druhým, nepomerne intímenjším životom autora, ktorý sa ku nej utieka a v nej žije, keď sa mu podarí striasť každodenných strastí a očistený z prachu arény, dáva na seba rúcho sviatočné. Nevyhnutne takáto rozdelená láska nie je láskou podmaňujúcou, všetko prenikajúcou, dravou a konzumujúcou, lebo ani autor sa jej celý neodovzdáva. No, autor je jednako vo veľmi dobrej spoločnosti, lebo počínajúc národným prebudením Slovákov, skoro napospol bol slovenský básnik aj politickým vodcom a celkove povedané, v mnohých prípadoch bola táto symbióza básnika a národného vodcu požehnaním tak pre poéziu, ako aj pre národný boj. Táto dvojaká ľúbosť sa nikdy tak výrazne neprejavila ako v období štúrovcov, ale ani matičné roky nikto viac nepoznačil v dejinách národa ako básnici, ktorí boli súčasne aj vodcami svojho národa. A tak by sme mohli pokračovať až po povojnové roky, keď taký Martin Rázus alebo Ivan Krasko boli nielen v literatúre, ale aj v politike vedúcimi osobnosťami. Ba ani slovenskí komunisti sa nevyhli tejto zákonitosti vodcovskej úlohy slovenských básnikov, lebo Novomeský, a najnovšie Mihálik a Válek sú viac ako presvedčivými príkladmi na podopretie tohto tvrdenia. Teda Marián Žiar — Imrich Kružliak — je nielen v dobrej spoločnosti, ale sa do nej aj dôstojne zaraďuje a má v nej miesto veľmi významné. A skoro je ťažko čo len predstaviť si inú alebo vyššiu ambíciu básnika, ktorý odrezaný od rodnej hrudy stojí svojím slovom na stráži všetkých hodnôt, ktoré nám boli a sú drahé.

J.O.

RUDOLF DILONG, *Pred tebou váza.* Lyrické prózy. Str. 77. Vydala Dobrá kniha, Cambridge, Kanada, v krásnej úprave a s rovnako peknými ilustráciami Tibora Kovalíka.

Posledná báseň «Mám 70 rokov» nám pripomína, že tu známy a veľký básnik uvil novú kyticu svojej poézie, a jej vázu pri svojej sedemdesiatke stavia pred nás ako obraz vlastnej duše. Už od dávna nám tieto Dilongove lyrické výlevy pripomínajú modlitby moderného človeka. Znejú ako biblické žalmy. Je v nich pravda a krása zároveň. Ako by nám básnik chcel rozdávať nebo, akoby vrece božie nosil sebou a rozsieval z neho rubíny. Vie, že «smädu je mnoho»; smädu po láske, po kráse, po ľudskosti, v ktorej sa skrýva nepochopiteľné mi-

losrdenstvo slova v našom nemilosrdnom čase. Básnik sa dotýka človeka i života, sveta i vesmíru, ale kvetom hlávky nezlomí. Živí sa plamienkom duše, vedie nás k poľnej studničke, odkrýva nám, «čo sa deje na druhom boku dverí». Šťastný básnik, ktorý to vie robiť ticho, ako keď sa rozprávka zobudí. Človek mu je «lúčom slnka» a žiada, aby sme mu otvorili obloky. Túži po «všeľudskej družbe», po «celku pokoja», po «vízii teploty», aby mohol vysloviť: «V takej premene badať i taký zázrak, keď sa jeden studený krok na zemi stane ľudským».

Celá táto Dilongova kniha je ako ruženec zdravasov. V každom je na stope človeka a prihovára sa mu pravdou, ktorá nepichá. Vie, že «teraz sa neverí podľa plaču», že «človek pre človeka i z prachu musí stvoriť úsmev». A vie tiež byť strážcom času, lebo «sú uzly dejín a je úžasné volanie v diaľkach, sú výkriky, položené na noži». Z takejto poézie sa nerodia uspávanky, ale svitanie, aj keď nám pre bohatstvo času treba ešte «prekonať hory-doly a mať čistú tvár». To chce «sprístupniť nášmu človeku v jeho dnešnom existovaní». Krásne poslanie v svetlom veku básnika. Chápeme, že jeho roky pijú ešte božie údolia a «nechcú sa odobrať».

Bohatí sme s takýmto básnikom. A chudobní by sme boli, keby nám nerozdával vázy takýchto nádherných myšlienok.

I.K.

STANISLAV POLČIN, *Dedičstvo otcov.* Po stopách cyrilometodských tradícií v našich dejinách. Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, 1974. Str. 218.

Prvou povinnosťou recenzenta je, aby zrozumiteľne, zhustene, presne povedal, čo je v knihe, o ktorej ide písať. To je to najťažšie. Ostatok mu bude pridané. Čo je Polčinovo Dedičstvo otcov? Je to mnohoraká ozvena slovenského národa na vstup sv. Cyrila a Metoda do jeho dejín. Ozvena náboženská, kultúrna, politická, jazyková, cirkevno-právna, literárna, umelecká.

Nejde o knihu «objavnú». Nejde o nový strom v pralese historickovednom alebo literárnom o sv. Cyrilovi a Metodovi. Ide o jednoduché, jasné a pravdivé zachytenie odzrkadľaovania sa cyrilometodského vplyvu na vytváraní slovenského osudu.

Nie sú to zbožné želania, ani romantické rojčenie duší zápalistých. Krásna panoráma slovenského života, ako sa ona tvorila od príchodu sv. bratov solunských v dejinách nášho národa.

Panoráma nie z fatamorgán, ale z historicky overených právd a skutočností. Zahrňuje osudy cyrilometodského dedičstva doma i za hranicami Slovenska. Knihu by sme mohli nazvať aj slovenským cyrilometodským breviárom. Prehľadnou príručkou, kde si človek nájde bez ťažkostí všetko, čo potrebuje vedieť o sv. krstiteľoch nášho národa.

Aké by to bolo ideálne, keby popri Písme svätom bola i táto kniha v každej slovenskej rodine. Každá matka alebo otec mohli by svojim deťom povedať: Tu je Písmo sväté — to je prameň, a tu je záznam o tom, ako tento prameň zvlažoval a zvlažuje pole našej slovenskej duše.

Iba ten, kto pracoval dakedy na podobnom diele, vie pochopiť, čo je to za úmorná robota podobnú knihu ako je Polčinova, poskladať a v kryštáľovo priezračnom štýle dať ju do rúk čitateľov. Keď sa raz stretne s našimi sv. vierozvestcami v nebi, isto mu srdečne stisnú ruku.

Mikuláš Šprinc

ROMANO GUARDINI, *Život viery*. Upravil a do tlače pripravil O. Štefan Senčík, S.J. Vydali priatelia Dobrej knihy, Cambridge, Ont. Kanada, 1975. Str. 135.

Pojem viera patrí medzi tie mince, ktoré sa každodenným používaním tak ošúchajú, že ich obsah akosi celkom zmizol, stratili svoju príťažlivosť, svoju životnosť. Mnohí o nej denne hovoria, píše sa o nej, ale ku jej jadru len málokto preniká. Stala sa vecou a nie živou skutočnosťou.

Najprv bolo by treba si všimnúť už samého nadpisu toho diela R. Guardiniho. Je to život viery. Život ale znamená zrod, rast, premeny, drámu, rozvoj, dozrievanie, plody. To znamená, že viera je čosi živého. Nie mŕtve slovo. Čosi, čo rastie s človekom. Je tak osobnostná, že má toľko tvárí, v koľkých jednotlivcoch sa rodí. Hneď v prvej kapitole Guardini odpovedá svojím jedinečným spôsobom na otázku: «Čo sa to robí, keď sa rodí viera?» Jeho rozbor a odpovede sú typicky guardiniovské, jasné a presvedčivé. Nie jalové teoretizovanie, ale teologicky, psychologicky tak presvedčivé a pravdivé, že sa mocne chytajú rozumu i srdca.

Je toľko definícií viery, že jej pojem je takmer nevymedziteľný. Každý si ale môže ľahko zapamätať takúto jednoduchú, ale pravdivú definíciu viery, ako ju podáva Guardini: «Odpoveď človeka Bohu, ktorý prichádza v Kristovi.» (Str. 26). Alebo viac rozvinuto: «Viera je jej obsah. Je určená tým, čo verí. Viera je živý pohyb k tomu,

v ktorého verí. Je živou odpoveďou na volanie toho, ktorý sa ukazuje v zjavení a priťahuje človeka v milosti. Kam teda smeruje kresťanská viera? K živému Bohu, ktorý sa zjavuje v Kristovi. Nie k «Bohu» vo všeobecnosti, neurčite vytušenému, alebo v jestvovaní prežitému, ale k tomu, «ktorý je Boh a Otec Ježiša Krista». (Str. 27)

Nepamätám sa už presne, kde (ale pravdepodobne v úvode k jednému z mnohých nemeckých vydaní tohto diela) Guardini vysvetľuje, prečo ho napísal. Bolo to v časoch najzúrivejšieho nacistického zúrenia proti kresťanstvu. Guardini ako vodca katolíckej univerzitnej mládeže uvedomil si jasne, že ak kresťania nebudú mať jasný a živý pochop o viere, neprežijú tento satanský nápor na základy kresťanstva. Vec bola tak «nepolitická», že cenzúra knihu prepustila ako neškodnú, iluzórny sen profesora filozofie náboženstva na berlínskej univerzite. No kniha splnila svoje poslanie a zachránila vieru mnohých, ktorí začali pochybovať, či kresťanstvo nebude úplne zmetené zo sveta.

Po vyše tridsiatich rokoch je situácia tá istá. Neni to už nacizmus, ale ošiaľ technologického storočia, ktorý sa pokúša presvedčiť človeka, že stačí organizovanie pozemského života so všetkými vymoženosťami techniky, aby bol človek šťastný. Nijaké zásahy nadprirodzeného sveta nie sú potrebné, aby vyriešili tajomstvo jeho života. Kresťanstvo, viera, sviatosti, Cirkev patria do starého železa.

Vydanie tohto Guardiniho diela je viac, než časové a hlboko odôvodnené. Návrat k živým prameňom. Koho skutočne znepokojuje a páli problém viery, kto chce, aby mu viera bola skutočne čímsi živým, radostným a život stvárňujúcim prvkom, rád siahne za touto knihou a bude ju čítať nie raz, nie dva razy, ale ju strovi a premení na podstatnú a živú čiastku svojho duchovného, kresťanského života.

Mikuláš Šprinc

ANDRÉ FROSSARD, *Boh jestvuje, ja som sa s ním stretol.* Preložil Msgr. Jozef Vavrovič. Vydali Priatelia dobrej knihy v Cambridge, Ontario, Canada, 1973. Str. 125.

Právom sa mohlo očakávať, že toto Frossardove dielo, ktoré vo francúzskych intelektuálnych kruhoch vyvolalo živú ozvenu a debatu, upadlo akosi do zabudnutia v našom duchovne náročnejšom slovenskom spoločenstve. Niet miesta rozpisovať sa o príčinách; tie môžu byť mnohoraké.

Francúzsko malo svojich konvertitov; slávnych a uctievaných nielen katolíkmi, ale aj nekatolíkmi. Boli to alebo veľkí umelci, alebo

všeobecne uznávaní myslitelia. No doteraz nikto neprišiel s knižočkou tak provokatívnou ako *Boh jestvuje, ja som sa s ním stretol.*

Nečudo, že nastala akási nervozita. Kto sa to odváži hovoriť, že stretol Boha. Sv. Ján povedal jasne, že Boha nikdy nikto nevidel. Tu odrazu príde André Frossard, syn tajomníka Francúzskej Komunistickej strany, a tvrdí, že Boh jestvuje, lebo ho on stretol. Pamätám sa, že niektorí moji študenti francúzskej literatúry prišli za mnou celí vzrušení, čo sa to vraj robí, lebo akýsi Francúz André Frossard napísal knihu o tom, že stretol Boha; že Francois Mauriac mal o tom tiež svoj komentár. Výborne, reku, túto knižočku si všetci prečítate a o dva týždne jeden z vás bude v triede o nej referovať a budeme o nej debatovať.

Prečo všetko toto vzrušenie? Pretože sme sa už odučili veriť, ako keby Boh mohol priamo zasiahnuť do ľudského života, dal mu pocítiť svoju prítomnosť tak hlboko, živeľnú s toľkým ohňom a zrejmosťou, že priamo rozhádže všetku jeho rozumovú a citovú stavbu; chytí ho za ten najhlbší stred, ktorým je srdce človeka; spraví nám nové srdce, dá mu nové oči; jednoducho zo Šavola spraví Pavla.

Tieto priame zásahy Boha do ľudských osudov nikdy vlastne neprestali. Sv. Pavol nebol jediný, ktorého zasiahol boží blesk. Sv. Augustín, Papini, Pascal, Péguy, Claudel, Rivière, Mauriac až po Frossarda, aby som spomenul iba niekoľkých — to je ten istý boží blesk. Ako to vo svojej čarovnej jednoduchosti Frossard hovorí: «Bola to chvíľa omráčenia, z ktorého som sa ešte neprebral. Na jestvovanie Boha som sa dosiaľ nevedel navyknúť.»

«O sedemnástej hodine a desiatich minútach som vstúpil do istej kaplnky v Latinskej štvrti, hľadajúc tam priateľa. O päť minút neskôr som vyšiel v sprievode priateľstva, ktoré nebolo z tohto sveta.»

«Vstúpil som dnu ako skeptik a ateista, patriaci ku krajnej ľavici. Ba viac ako skeptik a ateista. Vstúpil som dnu ako človek indiferentný, zaujatý celkom inými vecami, ako Bohom, ktorého popierať mi ani nenapadlo, lebo sa mi videlo, že už dávno patrí do rubriky ziskov a strát ľudských obáv a nevedomostí. O pár minút som stadiaľ vyšiel ako veriaci «katolík, a apoštolský a rímsky; ktorého sa zmocnila, uchvátila a povznášala vlna nevyčerpateľnej radosti.» (Str. 12)

André Frossard, bývalý socialista a ateista, nezhrýzal sa teologickými alebo filozofickými problémami jestvovania Boha. Jednoducho odpísal Boha zo svojho myslenia a života. No Boh ho čakal a vo chvíľu predurčenú privinul ho na srdce.

«Prišiel Veľký piatok, prišla Biela sobota. Nastalo ticho, v ktorom odumiera výkrik úzkosti» (Str. 124.)

Jeho vyprávanie, zhustené, pokorné a jednoduché je veľmi pre-

svedčivé. Sú to dejiny poblúdenej ale úprimnej duše, končiace ľudsky hlbokou a krásnou vetou: «Vyrozprávať teba, láska, na to i večnosť bude krátka.» (Str. 125.)

Je to vzácny prínos do našej duchovnej literatúry. Dobrý a hladký preklad Msgra. Vavroviča a pekné vydanie otcov slovenských jezuitov.

Mikuláš Šprinc

BYSTRÍK MÁRIA BRÁZDA, *Začiatok cesty*. Vyšlo v sérii «Mladí autori» v Toronte; vytlačila Dobrá kniha, Cambridge, Ontario, Kanada v r. 1974. Grafická úprava a ilustrácie M. Malis.

Už dávno sme nemali v rukách knižku, ktorej titul by tak vystihoval nielen obsah, ale aj spôsob podania a jazyk diela. Je to začiatok cesty mladého autora, ktorý musí zápasiť o všetko, čo v normálnych pomeroch mladému autorovi v rodnej zemi padne do lona. Ale aj v rodnej zemi zápas o vlastný výraz býva ťažký a neraz trvá roky, kým autor natoľko zvládne svoj nástroj, že dospeje k svojskému, nenapodobiteľnému umeleckému výrazu. O čo viac musí zápasiť o svojský výraz autor, ktorý si reže zuby v prostredí, kde často týždne a možno i mesiace nemá príležitosť prehovoriť jazykom, v ktorom sa pokúša tvoriť. A keby aj jeho fond jazykového bohatstva získaný v rodine a z čítania bol úplný, ostane tu tá druhá otázka, ktorá aj za priaznivejších okolností páli autora: Pre koho tvoriť, komu písať?

Jazyk je, pravda, iba časť problémov začínajúcich autorov, aj keď skoro napospol v debutoch cítime úsilie o zvládnutie jazyka viac ako úsilie o zvládnutie témy. A predsa sa veľmi zriedka stáva, že by samotná jazyková virtuozita urobila dielo veľkým, ak sa táto nesnúbi s námetom. Ešte aj v období lyrizovanej prózy sa v záplave metafór našlo dejové jadro. Dej je do času a priestoru premietnutá interakcia ľudí, vecí, udalostí, ktoré môžu ale nemusia mať súdružnosť, ale skoro vždy sa nimi sleduje nejaký cieľ. Lebo aj keď sa vydáme na cestu, táto nemusí mať ani význam ani zmysel, ale musí mať cieľ, lebo inak sa motáme v bludisku nezmyselnosti. Keby som chcel porovnať túto novú knižku, povedal by som, že sa podobá výrobe mozaikových kamienkov. Tie môžu byť samy v sebe krásne, niektoré až vzácne, ale ani tak nie sú ešte mozaikou, kým ich neusporiada ruka umelca do mnohotvárnej jednoty diela. Ešte aj vo filme sa zo záplavy záberov stavia dielo, ktoré prestane byť súčtom záberov, ako mozaika prestane byť súčtom kamienkov. Takto sa rodí každé umelecky hodnotné dielo. Pravda, nebýva to na začiatku cesty, aj keď je vari dobre už na začiatku cesty myslieť na jej cieľ a či priamo alebo okľukami poberať sa k nemu.

Bystrík Mária Brázda je nový autor nielen tým, že debutuje, ale najmä preto, že prináša nové témy, nový svet mladých ľudí, nový pohľad na zmysel alebo nezmyselnosť života mladých a bez zábran si vyberá za dejisko svojich mikrorozprávok zem i priestor našej slnečnej sústavy. Teda má odvahu, s akou sa vrhajú do boja o zvládnutie témy iba autori mladí. My si len želáme, aby sa nedal odradiť ani nezdarom, ani nepochopením, lebo z prvkov, ktoré jasne poukazujú na nadanie už v tejto prvej práci, dá sa utvoriť skutočné dielo. Pravda, to je tá námaha, ktorá je potrebná na púť od začiatku cesty po jej cieľ.

J.O.

JOŽO ZVONÁR TIEŇ: *Zakliata zem*. Zbierka básní. Str. 137. Vyšla v redakcii Jozefa M. Rydla, s doslovom Františka Vnuka, vo vydavateľstve Liber, Lausanne, ku generálnemu zhromaždeniu Svetového kongresu Slovákov v Ríme. Ilustroval a graficky upravil Andrej Paulíny.

Obsah Zvonárovej zbierky exilných básní vari najlepšie charakterizujú slová Joža Mnícha (J. M. Rydlo?) na vložke do knihy, kde hovorí: «Nezriekneme sa svojho práva. Každý má právo na svoje. Vták má svoje hniezdo. Líška má svoju dieru. Každý človek má právo. Chce mať. Svoj byt. Svoj dom. Chce sám o sebe rozhodovať...» Keby dávno, pred polstoročím, nebol prišiel Rázus so zvukom verša ako zvon, boli by sme v tejto Zvonárovej poézii vítali posolstvo «na púšti tisícrakých rán». No, Zvonár nie je Rázusovým epigónom; aj keď opakuje jeho túžby, dopovedá to vlastným tónom. Je to živá poézia pre ťažké časy. Či aj pre hluchých ľudí? Radi by sme dúfať, že nie. Lebo «úhory staré načal pluh, / semeno nové siali sme / do kyprej zeme praotcov...»

Zvonárova knižka je občerstvením ducha i času. Básnik má benevolenciu, keď nestojí nad ním tôňa cenzora, spievať vlastným snom a svojmu času. Aby nielen za seba vyznal «odkliatie krajiny pokorou zníženej», že «nástupy chystáme pre slávu na pochod». Dal by Boh, aby viera táto bola «nám zrnom vozdajšieho chleba».

Autor rozdelil zbierku na štyri časti: (Slovenská vlasť, Kliatba, Nádeje odkliatia a Adventný pútnik). Striedajú sa tu vlastenecké ohlasy s príležitostným zamyslením, viera exilového pútnika s pokušeniami chvíle, s obrázkami z ciest i z domova. Aj keď v nej často zaznie melanchólia, krásu nám ponúka «v chladnom šate». Ani poéziu nemožno vyzliecť z jej času. To je jej právo i čnosť.

\- mž -

ALOJZ BOGLIOLO, *Teodícea. Pravda o Bohu.* Preložil A. Devínsky. Zrevidoval Jozef Zlatňanský. Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím 1974. Str. 246.

Do dobrej slovenčiny preložená talianska knižka je venovaná tradičným problémom teologicko-filozofickým, ktoré sa pretriasajú v tzv. *naturálnej* alebo *filozofickej teológii* od počiatkov kresťanskej éry až podnes. Autorovi sa podarilo veľmi zhustene prebrať najzákladnejšie otázky o Bohu, jeho existencii a vlastnostiach ako aj priradené otázky, ktoré sa prejednávajú hlavne ku koncu knihy veľmi jasnou a zrozumiteľnou rečou.

Autorova orientácia je v základe kresťansko-tomistická. No je vidno, že mu ide i o súčasnú situáciu, v ktorej sa tomistická filozofia nachádza, lebo miestami podotýka, že vzhľadom k súčasnému stavu vied, hlavne v otázkach kozmologických a astronomických, niektoré náhľady stredovekých scholastikov sú dnes prekonané a musíme ich opustiť. To však neznamená, že tomizmus je prekonaný i v svojich metafyzických princípoch, ktoré Bogliolo bráni rozhodnosťou statočného kresťanského mysliteľa a teológa napriek všetkým kritikám a útokom. Je to naozaj potešiteľný zjav v dnešnej filozofickej a náboženskej pomätenosti, ktorej sa nevyhli ani ponejedni známi nasledovatelia kresťanskej a tomistickej orientácie.

Po spôsobe a podľa vzoru zaužívaných príručiek a učebníc filozofie, ako sme ich poznali zo štúdia na katolíckych univerzitách a v seminároch, Alojz Bogliolo uvádza najprv známe *kozmologické dôkazy* Božej existencie, hlavne *Tomistických päť ciest* a komentuje každý krátkym historickým úvodom a kritickým výkladom.

V druhej polovine knihy sa riešia otázky *Božích vlastností* alebo *atribútov*. Ide hlavne o známe problémy, ktoré sa navonok a na prvý pohľad zdajú protirečeniami, akoby sa vylučovali, keď ich aplikujeme na Božiu podstatu alebo esenciu. Autorovi patrí uznanie, že sa vedel vyporiadať s logickou a teologickou stránkou takých otázok, ako je napr. otázka *slobodnej vôle* človeka, *predestinácia, Boží konkurz* (concursus divinus), Božia *všadeprítomnosť*, *duchovnosť*, *jednoduchosť* a *poznanie vecí budúcich nutných i podmienených* slobodnou vôľou človeka. Pri všetkých týchto hlavolamných otázkach sa Bogliolo pridržiava tomistického alebo aspoň oficiálneho katolíckeho stanoviska, čo robí knižku úplne ortodoxnou, pokiaľ ide o katolícku dogmu.

Keďže ide o slovenský preklad tejto učebnice, je na mieste vyzdvihnúť neoceniteľné úsilie prekladateľov a redaktora o vytvorenie slovenskej teologickej a filozofickej terminológie na latinskom po-

zadí. Mnohé termíny sú veľmi šťastne volené a môžu sa časom ustáliť tak, že ich nebude treba doprevádzať latinskými výrazmi v zátvorkách. Že autori tak urobili teraz, je veľmi chvályhodné, lebo ináč pre neustálenosť slovenskej terminológie by nebolo možno vždy rozoznať, o čom je reč. Takto sa prekladom Bogliolovej učebnice položili ďalšie seriózne základy k vytváraniu našej slovenskej filozofickej a teologickej terminológie, čím sa slovník a bohatosť slovenčiny iba rozširuje. I keď sa pokusy o slovenskú filozofickú a teologickú terminológiu stretávajú s odlišnými stanoviskami, predsa je podľa mienky tohoto recenzenta knižky potrebné, aby naši odborníci vo filozofii a teológii pokračovali v započatom smere. Pred rokami sme pri Matici slovenskej založením *Filozofického odboru* a vo *Filozofickom zborníku* urobili prvé kroky. No nanútený nám exil prekazil dobre započaté dielo. Je len potešiteľné, že toto dielo sa znovu ukazuje na svetlo Božie a to práve z Ríma, kde je k tomu najviac predpokladov i pre nás exulantov. Knižku doporučujem hlavne slovenským generáciám, ktoré boli orabované o znalosť teologicko-filozofickej terminológie a problematiky pre kresťanskú kultúru tak podstatnej.

P.M.

The Eschaton: A Community of Love. The Villanova University Symposium. Edited by Joseph Papin. Volume V. The Villanova University Press, str. 258.

V teologických sympóziách Univerzity Villanova striedajú sa ako prednášatelia významní myslitelia pokoncilovej éry. Dr. Jozef Papin, profesor na tejže univerzite, je organizátorom týchto sympózií a redaktorom prednášok. Eschaton je piatym zväzkom týchto prednášok. Obsahuje námety sympózia z roku 1973.

Na prvom mieste je článok Dr. Papina, «Eschaton in the Vision of the Russian Newman (Soloviev)». Papin sa zaoberal Solovievom dlhé roky. Napísal o ňom heslo v New Catholic Encyclopedia a rozoberal jeho kristologickú náuku v Almanachu Slováka v Amerike (1956). V tejto práci všíma si Papin najmä eschatologických názorov tohto veľkého ruského mysliteľa a vizionára, ako ich Soloviev rozviedol vo svojom zrelom veku v «Troch rozhovoroch».

Krister Stendahl má kratší článok pod nadpisom «On Earth as it is in Heaven — Dynamics in Christian Eschatology». Autor článku najprv vymedzuje rozdiel medzi eschatológiou a apokalypsou resp. parousiou. Zaoberá sa eschatologickými ideami Ježišovej Reči na hore, ktorá sa završuje modlitbou Otčenáša. Článok zakončuje modernou parafrázou tejto eschatologickej modlitby.

Veľmi informatívny a pozoruhodný je článok Avery Dalles-a, «The Church as Eschatological Community». Dalles je známy americký ekleziológ a ekumenista. Vo svojom obsiahlom článku rozoberá texty Svätého písma, cirkevných Otcov, stredovekých i moderných teológov, týkajúce sa Cirkvi ako eschatologického spoločenstva. Všíma si najmä dogmatickú konštitúciu Vatikánskeho koncilu o Cirkvi, ako i pokoncilových katolíckych i protestantských teológov. Na tejto širokej základni formuluje Cirkev ako podstatne eschatologické spoločenstvo.

Frederick E. Crowe je autorom ďalšieho článku, «Eschaton and Worldly Mission in the Mind and Heart of Jesus». I keď Crowe nástojí, že v otázke Ježišových vedomostí sa drží «viery Otcov», fakticky natoľko zužuje a kvalifikuje Ježišovo poznanie vyplývajúce z blaženého videnia, že ťažko zharmonizovať mienky Crowe-a s tradičným učením Cirkvi.

«A Processive View of the Eschaton as Comunity of Love» je téma článku Eulalia Baltazara. Autor je stúpencom teológie procesu a vývoja a osvojuje si názory Teilharda de Chardin. Zaoberá sa najmä otázkou času. Eschaton u Baltazara znamená dosiahnutie novej dimenzie — plnosť historického času a plnosť lásky v bode Omega, v Kristovi.

Článok Edwarda Gannona má nadpis «Eschaton and Existence: a Phenomenological View». Autor sa však nezaoberá eschatológiou, lež len podáva kresťanskú adaptáciu existencialistickej a fenomenologickej filozofie.

Posledný je článok Waltera J. Burghardta, «Eschaton and Resurrection: Patristic Insights». V prvej časti dáva Burghardt stručný ale vecný pohľad učenia cirkevných Otcov na posledné veci človeka. V druhej časti však obracia svoj zreteľ skoro výlučne na patristické texty, ktoré berú smrť za liečebný prostriedok na hriech a pripúšťajú konečné zmierenie všetkých, i zatratených a diablov — s Bohom. Takéto mienky však Cirkev postupom času odsúdila ako mýlne a zavrhnutia hodné.

Kniha Eschaton je pre zrelého a súdneho čitateľa, ktorý pozná učenie Cirkvi o posledných veciach človeka a ktorý vie rozlišovať medzi špekuláciou moderných teológov a zjavenou pravdou Božou, ako ju učí Kristova Cirkev. Teológovia, ktorých prednášky sú v knihe Eschaton uverejnené, v mnohých bodoch prinášajú solídne a čerstvé pohľady na určité časti kresťanskej eschatológie, najmä na vzkriesenie mŕtvych pri druhom príchode Kristovom na svet (parousia) a na večný život. Kniha Eschaton však nepodáva celú a sústavnú katolícku eschatológiu, t.j. náuku Cirkvi o posledných veciach človeka.

T. Zúbek

DR. ŠTEFAN POLAKOVIČ, *Tvárou k budúcnosti*. Buenos Aires, Zahraničná Matica Slovenská, 1975, str. 246.

Kniha, podľa autora «je náčrtom náuky o bytí národov, čiže pokusom o ontológiu národov». Súčasne, «... chce byť: pokračovaním slovenskej národnej filozofie, ktorú nám v zárodku načrtol génius našich novodobých dejín, Ľudovít Štúr.» K tejto charakteristike knihy samým autorom, treba ešte pridať autorovo konštatovanie, že kniha nadväzuje na jeho eseje «K základom slovenského štátu» (1939) a že sa k problémom, načrtnutým v Tvári k budúcnosti autor vráti v chystaných odborných prácach: «The Nations and Their Life» ako aj vo «Vidinách o slovenskom národe». Recenzor, bez spomínaných textov poruke, musí preto postupovať mnohoohľadne. Urobím tak aj ja, jednak preto, že som autorovu prácu «K základom slovenského štátu» nečítal a tiež preto, že ma autor čiastočne oboznámil s obsahom chystaných prác počas jeho študijného výskumu v New Yorkskej knižnici.

Ktokoľvek bude čítať recenzovanú knihu, poteší sa nie len nástojčivosti argumentov za «našu vec», ale nadobudne dojem, že obsah knihy vystihuje dokonale titul. Ide opravdu o «tvár» slovenského národa, o jeho vlastnú tvár, ktorou sa má uchádzať o právo na budúcnosť. Vlastnou tvárou národa je jeho duchovná osobnosť a zárukou budúcnosti je «ratio» vývoja, že pokoj, mier a sloboda ako cieľ ľudského úsilia môžu jestvovať len pri priznaní národom ich prirodzenoprávny nárok na život. Úvahy v tomto rozpätí sú stavané na ontologickom-bytostnom rozbore s teleologickým zameraním po funkčnom poslaní národov ako nositeľov mravného úkolu.

Úvahy podelil autor do 10 kapitol v logickom slede od pojmu národa po funkciu národov vo svete budúcnosti. Všade tam, kde autor mohol vychádzať z platnosti mravných a kresťanských princípov, urobil tak, a diskutovanú otázku podriadil všeobecne prijatej mravnej zásade, či pravde. Špecifické, rozoberané problémy zapojil takto na prijatý platný princíp. Touto deduktívnou metódou riešil problém osobnosti národov ako aj kategorizovanie národotvorných procesov, činiteľov a zákonov. V tej časti štúdie, kde autor polemizuje a súčasne navrhuje, ako je to v kapitole o Etnickom prázdne, o Podstate národa, o Druhu národnej pospolitosti, o Národe a štáte, o Práve na národnosť ako aj o Národoch a svete budúcnosti, treba vyzdvihnúť, že autor skvele používa nástroj indukcie: z množstva individuálnych faktov a na základe výstižných analógií, dochádza k normotvorným uzáverom, ktoré predkladá čitateľovi nenásilne k meridzaniu a diskusii.

Vecný obsah knihy je oživovaný príkladmi zo života národov minu-

losti ale hlavne prítomnosti. Nasledujúce tézy sú pospájané do presvedčivej logiky: Národ stojí nad štátom. Národ sa vyvíja, rodí a zomiera, čiže etnogenéza je procesom trvalým. Tento proces je podmienený rodinnou a kmeňovou príbuznosťou, tou istou rečou, spoločným utrpením, povedomím odlišnosti, ba aj odlišným náboženstvom (Židia), zákonným systémom, literatúrou. Národy sa vytvárajú integráciou a hynú desintegráciou. (Anglický národ sa rodil integráciou počas 1000 rokov, zatiaľčo národotvorný proces ešte trvá v USA a v Južnej Amerike) «Národ predstavuje duchovnú jednotu všetkých členov, vedomých si tejto jednoty na základe spoločných dejín, spoločnej reči, spoločnej kultúry, spoločne vykonaných diel. Toto spoločenstvo môže jestvovať aj vtedy, keď je zbavené štátu, lebo je duchovnou a mravnou jednotkou.» (str. 41).

Za národotvorné činitele autor označil: územie, rasu, krvnú príbuznosť, reč a náboženstvo; k tomu literatúru, umenie a kultúru vôbec považuje za tak podstatné, že bez nich je národ nemysliteľný. (Str. 52.) Ku národotvorným procesom autor priradil aj «národotvorné zákony», ku ktorým počíta zákon množstva, zákon reči a zákon kultúry.

Pri výskume národotvorných činiteľov a zákonov autor došiel k uzáveru, že v istých podmienkach môže jestvovať aj etnické prázdno, kedy v určitom priestore niet národnej bytosti. Sú tam ľudia, ale niet tam národa. Tento svojrázny postoj slúži autorovi na zdôraznenie samej podstaty národa, ktorá je personalitná. «Národy ako samobytné, svojstojné bytosti sú medzi sebou nezameniteľné a nakoľko ich samobytnosť je povahy duchovnej, hovoríme o nich ako o osobách.» (Str. 116.) Národ je nadčasovou silou, bez národa by nám chýbala jedna dimenzia duchovného vývinu. Národ má vôľu a povedomie. Za prirodzených vodcov národa autor pokladá básnikov, umelcov a filozofov, lebo oni sú nie falošnými prorokmi a podkušovateľmi sporov, ale sú ustarostení o duchovnosť národa (str. 176). Národ je nesmierne viac ako štát. Do národa sa človek narodí; na druhej strane, ľudská osoba môže si získať štát toľko ráz, koľko ráz chce (str. 196).

Dr. Polakovič venuje samostatnú kapitolu otázke práva na národnosť. Žiada túto zásadu vteliť do medzinárodného práva. Dôvodí, že toto právo úzko súvisí s právom na kultúrne sebauskutočnenie. Pri rozbore tématiky Národov sveta budúcnosti konštatuje, že «všetky národy sveta majú v podstate rovnaké práva, lebo majú rovnaké poslanie a teda rovnakú zodpovednosť, i keď je z druhej strany pravdou, že detské národy nevedia používať správnym spôsobom tieto práva» (str. 226). Vidinou budúcnosti mu je svet, zložený z národov, uznaných v ich špecificite kultúry. Za tento ideál hovorí imanentné úsilie ľud-

stva po univerzalite, po obetovaní egoistických národných a štátnych záujmov ako aj zmysel pre nadzávislosť a túžba po svetovom pokoji.

Svoje úvahy Dr. Polakovič uzatvára myšlienkou o Potrebe novej filozofickej disciplíny. Ide zrejme o ontológiu národov, ktorú autor už načal touto knihou a ohlásil ako vedecky podopretú náuku v budúcej publikácii.

«Tvárou k budúcnosti» je kniha nádeje, optimizmu a národného programu. Autor tu vystupuje už nie ako politizujúci filozof ale ako filozofujúci politik. Myšlienkový vývoj u autora je badateľný aj v tom, že upustil od politicky časovaných štúdií, brožúr a pamfletov a od r. 1955, teda od doby, čo opustil politické kolbište emigrantských skupín, zameral svoj čas na systemizovanie myšlienok do kódexu, ktorým chce zdôvodniť a opodstatniť prácu za národ. Túto povýšil na piedestál bohumilej žertvy.

Štúdia je nabitá myšlienkami, citátmi, referenciami a osobnými sondami a skúsenostiami. Číta sa ľahko, je zrozumiteľná, podnetná a informatívna. Je tiež lákavou predzvesťou ohlásených štúdií.

Dr. Jozef Staško.

RENEE MIKUS-PERREAL: *L'Enseignement aux Etats-Unis* (Školstvo v Spojených Štátoch). *Les Etudes Sociales,* no. 101, jan./juin, 1975. Vyšlo tiež ako separátny odtlačok, str. 1-33.

Dokumentácia o americkom školstve je bohatá, ale komplexná. Množstvo prameňov stavia skúmateľa pred únavnú úlohu triedenia a hodnotenia podľa vecných kritérií. Predpokladá sa teda predbežná znalosť problematiky, do ktorej patrí otázka administrácie, financií, ustanovizní, praxe učenia, atď. atď. Vzácnou pomocou je prax, život na učilišti, lebo tam sa korelát verejnosti, ustanovizní, rodičov a žiakov ako aj politiky a sociálnych motivácií v prizme školy najvýraznejšie prejaví.

Vnútorná deľba štúdie naznačuje, že prof. Mikus-Perreal sledovala podať vyčerpávajúci obraz o americkom školstve. Od úvodu po záver, práca je rozdelená na 5 kapitol: 1. Historický vývoj; 2. Filozofia výchovy; 3. Organizácia a štruktúra; 4. Školy ľudové a stredné; 5. Ustanovizne vysokého školstva: College a univerzity.

V úvode autorka konštatuje, že školský diplom považuje americká verejnosť za prostriedok šťastia, za nárok na lepší výhľad. Preto toľko ľudí študuje a toľko iných špekuluje o zlepšeniach. (V r. 1973 študovalo 60.4 mil. ľudí, 3 mil. bolo učiteľov a 300.000 úradníkov; v r. 1971/72 školstvo pohltilo 85 miliárd dolárov.) Základnou charakteristikou amerického školstva je jeho autonómnosť: ústa-

va nepredvída federálne riadené školstvo, ono je vecou miestnych správnych autorít-obce, mesta, alebo štátu. Inou zvláštnosťou a dôsledkom prvej charakteristiky je, že učebné osnovy škôl sú v rôznych správnych jednotkách rôzne. Uplatňovanie nových nápadov v učebných metódach ide do extrémov moderných konceptov filozofie doby a techniky; je pragmatické, pružné ovšem aj nebezpečne pokúskované.

V kapitole dejín amerického školstva sa dozvedáme, že to bol štát Massachusett, ktorý hral vedúcu úlohu v zakladaní a v typizácii škôl. Prvé školy boli tzv. Dame schools, kde sa učilo len čítať, písať a počítať. Neskôr, v r. 1635 vznikla v Bostone Latin Grammar School a koncom 17. storočia už celá Nová Anglia mala obecné školstvo i stredné. College Harvard bola prvou vysokou školou, ktorá dala impulz ku zakladaniu ďalších.

Kým do r. 1828 vyššie školstvo bolo privilégiom bohatých, nové prisťahovalecké vlny donútili starý koncept školstva opustiť (európsky koncept) a zriadiť školstvo podľa vlastného receptu. (Kým v r. 1750 USA mali 1.5 mil. obyvateľov, — v r. 1861 mali už 31 mil.) Školenie na obecných školách bolo zadarmo od r. 1830, zatiaľčo stredné školy od r. 1850.

Vznikajúce univerzity zameriavajú sa na praktické predmety: inžinierstvo, techniku, poľnohospodárstvo. V r. 1839 vzniká tiež škola učiteľov a profesorov tzv. Teachers College a v r. 1870 Graduate Studies. Vláda si je vedomá veľkej funkcie školstva a na znak toho v r. 1862 tzv. Morillovým zákonom prideľuje zdarma tisíce akrov pôdy jednotlivým existujúcim univerzitám, ako hmotnú podstatu, krycí kapitál. Vysoké školstvo sa sprístupnilo natoľko širokým vrstvám, že v r. 1972 23% mladých ľudí vo veku 20-24 má už vysokoškolské vzdelanie.

Veľkou reformou amerického školstva bolo zrovnoprávnenie černochov aj v školách. (V r. 1865 USA mali 3.5 mil. otrokov) Černosi nemali škôl vôbec a nemali prístup do škôl bielych. Po zrovnoprávnení táto rana sa hojí vyše 100 rokov a dnes Najvyšší Súd z r. 1954 vydal uznesenie, že oddeľovanie černochov od bielych je protizákonné. Táto úprava vchádza do života krivolakými cestami sporov, autobusovaním, revíziou školských okresov, atď. Ako každá revolučná zmena, ani táto sa neobišla a neobchodí bez kontroverzií.

Filozofiou amerického školstva od začiatku bola autorita Biblie, rodiny a obce. Tento pôvodný anglikánsky puritanizmus ustúpil postupne praktickej filozofii F. Bacona, John Lockeho a Stuarta Milla. Vplyv Darwinizmu sa prejavil na individualizme Američanov ako zas Jamesov pragmatizmus dotvoril amerického človeka až po trvajúci

typ. Najsilnejší vplyv na americké školstvo mal však John Dewey. Jeho zdôraznenie osobnosti a osobitosti žiaka viedlo ku totálnej deformácii pôvodných mravných zásad prvých usadlíkov. Ateizmus, doprevádzaný scientizmom s instrumentalizmom nahradil uctievané mravné hodnoty. Dnešné rozpoltenie duchov, duší i spoločnosti vďačí mnoho tomuto dôverivému antropocentrickému dôrazu.

Spomenuli sme, že americká ústava deleguje jak legislatívnu tak aj administratívnu moc jednotlivým štátom a ľudu. Dôsledok toho je, že niet jednotnej organizácie a štruktúry v školskej správe. Máme 51 systémov ako je štátov (včl. D.C.). Najnižšou správnou jednotkou je District, ktorému na čele stojí Superintendent. (V r. 1970 bolo ich 19.000). Vyššou jednotkou je County-okres, alebo town — mesto. Nad nimi stojí štát, ktorý spravuje školstvo cez State Board of Education (Štátny školský úrad). Federálna vláda nemá samostatného ministerstva školstva, ale len Office of Education (Školský úrad), ktorý je súčasťou Ministerstva zdravia, výchovy a sociálnej starostlivosti. (Dept. of Health, Education and Welfare). Školský úrad spravuje federálne fondy a udeľuje podpory. Na vývoj školstva má vplyv množstvo úradov a ustanovizní ako: Úrad prezidenta, CIA, Komisia atomickej energie, Národné združenie pre výskum priestoru, Min. práce, obrany, Národná základina pre vedy a umenie, Kongres, Komisia občianskych práv, Americká federácia učiteľov, Úrad skúšobnej komisie na pripustenie do College, atď. Zo základín, ktoré majú vážny vplyv na školstvo, treba spomenúť Fordovu, Carnegieho, Kelloga, Rockefellera, Mellona, Brookingsa, atď. Všetky tieto inštitúcie a organizácie majú priamy alebo nepriamy vplyv na konečný úspech amerického školstva a výchovy.

Ľudové školstvo je pokusným zajacom školského výskumu. Všetky novotárstva sa ujímajú najprv v obecných školách. Školy nemajú spoločných osnov a menia sa v obsahu od okresu k okresu. Dieťa, či žiak prepadnúť nesmie. Ak sa zle učí, učiteľ je vinný, nemá správny prístup ku žiakovi. Obecná škola spolu so strednou trvá od 6, 7 roku do 16-18, záleží od štátneho nariadenia. Najnovší tlak na obecnú školu spravil v r. 1957 ruský Sputnik, ktorý poplašil Ameriku a vyštval ku progresívnemu profesionalizmu vo výchove. Školy sa predbiehajú v novotách a reformách. Jedny uplatňujú tzv. *rôznovekové triedy* (Multiaging classes), kde sa schádzajú deti nie podľa veku ale podľa schopností; iné, od r. 1966 presadzujú *neznámkované triedy* (non-graded classrooms) kde žiaci postupujú podľa vývoja vo svojom záujme. Iná forma novôt, tzv. *učenie v teame* (team teaching) má odstrániť nudu žiakov z jedného učiteľa, preto učia viacerí. «Škola bez stien» (School without walls) obecná a stredná chce žiaka zblí-

žiť s učebným predmetom v praxi: žiaci idú do tlačiarne, na letište, do supermarketu, účastnia sa volieb, učia sa hasičským prácam, atď. Reformou veľkého dosahu mala byť *Otvorená škola* (The Open Class Room). V nej je vystavený učebný materiál, rozmiestnený vo veľkej sále tak, že v každom kúte sa môže utvoriť debatujúci krúžok dobrovoľníkov a môžu sa dopýtať učiteľa na stanovisko. Najnovším prvkom vo vývoji je «Stredisko učebných látok» (Instructional materials Center), kde sa žiak učí z magnetofónových pások, platní, televízie a z časopisov, ktoré sú všade poruke.

Stredné školstvo taktiež trpí na pokusníctvo, najnovšie na prešpecializáciu. Štatistika Školského úradu ukazuje, že 21 učebných predmetov má až 800 pooddelení. Mimo toho rozvoj technického vzdelania vyžiadal si zakladanie Technických škôl (Technical Schools) a množstvo iných odborných škôl. Na nich možno učiť všetko, počnúc kozmetiku, telefonovanie, nakupovanie, baby-sitting až po narábanie s drevom, kovom, kožou, atď. V menších mestách sa vyvinul centralizovaný typ strednej školy, zv. *Súborná stredná škola* (Comprehensive High School), ktorá je americkou zvláštnosťou. Na tejto škole, sústredenej v niekoľkých budovách v prístupnej časti mesta, možno dostať vzdelania všetkého druhu. Kým v r. 1890 len 7% absolvovalo strednú školu, v r. 1973 už 90%, z čoho 62% dosiahne diplom.

V r. 1972 8.2 mil. študentov bolo zapísaných na Vysokých školách v Amerike. To je jedna štvrtina mladých ľudí vo veku 10-25; USA vedú vo svete s vysokým rozdielom. Počet vysokých škôl (3600) zahrňuje Dvojročné Colleges, Štvorročné Colleges a Univerzity. Dvojročné Colleges sú buď: Nižšie Colleges (Junior Colleges), alebo Miestne Colleges (Community Colleges) a Technické ústavy (Technical Institutes). Tieto školy sú stavané podľa potrieb okolia, takže žiaci môžu do školy dochádzať. Školné je lacné a žiaci po absolvovaní dostanú sa ľahšie do Štvorročného Collegea. Tieto sú buď samostatné a delia sa na «Kolaj liberálnych umení» (College of liberal arts) a na «Technologické ústavy» (Institute of Technology) — alebo patria k univerzite. Niektoré z týchto ústavov ako MIT-Massachusetts Institute of Technology a CALTECH: California Institut of Technology — dosiahli svetového mena. Univerzity obyčajne zahrňujú Štvorročný college, ďalej Pokračujúce štúdiá — Graduate studies a niekoľko priradených iných škôl.

Prijímacie skúšky na vysoké školy sú komplikované. Kandidáti požiadajú o prijatie na rôzne strany s tým, že priložia k žiadosti vysvedčenia, ďalej nejakú písomnú prácu, odporúčanie profesorov atď. Mnoho záleží aj na osobnom pohovore, kde ohodnocujú kandidátovu personalitu, mimoškolské záujmy a schopnosti. Dôležité je mať ta-

lent pre nejaký odbor, byť športovcom. Zisťuje sa rodičovo zamestnanie a sociálne pomery. Kým školné na dvojročnom kolégiu stojí asi 287 dolárov (1974/75), štvorročné kolégium stojí spolu s internátom asi 5.000 dolárov ročne.

Osnova štúdia na kolégiách má určitý počet povinných predmetov a množstvo nepovinných. Na dosiahnutie hodnosti «bakalára» (Bachelor) treba skončiť od 120 do 136 kreditov, t.j. každý predmet obyčajne s troma kreditmi musí byť počúvaný za jeden semester. Dnešné osnovy sú liberálne a je ich veľké množstvo. Niektoré univerzity núkajú až 190 kurzov, medzi nimi také ako africké štúdie, čierna teológia, irenológia (náuka o mieri), ekológia, futuristické kurzy atď. Aj mimoškolské programy sú široké: konferencie, divadlá, koncerty, spevokoly, kluby, volebné kampane, účasť na sociálnych akciách atď. Na vyšších štúdiách — graduate studies — študent musí urobiť 36 ďalších kreditov, aby dosiahol titul «Majstra» (Master). Poza týmto štúdiom existujú ďalšie štúdia, zvané doktorské, ktoré trvajú dva-tri roky.

Profesorský zbor sa skladá z «instructors, assistant professors, associate professors a full professors» — a to by zodpovedalo nášmu lektorovi, asistentovi, profesorovi mimoriadnemu, ďalej dočasnému profesorovi a riadnemu profesorovi. Ich zápas s novotami je vyjadrený plnou angažovanosťou v rôznych spolkoch, konferenciách a v debatných krúžkoch profesorov, žiakov, ba aj rodičov a verejnosti. Okrem toho profesor má hojne publikovať. Táto drina je vyvážená čiastočne skvelým pracovným prostredím, pohodlím, poistením a niekedy uznaním.

V dnešnom vývoji americké školstvo sa stalo membránou, na ktorej sa odrážajú duchovné prúdenia verejného života. Všetky politické, sociálne, kultúrne, náboženské problémy nachádzajú ohlas na škole a u žiakov. Nejednotnosť učebných plánov, ako aj predimenzovanie predmetmi a žiakmi sťažuje radosť z poznania a učenia a depersonalizuje študenta i profesora. Popri tom materialistické teórie vyhubili nábožensko-mravné ako aj iné ideálne hodnoty. U masy diplomovaných nespokojencov niet nadšenia pre vyššie ideály. Prof. Mikuš-Perreal je kritickou ku týmto javom a umne varuje pred devalváciou tých tradičných hodnôt, ktoré urobili Ameriku veľkou.

Treba byť vďačný autorke za skvelú prácu. Písaná je jasne, logicky a metodicky. Každý nový pohľad je dokumentovaný z rôznych strán, má charakter objektívnosti. Som presvedčený, že by mnohí Slováci mali radi túto prácu v slovenčine, lebo tak výstižný a dokumentovaný obraz o americkom školstve získať ľahko nemožno ani v samotnej Amerike v Angličtine. *Jozef Staško*

Dve básne *(preložil Karol Strmeň)* — 52
Pieseň o armádnych kárach — 53
Porážka pri Čchen-Tchao — 54
V Metelici — 54
Plač pri rieke — 55
Ján Okáľ: **Rudolf Dilong** — 56
Dr. Štefan Polakovič: **Dilong - prorok národného poníženia** — 58

ZAZNAMENÁVAME

Mikuláš Šprinc: **Ján Okáľ** — 68
Gorazd Zvonický: **Prof. Dr. Milan S. Ďurica** — 69
Jaroslav Pelikán ml.: **Laudácia J. Pelikána ml. na biskupa A. Grutku:** — 70
A. Nádaský: **Ako sa dostal Štefan Moyses za biskupa do Banskej Bystrice** — 71

STANOVISKÁ

Jozef M. Rydlo: **Zabudnutý «Novyj Mir»** — 74

KNIHY

Msgr. Dr. Jozef Tomko: **Kresťan a svet** (*T. Zúbek*) — 78
Marián Žiar: **Piesne a smútky, verše** (*J.O.*) — 79
Rudolf Dilong: **Pred tebou váza** (*I.K.*) — 80
Stanislav Polčin: **Dedičstvo otcov** (*Mikuláš Šprinc*) — 81
Romano Guardini: **Život viery** (*Mikuláš Šprinc*) — 82
André Frossard: **Boh jestvuje, ja som sa s ním stretol** (*Mikuláš Šprinc*) — 83
Bystrík Mária Brázda: **Začiatok cesty** (*J.O.*) — 85
Jožo Zvonár Tieň: **Zakliata zem** (*mž*) — 86
Alojz Bogliolo: **Teodícea. Pravda o Bohu** (*P.M.*) — 87
The Eschaton: **A Community of Love** (*T. Zúbek*) — 88
Dr. Štefan Polakovič: **Tvárou k budúcnosti** (*Dr. Jozef Staško*) — 90
Renee Mikus-Perreal: **L'Enseignement aux Etats-Unis** (*Jozef Staško*) — 92

OBÁLKU NAVRHOL DR. JOZEF G. CINCÍK
Vytlačila a upravila: DOBRÁ KNIHA, GALT, ONTARIO, CANADA